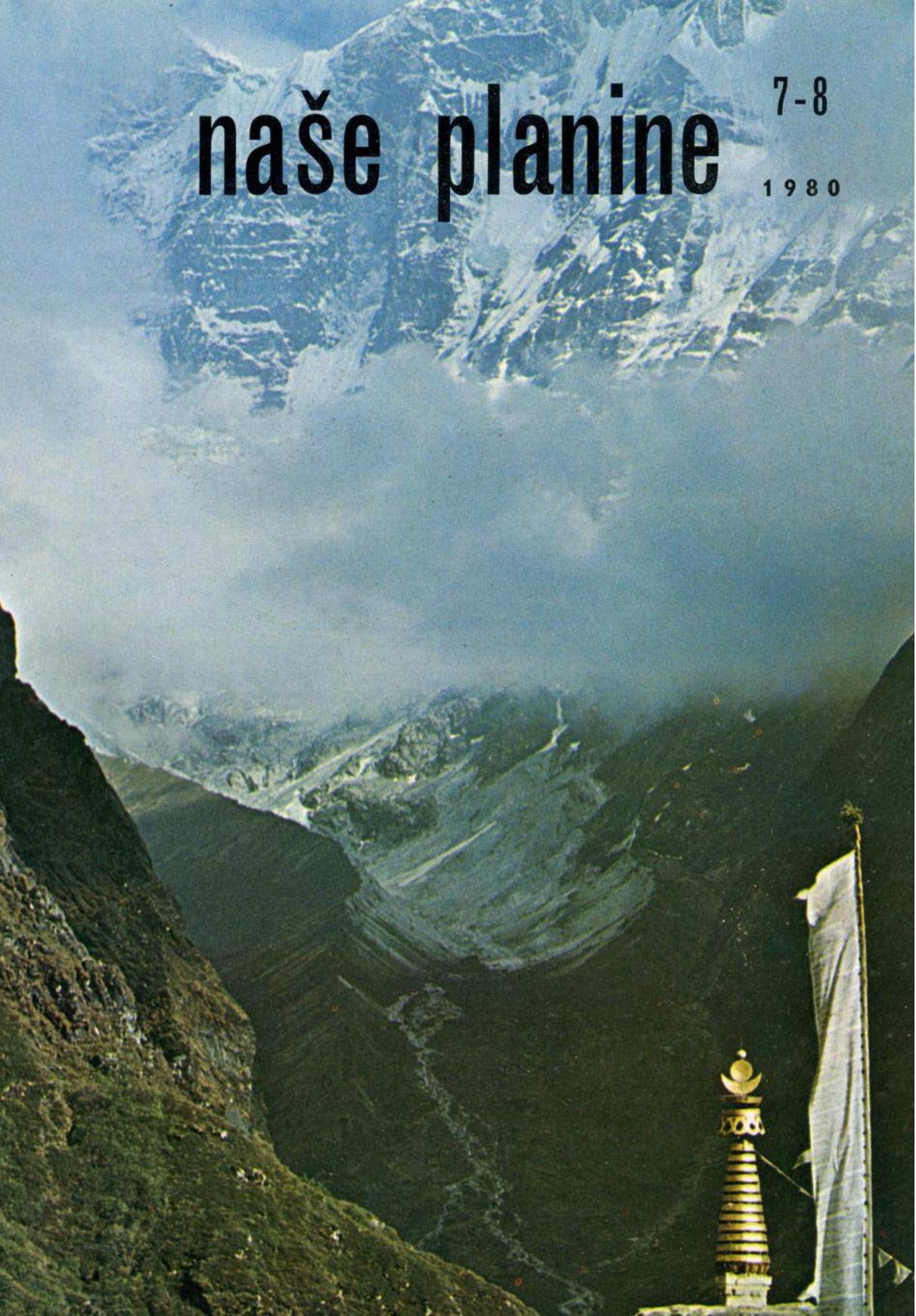

naše planine

7-8
1980

naše planine

le nostre montagne

nos montagnes

our mountains

unsere berge

ČASOPIS PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE I PLANINARSKOG SAVEZA BOSNE I HERCEGOVINE

Glavni i odgovorni urednik revije: prof. dr Željko Poljak
41000 Zagreb, Cesarčeva 5

Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja pretplata 150 dinara (za inozemstvo 15 USA dolara). Cijena pojedinog dvobroja 30 dinara (za inozemstvo 3 USA dolara). Uplate čekom na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (br. 30102-678-5535). Na poledini čeka treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Pretplate iz SR BiH šalju se na tekući račun Planinarskog saveza BiH 10102-678-710. Rukopisi se šalju Planinarskom savezu Hrvatske, 41000 Zagreb, Kozarčeva 22 i Planinarskom savezu Bosne i Hercegovine, 71000 Sarajevo, Sime Milutinovića 10. Izdavač je Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel. 448-774, radno vrijeme 8—14 sati. Tisak »Vjesnik« Zagreb. Oslobođeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu kulturu i fizičku kulturu (br. 5449 od 26. XII 1972).

Godište 72 (32) Srpanj — Kolovoz 1980. Broj 7—8
Volumen 72 (32) Juli — August 1980. No 7—8

Od 1898. godine »Hrvatski planinar«, od 1949. »Naše planine«

S A D R Č A J

Smilja Petričević: Idi u planine, prijatelju!	153
Branimir Maltarić: Prvi susret s Prenjom	157
Ivo Slaviček: Naš Jančika	158
Uzeir Beširović: Kanjon Mrvice	159
Uzeir Beširović: Susret pod Maglićem	160
Rudolf Cišper: Pasijan	161
Tomislav Sablek: Kroz škotski Highland	163
Suzana Zlatarević: Susret s planinom	164
Ivana Paškvan: Na Rabu se može i planinariti	165
Božidar Veljković: Listići	166
Mladen Vidaković: Naš Psunj	167
Ladislav Breko: Zimski uspon na Kamešnici	169
Milan Sunko: »Bori se i preživi — Dinara '80«	170
Petar Tabak: Nešto kao pristup ekologiji tla	171
Sakib Kliko: U stijenama jajačkih planina	173
Dževad Dedić: Jajački putokazi	175
Nenad Vadić: Zašto me peče planinarska savjest	177
Ivan Jakovina: Kamengrad	178
Edin Durmo: Treskavica, njene stijene, jezera	179
Bruno Puharic: Planinarski po otoku Pagu	180
Radovan Čepelak: Planinarski amaterski film	182
Publicistika	184
Mladen Garašić: Speleološki objekti s vodom	185
Mladen Garašić: Spilja Josipa Tome Ćorka	190
Speleologija	192
Alpinistika	193
Krešimir Ormanec: Transverzala planinara željeznice Jugoslavije	194
Orijentacijski sport	195
Vijesti	195

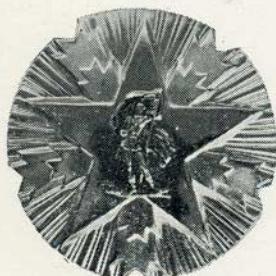
Slika na naslovnoj stranici

Budistički »čorten« (3867 m) pod Klang Taigom (6685 m)

Foto: V. Mesarić; tisak kolora: NIŠRO Varaždin

Ispravak: Naslovnoj slici broja 3—4, 1980. autor je Stipe Božić.

Planinarski savez Hrvatske
odlikovan je 1974. godine
Ordenom zasluga za narod
sa zlatnom zvijezdom

Idi u planinu, prijatelju!

SAMILJA PETRIČEVIĆ

ZADAR

IDI U PLANINU, PRIJATELJU

— Umoran sam, Smiljo, umoran, rekao mi je danas jedan prijatelj. Premoren. Spavao bih, ali mi ne daju. Sat zvoni. Ja moram ustati. Sat ide i pokazuje vrijeme koje neuimno teče, a ja bih najradije s njim o zid.

Otišao bih nekamo gdje nikoga nema, da ništa ne vidim, da nikoga ne čujem. Negdje, gdje me nitko ništa ne pita. Da šutim, ako mi se šuti.

Želio bih pobjeći, daleko, daleko, bar za neko vrijeme. To ti dode, eto tako... znaš ja...

— Idi u planinu, rekla sam mu.

PLANINA

Uspinjali smo se sve više po strmom kamenjaru uskom kozjom stazom, klizali niz kamenje dok se nismo uspenitali do Buljme. Šume je nestalo. Ostao je samo goli kamen, isplakan od kiše i snjegova, očišćen od vjetrova što ratuju ovim prevojem. Pred nama se otvorio divan svijet prostranstva.

Sjedili smo na prevoju Buljme naslonjeni ledima na kamen. Šutili smo. Što smo mislili? Ništa. Bar ja. Kada se nađem negdje na vrhu obično ne mislim ništa, ali kada dođem kući onda prezivam svoje misli i dojmove. Utonula sam u stanje mirovanja. Nirvana — stanje blaženstva kada ne želiš opterećivati mozak bilo kakvim mislima. Odbacila ih, one odlutaju, a mozak ti ostane prazan. Naprosto uživaš u Praznom. Zjakaš u prazan prostor, u prazna nebesa, u praznинu. Neograničenu. Beskonačnu.

Muki je spavao do mojih nogu. Izvrnuo se na ledu i digao sve četiri noge u zrak. To je jedini pas kojeg poznam da spava s nogama u zraku.

Anita je po običaju gledala okolo, kao da je htjela očima ponijeti čitavu planinu. Ona je njen inspiracija. U svakom kamenu, u svakoj stijeni, drvetu, nade nešto interesantnog i kada dođe kući prenese na papir pa na tapiseriju.

Tom — on obično sve slike upije u sebe kao spužva i kada dođe kući istrese ih na platno. Inače, sve svoje dojmove, sve što zna, trese glasno, čak i svoje misli u tom trenutku iznosi glasno...

Planina je moja molitva i moja psovka
Ona je moj blagoslov i moje prokletstvo
Ona je moje bogatstvo i moje siromaštvo
Ona je moj prijatelj i moj neprijatelj.
Ona je moje sve i moje ništa.
Mrzim je jer ne mogu bez nje.
Volim je jer ne mogu opet bez nje.

Smilja Petričević

— Pričalo se — počeo je laganim glasom kao starí djed kada priča svojim unucima — pričalo se da su nekada živjela ovuda ilirska plemena, pa vlaška stočarska, početkom XIV stoljeća. Vrlo malo tragova ima. Pretpostavlja se po nekim nalazištima što su ih našli po pećinama, čak i po imenima kao Vlaški grad, Klimenta itd., itd... eto, bili, živjeli pa nestali. Prolazili su ovuda Turci, odvodili narod u robije, trgovali sa zaledem. Prolazili žandari, financi, šverceri, trgovci, lopovi. Ličani odlazili u Dalmaciju, donosili sir i mljeko, vunu, bunde od ovčjeg krvna, vraćali se natovareni solju, dalmatinskim vinom, pršutom... Išli ljudi, karavane, mazge. Išli, prolazili i nestali. Mazge su zamijenili autobusi, ljudske noge su zamjenila kola. Od dvonožaca pretvorili smo se u limene gumene četvoronošce...

— Danas? — upita i zašuti.

Danas jedino ovom stazom marširaju lugiari, lovci, lovokradice, vukovi, medvjedi i mi — planinari.

KROZ PLANINU

Mogla bih hodati tako kroz planinu od sada do vječnosti, ali ja nisam vječna kao ova planina. Ja sam smrtna. Smrt je oko mene. Ali ne mislim na nju.

Mogla bih tako hodati i bez budućnosti, jer me svaka stijena može poklopiti pa da me više ne bude.

I zato je u planini važna sadašnjost: hodanje, disanje, gledanje, jedenje. Sve se svodi na te faktove u tranucima hodanja. A kada se sve svodi na to, i ti si sretan. Ne misliš ni na šta. Čak ni na smrt. Ni na život. Ni na prošlost. Ni na budućnost.

Tu je momentana sreća.

Zato smo u planini sretni.

SKITNICE

Izgubili smo se. Jasno: zalutali smo u planini, u šumi, u magli. Bio je dan, a nama je bila noć. Sve je bilo tamno, sivo, Gusta smolasta magla vukla se oko nas. Jedan drugoga nismo vidjeli. Vrtjeli smo se u krugu, dok konačno nismo ugledali markaciju.

— Nikada više nećemo ići po magli, kiši, snijegu. Nikada, rekli smo to već tko zna koliko puta, mokri, prozeblji, poklisci kao kokos

ši. Rekli i ostali živi, jer čim nam se pruži prilika mi opet idemo. Idemo i sretni smo dok lutamo prostranstvima kao cigani sa čergama. Sretni smo zbog komadića čistog neba, zglob sunca koje nas ogrije, zglob kiše koja pokvasti naša oznojena lica i ispucale usne. Sretni smo zbog slobode koju tamo osjećamo. Sretni smo beskrajno i bezgranično, mi, planinske skitnice, pretpotpone lutalići.

Uvijek smo zajedno. Marširamo zajedno u kolonama kao da je rat. Nema rata. Mir je svugdje oko nas. Rat je samo u našoj krvi, skitničkoj, nomadskoj, koja nas tjera da lutamo kroz ove naše planine gdje nalazimo mir. MIR.

KAVANA »TRI BRABONJKA«

Caber, Stigli smo umorni i premlaćeni burom. Tražili smo bilo kakvo sklonište gdje bismo se mogli odmoriti, nešto pojesti i popiti. Tom je jurišao prvi i naišao na neku potlupecinu, poluštafu.

— Izvolite, dragi, poštovani gosti, nadam se da će vam biti dobro i ugodno — reče klanjavši se jednom po jednom dok smo ulazili kroz kamena vrata.

— Smjestite se kud koji, mili moji — reče Ivan i izvrne se na zemlju.

Posjedali smo okolo, izvadili hranu iz naprtnjača i sve stavili ispred sebe. Po staram planinarskom običaju nudili smo jedan drugoga.

— Izvolite kobasice i mladog zagrebačkog sira, svjež je, reče Mario.

— Želite li možda pečene kokosi, rekoh i prepolovih svoju polovicu.

— Da, ja bih — uljudno zamoli Tom.

— O najljepša hvala — još uljudnije odgovori Anita. Želi li netko desert — povika Ivan s drugog dijela štale. Imam kompot, pitu od jabuke.

— Crne kave, tko želi? — ponudi Tom.

— Da, ja bih crne kave — reče Đuro.

— Najljepša hvala!

... Odjednom, prasnušmo svi u gromoglašan smijeh. Dva profesora, jedan od njih doktor znanosti, jedan pravnik, dva akademika slikara, dva pukovnika u penziji, dvoje djece, ponašaju se u ophodenju kao da, u najmanju ruku, sjede u »Interkontinentalu«, na kakvom gala prijemu, a ne u štali sjedeći na slami i suhim brabonjcima. U jednom trenutku zavitla kovitlač vjetra i brabonjci počeše letjeti oko nas kao bomboji po svatovima.

— Oho, ovo su neki moderni brabonjci kojima nije dovoljno stajati na zemlji nego lete okolo kao sateliti — reče Tom.

— U, vrisnu Anita kao da je sjela na ježa. Tomice, Tomice, evo mi jedan brabonjak upao u čašu, neću piti, nećuuuuu!

— Bolje da ti je uletio u usta nego da ti g... izlaze iz usta — odgovori Tom mirno, prihvati čašu, istrese brabonjak i nastavi piti.

— Miserere — promrmljah.

— Sto reče? — upita Magdalena.

— To znači da ti g... izlaze iz usta, a to ti je znak smrti, jer kada povraćaš g... znači da je blizu kraj, i zato je Tom to rekao.

— Djede, vidi ih kako lete, maleni i crni, baš su slatki — povika mali Toni.

— Ma tko? — upitasmo dječaka svi u jedan glas.

— Pa ti bubonjci, odgovori dječak i počme ih hvatati po zraku. — Ostavi ih, budalo dječja, i jedi to.

— Bubonjke? — upita dječak vragoljasto

— O! Uhvati se Branko za glavu. Ne bubonjke, nego to svoje, taj tvoj sendvič, čuješ li me.

— Dobro, dobro, promrmlja dječak i prihvati se svog sendviča, gledajući kako mu te male crne loptice izmiču nošene vjetrom.

Kavana »Tri brabonjka«

Foto: Đ. Perić

— Vidi ovoga što je doletio meni u čašu, ala je debeo — reče Magdalena, izvadi ga iz čaše i baci s punim pogodkom pravo na oca.

— Dat ћu ja tebi — zaprijeti joj otac.

— Ovo je kavana »Tri brabonjka« — zaključi mirno Duro, pušeći svoju cigaretu i srčući poikao toplu, crnu kavicu.

Čitav taj dan prošao nam je u nekom vjeselom rspotloženju. Plutali smo okolo, udarani vjetrom, nasmijani i veseli. Malo vremena prode pa se kao po dogovoru počnemo svi smijati, sjetivši se naše kavance »Tri brabonjka«.

BABIN KUK ILI MOJE ALPINISTIČKO KRŠTENJE

Posvadali se bogovi s planinama. Potukli se. Jedan se bog žestoko naljutio i opadio Velebit toljagom po glavi. Na tom mjestu ostala je čvoruga. Nisu pomogli ni vlažni oblozi od kiše i snijega, čak je i bura sa sjevera pokušala izbrisati tu čvorugu, ona se ne da. Nasadila se, nabila, usadila i stoji. Samo se malo nakrivila, nakosila kao kosi toranj u Pizi.

Eto tako mi izgleda stijena nazvana Babin kuk, kada je gledaš odozdo s terase ispred Borisovog doma. Ali dođeš li bliže tom Babinom kuku, vidiš ponosnu guduru. S jedne strane malko kamenja, odronjenog i klimavog, po koja drača, negdje raste mali stidljiv grmić, a sa svih ostalih strana gola, strma, okomita, siva.

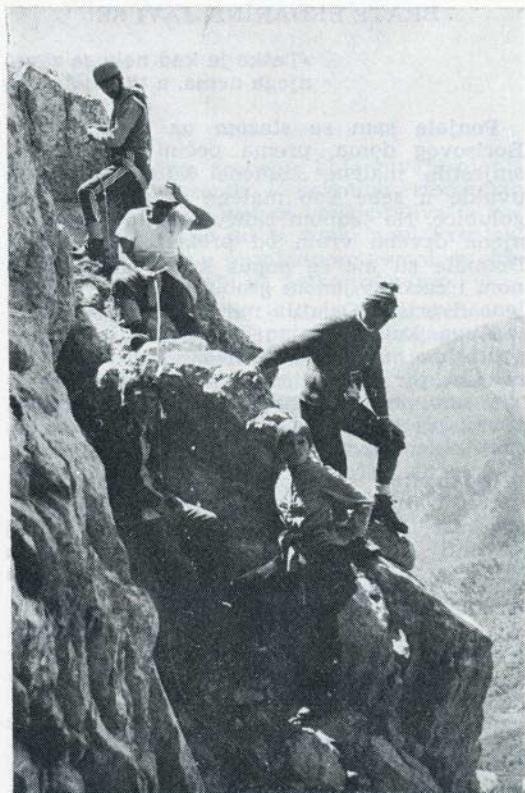
Došli smo do njezinog podnožja, nas nekolicina. Vrtili se oko stijene kao mačke oko vruće kaše. Češali se po glavi, premještali se s noge na nogu, gledali jedan drugoga, onda u Ivicu Lukića i Tateka koji su stajali gore na vrhu i dozivali nas.

— Možete ovuda — povika Tatek. Tu gdje je kamenje i grmlje.

Kamenje. Hm. Samo staneš nogom na kamen, a on se već kotura dolje. Pokušala sam. Penjala sam se polako kako sam znala i umijela, služila se rukama i nogama kao stari nespretni majmun. Već pri samom vrhu Tatek mi dobaci uže. Držeći se jednom rukom za uže, drugom za stijenu, bila sam gore. Tako su se uspentrali i ostali.

Pred na nama je bio vidik kakav se ne zaboravlja. Liburnija pred nosom, glatka i siva, obasjana sunčevim zarkama. Prema istoku ponosno i gordo Sveti brdo, dolje Klementa, Crni vrh, a prema zapadu klanac Velike Paklenice. Vrhovi, šume, stijene, sve je to bilo pred nama, pod nama. Sjedili smo na vrhu i pričali. Tatek je nešto motao, premotavao uže, provirivao dolje u provaliju kao gladno dijete u lonac da vidi je li kuhan ručak. Ivan je nešto opet zamotavao, mjerio uže, zapisivao, gundao sebi nešto u bradu, dok mu se kaciga presijavala na suncu.

— Sad ćemo dolje, ali ne ovim putem kuda ste vi došli, jer nam prijeti opasnost odrona kamenja, već smo ga načeli, pa nas

Zapadna strana Babina kuka Foto: Branko Škoti

može poklopiti i mi odletjeti kao padobranci bez padobrana.

Pogledala sam dolje. Kosa mi se zamalo nije digla u zrak. Stijena ravna kao nožem presječena.

— Ti ćeš prva, reče Tatek. Napravio mi je prsni navez sa zamkom i karabinerom.

— Ajde, sad vozi dolje.

Počela sam polako kliziti. Vezana kao medvjed na seoskom vašaru, polako sam se spustala, hvatajući se za pukotine stijena i ispuštenja.

— Odbaci se nogama od stijene — vikao je odozgo.

Zaista mi je bilo lakše odbacujući se tako. Na trenutke sam se ljuljala kao bokserska vreća, ali mi je ipak uspjelo. Tako su se spustili i ostali, kojima je bilo to prvi put, osim Tateka i Ivica. Zadnji je bio Ivica. Spustio se kao cigra niz stijenu, zavitao konopcem i ovaj se našao u njegovim rukama. Ni dan danas mi nije jasno kako mu to uspijeva. Jasno, nisam alpinist, pa ne znam.

— No, kako se osjećaš? — upita me Tatek.

— Dobro, hvala, ali ja odoh u planinare, a vama hvala na alpinizmu.

Svi su se nasmijali.

Nije to za mene.

»Teško je kad nekoga zoveš
njega nema, a ti stojiš sam«

Penjala sam se stazom uz brdo, poviše Borisovog doma, prema pećini gdje su se smjestile malene kamene kuće. Stisle se, uvukle u sebe kao malene preplašene, sive golubice. Na jednom zidiću stajala su nasionjena drvena vrata od prekriženih dasaka. Doimale su me se poput križa na zapuštenom i zaboravjenom grobu. Ušla sam u maleno dvorište. Osjetila miris suhog gnoja. Na vratima kućice stajao je zardao lokot. Na prozorima su se ljljale daske kao rasklimani zubi, jer su čavli već davno ispalili. Provirila sam unutra. Zaplijusnuo me truo zadah smrти, pljesni i raspadanja. Jedan je šišmiš preplašeno zalepršao krilima.

Razmišljala sam zašto su baš tu ljudi sebi sagradili kuće, ispod te goleme kamene nadstrešnice, kada ima ljepeših mjeseta na ovoj planini. »Njihov zaštitnički položaj je u vezi s nesigurnim prilikama poslije odlaska Turaka« (Ž. Poljak).

Znači, ipak planina nije tako nemilosrdna i surova. Čak je zaštitnička kada treba. Bježali su u njen zagrljav, tražili zaštitu, a ona kao brižna majka širila je svoje ruke i sakrivala svoju djecu, svoje brđane. Nastojala sam dokuciti, zaključiti, kako se moglo ovdje živjeti, preživjeti kao čovjek. Teško! Znala sam da je bio težak život seljaka brđanina i zato su otišli u potragu za boljim životom. Ipak. Ipak sam željela, negdje duboko u podsvijesti, da mi se jave, da ih vidim. Osjećala sam se nekako jadno, sama, tu izgubljena, među ovim sivim kamenjem, u ovoj tišini koja je padala na moju glavu, na moje misli, teška kao olovo, ranjiva kao obod nožem. Pogledala sam okolo. Niz okoline stijenje kapala je voda, slijevala se niz žlijebove kao suze na licu osamljene starice što plače za izgubljenom djecom. Zaželjela sam u tom trenutku pobjeći daleko, daleko odavde, ali nisam imala snage pomaknuti nogu.

Već se davno spustio sumrak kada sam se uputila prema našem domu. Polako sam hodala, kao staro prebijeno pseto koje se vraća s groba svoga gospodara, svijesno da ga više nikada neće vidjeti.

Lunjam Velebitom bez nekog određenog cilja. Zabijamo nos u svaki grm. Zavrtime se oko svakog stabla. Mare i Magdalena preskaču preko svakog većeg kamena. Čim nađemo na travnjak valjamo se svi po travi. Trčimo za svakom bubom koju vidimo. ne bismo li je snimili, ali ona utekne. Pokušavamo uhvatiti guštera za rep, ali on nam izmigolji iz ruku u posljednji čas. Ja imitiram ptice. Zviždućem, curličem pa brojim koliko će mi se puta javiti. Poneki put mogu dogurati i do sedam zvižduka. Negdje iz blizine čulo se blejanje ovce. Počela sam i ja blejati.

— A, tu si, kurvo pasja, — čuo se nečiji glas i ispred nas se pojavi stari pastir, kričiv nogu, krežub, navoranog lica kao hrastova kora.

— Gdje li si, majku ti... reče okrećući se oko sebe, — a vama dobar dan!

— Dobar dan, djede, koga tražite?

— Jedna divljakuša od ovce izgubila se, sad sam je čuo blejati tu gdje ste vi, a već je nestala.

Opet je zablejala. Seljak se počme okretati oko sebe, pogleda mene.

— To ti blejiš, vraga izila dabantogda. Ja jadan trčem, trčem kao budala ovamo, misleći da je tu. Daj zableji još jednom, možda će se javiti, vrag je odnio blesavu.

Zablejala sam prilično dubokim glasom i zaista, sa suprotne strane pojavila se ovca i našla pored nas.

— Hvala ti puno, ovčice na dvije nožice. A gdje ti radiš?

— Sa janjcima — rekoh, misleći na bolesnjecu u bolnici, koji su često divlji kao i ova ovca s planine.

Seljak slegne mršavim ramenima, otvori krežuba usta, zine, gledajući me upitno.

— Ti to ozbiljno?

— Ne, djede, radim s bolesnom djecom u bolnici.

— Aha, a kuda ćete s tom nejakom dičicom po planini, vidi kako su mršave.

— Mogu one hodati, oii ih nisan ja napravija, odgovori mu Ivan.

— O, dica, dica, — mahne rukom, pogleda nas sve redom i nasmije se širokim i veselim osmjehom. E, pa neka vam je prijatno! A tebi, crna, puno hvala — reče i otkaska podupirući se nekakvom batinom od štapa čije smo udaranje o kamen još dugo, dugo čuli.

Prvi susret s Prenjom

BRANIMIR MALTARIĆ

SARAJEVO

Gledam u zelenu maticu Neretve, kako bešumno klizi i prosto mami da se prašno lice opere. Dah svježine, što zajedno sa njom hita moru, ubrzo zamijeni hercegovačka pripeka. Hodamo sat vremena od željezničke stanice u Konjicu. Dobro smo natovarjeni pa grabimo naprijed pognutih glava. Smotran uže u donjem dijelu ruksaka tako se dobro ugnjezdilo na mojim krstima da ga svakim korakom spominjem.

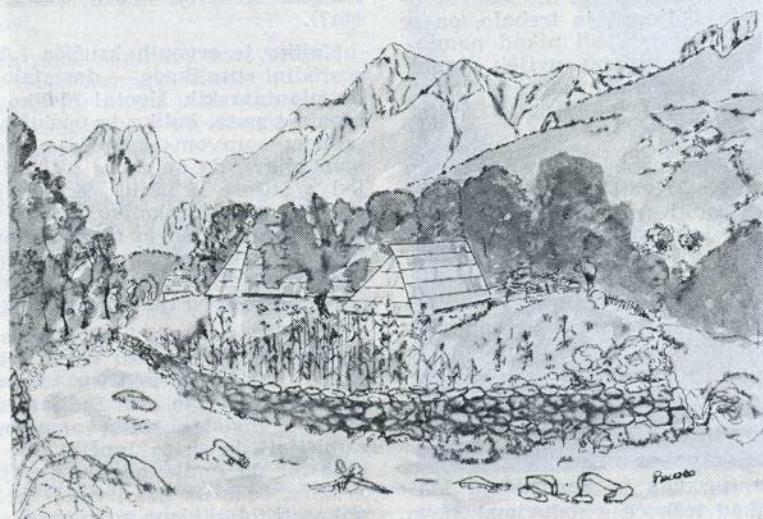
Zastali smo da predahnemo na samom ulazu u dolinu Bijele. Nakon kratkotrajnog razgibavanja obamrlih ramena uspijevam da prenesem pažnju na okolinu. Niska šumovita brda, što neumorno prate Neretvu, rastvorila su se da propuste bistru Bijelu otvorivši put u pravu alpsku dolinu. Visoki crni zidovi Borašnice, Osobca, Taraša, Krune, Motike, Kape i Konjičke Bjelašnice uokviruju su tri strane pastoralnu dolinu Bijele. Malo više, u sumaglici, nestvarno trepere piramidalni završeci kamenih strana čineći friz ovom hramu prirode. Na njega se s lakoćom oslanja blijedo plavi svod vrućeg ljetnog dana.

Prvi put izlazim na Prenj. Slušao sam mnogo o njegovim stazama, vrletima i stijenama. Svaki izlet ili uspon mojih drugova za mene je bio pun tajanstvenosti i poželjne ljepote. Sada sam na pragu ostvarenja svojih maštanja. Dok smo ostavljali iza sebe zadnje bukve na širokim siparima ispod Osobca, Raka mi je objašnjavao gdje je Sačmalj i Mliječni do; upozoravao me da ne miješam Krunu i Motiku; pokazao mi je Taraš s vojskom stamenih munika poreda-

nih po zapadnom grebenu, koje čuvaju planinarski dom Jezerce i nekoliko stočarskih katuna. Ali, kao i kad se voda preliva iz već pune posude, tako mi je svaki novi Prenjski topom ižmicao u prohladnom i smolom okađenom zraku, čim bi ga netko izgovorio.

Vrijeme je držalo i sutradan... Šećuric sam se u drugoj pećini izrazite dijagonalne pukotine što presijeca sjevernu stijenu Otiša i po kojoj vodi Centralni smjer. Pokušavao sam ledima da se upijem u stijenu, da sрастemo pa da nestane sputavajućeg straha od pogleda na dno Podotiške jaruge, tristo metara niže. Sloboden je ispenjao dužinu do širokog kamina pa je Raka krenuo do mence. Ubrzo smo sva trojica sjedili na malom siparu koji se formirao ispod kamina, dobro vidljivog iz podnožja. Njih dvojica poput odlikaša na nastavi geografije, neumorno sipaju imena vrhova i dolina. Ni ne pokušavam da ih pratim. Gledam i upijam Prenj u cjelini. Đerdane vrhova, kamena razbojišta podnožja i rtove crnih šuma što su s neretljanske strane mukotrplno ispuzili na visoravan.

Raka nastavlja dnom kamina preko razlomljenih gromada, koje su naslagane jedna na drugu, prelazeći postepeno u vertikalnu sa završetkom u prevjesu. Sve je išlo glatko do njega i Raka, kome je ovo bio prvi uspon nakon odsluženja vojnog roka i nije uspio da ga prepenje. Krenuo sam ja. Lako sam dopeñjao do Rakinog osiguravališta ispod samog prevjesa. Ubacio sam svoje uže u klin u kome je već bilo osiguranje. U svu tu gužvu zataknuo sam i kuku od ljestvica. Stao sam na prve prečkice i lagano izvlačio tijelo pa-

zeći da održim ravnotežu. Tada me nešto povuklo na niže. Napao sam tijelo do kraja, ali ni makac. Ramena su popuštala, a ljestvice su ostale nedostizne pod prevjesom. Vi knuo sam Raki da popusti užad. Odmah je odgovorio da su labava i da izdržim još malo. Dok mi je ljuti znoj punio oči, a ruke drhtale, Raka je nešto petljao ispod mojih nogu. U zadnji čas otpora je nestalo. S olakšanjem sam se izdigao i svalio na policu iz-

nad prevjesa. Kraj vrpce od ljestava, presječen nožem, slobodno je visio s mog pasa i sve mi objašnjavao. Ukrzo smo po lakšem terenu izašli na vrh Otiša.

Prvi susret i prvi doživljaj napravili su od mene zarobljenika prenjskih vertikala.

— Treće ponavljanje Centralnog smjera u sjevernoj stjeni Otiša (V/IV, 250 m) izveli su 6. 10. 1973. B. Maltarić, M. Rakić i S. Žalić za 5 h.

Naš Jančika

IVO SLAVIČEK

OSIJEK

Kad je na godišnjoj skupštini PD »Jankovac« jedan od putova u Papuk-gorju dobio ime po zaslужnom slavonskom planinaru Ivanu Balintu, umrlom prije pet godina, tada je to bio samo vanjski znak priznanja čovjeku koji je živio za planinarstvo, koji je toliko toga dao osjećkom i slavonskom planinarstvu, na kojega podsjeća većina od markacija u onom dijelu slavonskog gorja što su ga markirali Osječani, priznanja koje on i inače zadobiva u trajnu sjećanju svih što su ga poznavali. »Majstor Jančika« (jer je tolikima popravio gojzerice, ali i tolike uvođio u tajne planinarstva i ljubavi prema gorama), »drug Jančika« (jer bio je zaista drug u najplemenitijem smislu te riječi) — ili naprosto »naš Jančika«. Jer bio je »naš« ne samo osjećkim planinarima, nego i svima što su ga upoznali.

Na razglednici Jankovca još i sada možete vidjeti njegov lik na mostiću pred domom. To je karakteristično za njega kao čovjeka: svi koji su išli s njime na pohode voljeli su ga — uz ostalo — i zato što je bio »kao stvoren« za fotografie. Gdjegod je trebalo, on se »namjestio« kao »štafaža«, ali nikad nametljivo, uvijek u drugom planu, uvijek s onim osjećajem pravoga planinara: gora je velika, čovjek je mali, planina je važna, a čovjek samo ako je nemetljiv.

Uvijek pun šale, imao je i svoj posebni rječnik. Volio je otkrivati nove putove, ali još više druge voditi njima. Ponekad i uz prijateljsku šalu »zavestne na krivi put, a ponekad se to dogodilo i bez njegove želje. Toliko je izbjegavao utrte staze u slavonskom gorju, da je radije i zalutao, nego da ide po stoti put istom stazom. Jednom nas je vodio na Koprivnato brdo, obećavao je »lepo novo put«, a ispekoše nas kopriće. Tada smo bar saznali zašto se brdo tako zove.

Njegov osebujan govor nije značio nepoznavanje jezika (premda je kao rođeni Mađar imao ponekad teškoća s rodovima), nego

želju da zabavi suputnike. Zato je npr. govorio da dijapositive snimaju »u folkloru« umjesto koloru, premda je vrlo dobro znao pravu riječ. Kad je nekom prilikom vodio »prečacem« prema Točku, pa je put (opet to »lepo novo put«!) vodio dijelom preko stare staze za prevlačenje balvana, građene također od balvana, a preko njih je tekao potok — tada je autor ovih redaka neoprezno stao na klizav balvan i u času se našao sjedeći u hladnoj vodi. Jančika je bio prvi koji se slatko smijao, onaj koji je to najduže prepričavao, ali koji je također prvi priskočio u pomoć.

Na nepoznatu i tešku terenu bio je vrlo oprezan, ali ondje gdje je bio »kod kuće« volio je da prvi stigne. Dok je još vozila Slavonska podravska željezница, pred Drenovcem je stojao na papučici vagona samo da prvi iskoči i kasnije uzmogne reći da je prvi stigao na Jankovac. Jednom je prilikom trčao od Velike gotovo do Jankovca, tek da može reći da je postigao najkraće vrijeme između te dvije točke (preteča orientacijske).

Koliko je crvenih kružića i bijelih točaka u sredini »naslikao« — dostajalo bi za nekoliko planinarskih života! Koliko je granja uklonio s puta, kolike je poslužio svojom »posebnom spravom« za piće u gorama: gumenom cijevi, da se može pitи i iz izvora koji jedva šušore u lišcu... Kolike je vodio slavonskim gorama, koliko ljepota otkrio drugima, kolike oduševio za planinarstvo! Otkrio je malu spilju sa sigama, nepoznata dotada. Bio izvrstan suputnik, drug u nevolji, zabavan i postojan u ljubavi prema gorama.

Znali su ga zvati i »Poglavnica Brza nogu«, a imao je još poneku karakteristiku Indijanca: umio se stvoriti uz vas, a da ga i ne osjetite. Pa ako su Indijancima cilj bila »vječna lovišta«, onda nam budi slobodno zamišljati da su to Jančiki bile »vječne planine«. I da ondje negdje marljivo označava kružić, čeka na nas i veseli se kako će nam pokazati toliki »lepo novo put«.

Kanjon Mrtvica

UZEIR BEŠIROVIĆ

SARAJEVO

Kamen je stisnuo vodu kao zmiju u procjep. Voda u kamenu šisti i zavija kao ranjeni vučica. Ključa i pretvara se u bijelu pještu. Gromoglasan joj je krik pri skoku u ambis, kao samoubice ili zanesenjaka. Bistra je i brza kao poskok. Kidiše na kamen ljt. kao krvoločna zvijer na svoju žrtvu. Šušti kroz šljunak kao bjelouška kroz travu. Bijele kamene oblutke obavija svojom bijelom raspletrenom grivom. Kandžasti valovi vode kidaju i savladaju sve oko sebe. Nerijetko se skriča, izviruje, ponire i ponovno izvire. Hitra kao lasica. Vješta kao vidra. Grč vode i kamena u uskom kanjonu. To je, eto, i takva je Mrtvica. Rijeka mučenica, čija dužina je 9 kilometara, a najuža širina jedva metar-dva.

Hitra, prkosna Mrtvica nosi dah visina s Moračkih planina u nisku ali nemirnu dolinu plahovite Morače.

Spirala ovog kanjona skrivena je strmim liticama. Rijeka isповједnica, mučenica, kao živa vrpca, vječno stanuje u ljutom kamenu. Čeze za suncem, mjesecom i dalekosežnim vidicima. Mrtvica je u vječnom ropstvu kamena. Ona je kamena nevjesta, vječna robinja kamena, u hropcu nastaje i umire.

Tankostruki borovi što vise na strmim liticama kao obješeni nesretnici, umiru uspravno, u punom smislu ove posljednje riječi.

Uzak klanac u lomu razbacanog kamenja krije tajnu ovog bespuća. Krije jedinstvenu ljepotu vode i kamena, bez prema i sličnosti bilo s kojim drugim planinskim klancima. Kamen tu davi i cijedi vodu svojim kamenim klijestima, čija visina dostiže više stotina metara. Najvisočije su Brničke ploče i Gornji Lukovi.

Jata gladnih ptica nadljeće nas. Vidre hitro izmiču u nestašnoj igri. Zmije se lijeno vuku ili sunčaju, jer to im je kratka i rijetka prilika, pa zbog toga i ne obraćaju pažnju na nas niti nas se plaše.

Ovdje nema tišine ni spokoja. Ovdje su voda i kamen u vječnoj zavadi, a opet su skupa. Ova dubodolina vječno samuje. Sunčevi i mjesecčevi zraci rijetko i vrlo malo dosegaju do hladne i nemirne vode. Ovdje oni gostuju samo na časak, ali je vjetar često prisutan.

Mrvica je rijeka jedinstvenog izgleda, boje i ljepote. Ako bismo tražili njoj sličnu rijeku, onda bi to možda bila Sutjeska, ili Rakitnica što utiče u Neretu.

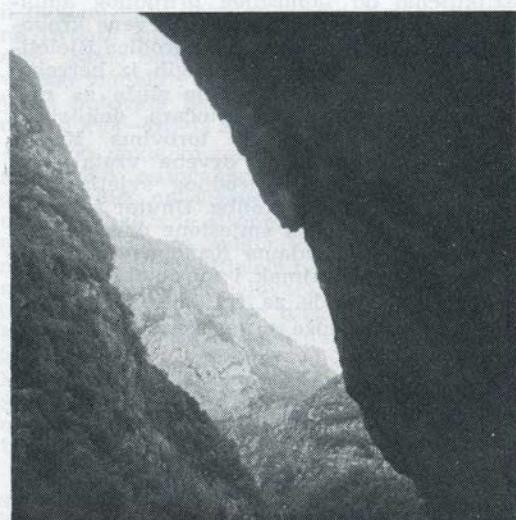
Većina rijeka su kao ljudi: na izvoru liče na nestašna djelinstva, u srednjem toku dobivaju oblike i izgled mladosti, a potom zre-

losti; na ušću podsjećaju na iznemoglu starost — umiru u nekoj većoj rijeci ili moru. Međutim, prva dva pravila Mrtvica je iznevjerila. Naime, ona je vječno i trajno nestasta, razigrana, mlada. Ne stari. Nema lijenog toka. Točno je samo, da se u Međurječju, nedaleko od manastira Morače, ulijeva u Moraču.

* * *

Na Mrtvici nema niti je bilo mosta ili čuprje u predjelu kanjona, osim onog u proširenju iznad Međurječja. Naime, pri ušću Mrtvice postoji kameni most. Ovaj kameni luk, visok 20 i dug 50 metara, podigao je knjaz Nikola 1853. godine u znak zahvalnosti svojoj majci Kristini. Most je služio za prelaz preko Mrtvice između sela Rovaca, Vlahovića, Mrtvog Dubokog i dr. s desne strane i sela Liješnja na lijevoj strani Mrtvice, manastira Morače i dr.

Prije nekoliko godina dio kanjona u dužini od 6 kilometara bio je potpuno neprohodan i do tada ljudska nogu nije kročila u ovaj pređeo, kako kažu tamošnji domorodci. Tada su momci u sivomaslinastim odijelima JNA dinamitom izgradili u kamenim liticama put kroz kanjon i tako ga učinili prohodnim. Mještanima Velja Dubokog i drugim selima omogućili su komunikaciju s manastirom Morača i Međurječjem, a time i dalje širom Crne Gore i drugog svijeta.

U kanjonu Morače

Foto: U. Beširović

Susret pod Maglićem

UZEIR BEŠIROVIĆ

SARAJEVO

Ovdje na Prijevoru, podno Maglića, udaraju popci o kamanje kao u bubnjeve. Vrelo ljetni dan. Sunce žeže. Miriše trava na vrelom suncu kao da gori. Suludo nadlijetaju i napadaju nas goropadne muhe. Oko nas je vječno prisutan miris ovčjeg runa i balege. Osjeća se dah visina i raj stočara. Duboko dolje blista vodopad Perućice, kao neka draga uspomena. Visoko gore iznad nas strši vrh Maglića, najviši vrh tih izlomljenih i ispreturnih planinskih vrhova: Zelengore, Volujaka i Maglića. Čari uzbudujuće Perućice skriva mrka i gusta šuma. Nazubljena Tovarnica svojim oštrim stijenama reže bijele oblake.

Na prostoru oko vode, susrećemo znatiželju i preplašenu djecu. Uporno i ljubopitljivo nas gledaju. Neuredno su odjevena. Nemarno počešljana. Zaplašena su našim dolaskom, nas nepozvanih i nepoznatih lica. Strah ima ružno lice, pogotovo dječiji. Ova seoska djeca izgledaju kao cvjetovi ljubavi njihovih roditelja. Preplanula su od sunca, a poluočvorenata usta nalik su na rastvorene trešnje.

Djeca su izvor radosti — kako kažu Kinezzi, a u to smo se i uvjerili. Kada smo im dali bonbone, radovala su se kao što se to samo djeca znaju i umiju. Poslije podjele bombona djeca se opet pridružiše svojim janjcima i psima. Naravno, mladost pripada mladosti. Ovo su djeca iz obližnjih stočarskih koliba. Što su se pripile uz strme i stjenovite strane Maglića. Kolibe su sazdane od kamena i u kamenu. Prepoznajemo ih i razlikujemo od tamnošnjeg prirodnog ambijenta samo po tome što imaju drvene krovove. Ove su kolibe vlasništvo porodica Bjeljetića, Budalića, Vujovića i drugih iz hercegovačkih sela oko Bileće. One služe za pregradu mljeka i boravak stočara, dok stoka boravi vani, u kamenim torovima. Kolibe nemaju prozora. Niska drvena vrata služe za dovod vanjskog prirodnog svjetla i za ulaz odnosno izlaz iz kolibe. Unutar je jedna prostorija u kojoj su smještene drvene police s drvenim posudama (čancima, koritima) za mlijeko, sir, kajmak i maslo (bijeli mrs) posteljina i posuđe za čeljad i ovčije kože (mješine) koje služe za pohranu sira i kajmaka.

U "kolibi" je vječno prisutan dim i prodrojan miris bijelog mrsa, s okusom vruće varenike.

Zanimljivo je da ovi stočari, kao i oni u Trnovačkim kolibama kod Trnovačkog jeze-

Kutun pod Maglićem

Foto: U. Beširović

ra, ovdje ljetuju sa stokom — kako sami kažu — od turskog i austrijskog vakta i zemana. Svakog ranog ljeta ovamo dogone stada i karavane preko planina, a u kasno ljetoto se vraćaju u rodni kraj.

Dolaze zbog obilne i kvalitetne planinske paše da bi prikupili bijeli mrs za zimu, a ne rekreacije radi — kako bismo mi to danas rekli. Kolibe se koriste samo ljetnih mjeseci, a ostalo su vrijeme prazne i napuštene, pa često puta služe za boravak i sklonište planinara, kao i drugih putnika i namjernika. I tako vijekovima: njihovi pretci, njihovi prethodnici i naši savremenici su putovali dugim i napornim planinskim putovima. Međutim, zahvaljujući izgradnji ceste od Tjentišta do Prijevora, stočari prevoze čeljad i svoju opremu (rjeđe stoku) motornim vozilima. Nema šta: sve se modernizuje. Nekadašnji mukotrpnji put od četiri-pet dana tih nomada, pretvara se sada u užitak. Eto, drevni, teški čobanski život — zamjenjuje se novim, suvremenijim i udobnijim. Sve se u ovom našem vremenu mijenja na bolje, pa i u životu čobana mnogo se toga izmijenilo na bolje i lakše. Njihov život i boravak u planini nije više tako opasan i težak, pogotovo što je sve manje krvoločnih i drugih zlohudih životinja, a i putovi se sve više približavaju vrhovima najviših planina.

Pasijan

RUDOLF CIŠPER

PAKRAC

Pasijan! Stalna i neodoljiva čežnja nas pakračkih planinara u poslijeratnom razdoblju, ali nikad ostvarena zbog prečih i viših ciljeva.

Znatiželja i interes za njega probudeni su u vrijeme kad smo otkrili da su pakrački planinari prije rata kontinuirano stavljadi posjet tome visu u piane svojih izleta. Shvaćali smo i razloge koji su i za nas bili prihvatljivi: vidici na Lipik i Pakrac s tog vrha bili su nesvakidašnji, neuobičajeni i za nas većinu nepoznati, ali smo nazirali da mora postojati još i dodatan motiv za posjet njemu.

Godinama smo planirali da ga i mi posjetimo, zaklinjali se da je došao čas, fiksirali ga na geografskoj karti, tražili ga očima s raznih pozicija pakračke okolice — ali sve je ostalo na tome. No, on nam nije dao mira. Kopao je po našim mislima, uvukao se u našu podsvijest, odakle je povremeno zaiskrio i podsjećao, opominjao, optuživao...

A savjest planinarska se braniла. Kako mu dati prednost pred važnijim dijelovima Psunja, naše matične planine, kao što su Srnolov, Oštrenjak, Muški bunar, Gradina, Lipovi podovi, Velika i Mala Marinica da spomenemo samo jugozapadne vrhove Psunjana, one bliže Pasijanu, a gdje su oni ostali na sjevernom, zapadnom i istočnom dijelu koje smo obilazili i posjećivali godinama i nikad ih sve ne obišli.

Znali smo da je Pasijan, prema geografskoj karti, dominantan vis psunjanskog prigorja u trokutu koji čini cesta Pakrac—Lipik—Bijela Stijena, gorski potok Rogoljica te crta Omanovac—Pakrac. U vijencu visova prilično ujednačene visine od oko 400 metara, od Begovače do Bijele Stijene, koji s jugoistočne i južne strane oivičuju pakračko-lipičku kotljinu i nizinu uz rijeku Pakru, Pasijan nije ni najviši od tih visova ali je najznačajniji. Važnost po kojoj se ističe nad ostalima je u činjenici da omogućava vidike na sve četiri strane svijeta, sa širokim pogledima na Posavinu, Trokut, pakračku i lipičku stranu a s istoka na kose Psunja, počam od Orišca i Gradine preko Orlovog brda i Konjske glave, Jezerice i Muškog bunara. Glavice i Oštrenjaka sve do Brezova polja. Velike poljane, Rteljaka i Omanovca. Za vrijeme Vojne krajine pripadao je granici i služio kao osmatračka točka a njegov najbliži susjed — vis nazvan Čardak — i po etimologiji nosi u sebi upravo ovo značenje — kula osmatračnica ili stražarnica na državnoj granici.

U povijesti NOB pakračkog kraja ništa značajnije nije povezano s ovim visom iako je pripadao oslobođenoj teritoriji od prvog dana ustanka. Preko njega su slobodno pro-

lazili kuriri a mnogi partizani slavonskih partizanskih jedinica prešli su preko ovog područja prebacujući se s Psunja na Trokut i obratno jer je ovuda vodio put i bio organiziran prelaz preko ceste Lipik—Okučani pod vodstvom vodiča iz Bjelanovca, sela podno ovog visa. I sela okolo njega, kao što su Gornji Ćaglić, Bjelanovac, Bijela Stijena i Lještani bila su ustanička i pripadala slobodnoj teritoriji gotovo za čitavo vrijeme rata.

U svakom slučaju područje Pasijana i sam vrh vrijedni su pažnje. I konačno jedne nedjelje mjeseca veljače 1980. godine krenulo je devet pakračkih planinara na put od novog motela u Bijeloj Stijeni (na magistralnoj cesti Pakrac—Lipik—Okučani) do Pasijana i preko njega do Begovače i Omanovca.

Iako je prethodan dan bio vedar i sunčan s dnevnom temperaturom od čak 8—13°C a prognoza je obećavala da će takav biti i idući, nedjeljno jutro osvanulo je vedro ali s temperaturom od —1°C i mrazom. U Pakracu je vedro, od Lipika magla, a na Bijeloj Stijeni gusta magla, vlaga i studen. Radovali smo se vedrom danu a kad smo pošli od motela na Bijeloj Stijeni put Pasijana po gustoj magli, pobojali smo se da se neće ni razići kad stignemo do vrha. Sav naš trud bit će gotovo uzaludan, ako s Pasijana ne uzmognemo uživati u lijepim vidicima.

Kad smo zašli u šumu, sa stabala se cijedila vlaga a ponegdje je curila curkom. Bio je to pouzdan znak da sunce jača i rastjeruje maglu. Kako smo se penjali, tako se magla počela razrjeđivati i kad smo nakon pola sata izbili na livadu, dočekalo nas je sunce u punom sjaju. Okolni vrhovi Kričke planine izronili su iz mora magle obasjani suncem. Tamo odakle smo došli ona je još suvereno vladala i pod utjecajem zračnog strujanja putovala je klancem kojim se probija cesta Lipik—Bijela Stijena.

Nakon nekoliko metara izbili smo na drugu stranu osunčanog proplanka odakle su pukli vidici na visove Psunja kakve nikad nismo vidjeli s te strane, osim starog partizana Lakog. Gusta magla lebdjela je nad kanjonom Rogoljice dijeleći nas od vrhova Psunjana. Svetlio se krov lovačke kuće na Orišcu iznad Bobara, a povije njega uzdizale su se kose Gradine, Orlovog brda, Jezerice, Muškog bunara, Srnolova, Kika i drugih kosa i vrhova sve tam do Brezova polja. Stajali smo opijeni panoratom jugozapadnog dijela Psunjana koji nam s te strane nije bio poznat.

No, to još nije bio i sam vrh Pasijana. On se nalazio kojih stotinjak koraka dalje, kod kamena koji označava kotaču Pasijana. Odavde opet nezaboravni vidici na drugu stranu, na Lipik, Pakrac i njihovu bogatu okolinu

Pakrački planinari 1935. kod Kruška-vode na Pasijanu

koja se ljeskala u dopodnevnom nedjeljnog suncu.

Prepoznavali smo najprije više predjela koji oivičuju Pakrac, kao što su Prekopakra, Krndija, Kalvarija, jugoistočni dio Vinograda, a onda one niže položene prema nama: Gavrinicu, kompleks bolnice, Pakračko polje. Posebno uočljivi su vitki tornjevi obiju crkava, a zatim bjelina novih zgrada u ulicama XII proleterske brigade i dra Nikole Miljanića. Ravno pred nama prostrala se ploha vinograda s Crkvicom sv. Vida i predjelom, sa skoro iščezlim nazivom iz turskog vremena, Aman, i novim naseljem koje se penje uz vinograde.

U tišini nedjeljnog jutra sve je bilo sunčano, blistivo, vidljivo. Pred Lipikom je lokomotiva teretnog vlaka izbacivala guste sukljaje dima po čemu smo je i mogli pratiti, ali zvuk do nas nije dopirao.

Ispod nas protezao se Gornji Čaglić a pred nama vijenac kojim moramo proći: posljednja kuća G. Čaglića na sedlu za Lještane, zatim visovi i predjeli: Čardak, Krčevine, Svrtak, Begovača pa masiv Omanovca kamo nam je stići. Nedaleko mjesta gdje se nalazimo, стоји осamljeno stablo, a posvuda oko zemljište koje polako zarasta u korov a nekoć je bilo obradivo. Pripada hataru sela Gornji Čaglić koje, kao i ostala naša planinska sela, ostaje bez mladih pa mnoge parcele do jučer obradivog zemljišta ostaju neobradene. Mladi silaze u grad, traže posla u društvenom sektoru, dajući prednost čuvarskoj službi pred vođenjem seoskog gospodarstva čak i imućnijih gospodara. Na počet-

ku sela, s ove planinske strane, nalazi se poznat izvor »Kruška voda«, bogat pitkom vodom, za kojim su, kako kaže legenda, Turci još mnogo godina uzdisali po napuštanju ovih krajeva: »Da nam je napojiti konje na Kruški vodi!«

I evo, na ovaj vis na kojem stojimo, dolazili su pakrački planinari i ljubitelji prirode još prije rata da se naužiju širokog horizonta, divnih vidika i da im oko bludi svih 360 stupnjeva uokolo bez zapreka. Kažu da su stari Pakračani, još prije pojave planinarstva u našem gradu, dolazili ovamo da čuju topove u balkanskim ratovima. Ako to i nije istina, ostaje činjenica da je ovaj vis služio za Vojne krajine kao osmatračnica, kao budno oko okrenuto Bosni, koja je još uvijek stenjala pod turskim jarmom, i da je bio veza s dubokom pozadinom i s ostale tri strane svijeta.

Kad smo se odmakli od njega, prešli sedlo i uhvatili se susjednog Čardaka te ga odavde osmotrili, Pasijan se doimao sasvim pitom. Mekana glavica oivičena njivama i neobradenim zemljištem, sa zapadne strane mlađa šuma, u sredini stoji osamljeno ne baš staro stablo, s naše strane stog sijena planinske trave — to je slika Pasijana. Pasijan je stajao za nama, već osvojen, obasjan jugarnjim suncem, u stoljetnom nepomućenom miru, dominirajući širokom okolinom, širokim obzorom i vidicima koji nas ne ostavljaju ravnodušnima.

Imali su stari pakrački planinari nepogrešiv planinarski instinct kad su prije rata za jednu od svojih tura uzimali i posjet Pasijanu.

Kroz škotski Highland

Dr TOMISLAV SABLEK

SLAVONSKA POŽEGA

Ponoć u Invernessu samo je sumrak koji traje između 23 sata i 1 sat poslije ponoci. Slučajno kiša ne pada i šteta je ići spavati. Nakon dugog puta konačno naš najsjeverniji kamp na samoj obali zaljeva Beauli Firth. Vješam po sebi fotoaparate i odlazim u šetnju — morskim dnom. Nije mi se zavrtilo od dugog puta, nego se ovdje u plićaku za vrijeme oseke more povuče oko 200 metara. Obilazim žbunjeve morske trave, prebirem školjke po pjesku i na kraju ponoćna slika Invernessa koji je sav obasjan žutim svjetlom. Hladno je, samo 6 stupnjeva, a ipak je kamp pun ljudi koji ovdje »ljetuju«. Teško je to nama razumjeti, ali niti ne pokušavamo. Došli smo da sve to vidimo i doživimo. Sutra idemo na obilazak najsjevernijeg dijela Škotske, zato prekidam meditiranje o ljetovanju na +6, napuštам šetnju morskim dnom i zavlačim se u vreću za spavanje.

Visoravan — Highland — je najsjeverniji dio Škotske, sjeverno od Invernessa i Great Glen — Velikog klanca. Sa svih strana je okružena Atlantikom i Sjevernim morem, a izložena je jakim sjevernim vjetrovima. Oni dozvoljavaju rast drveća samo u rijetkim udolinama, dok je najveći dio prekriven kržljavom travom, vrijeskom i po kojim grmom. Bogata je vodom i jezerima, ali zbog oštре klime, jakih vjetrova i duga zime neprikladna za poljoprivredu. Takva klima stvara uvjete za stočarstvo, pa su za naš pogjam pusti krajobraz, pokriveni stadima ovaca i goveda. Osim stoke i ribolov je važan faktor u privredovanju. Gole planine, visoke oko 1000 metara, ispresjecane dubokim udolinama, ostavljaju dojam živopisnog i divljeg krajolika tipičnog za to područje. To je zemlja klanova i tvrdih gorštaka koji su kroz dugu povijest davali pečat uređenju Škotske i borbi za njezin opstanak.

Budimo se rano, pomalo uzbudeni, jer sada dolazi »ono pravo« — vidjeti brda i strme »klifove« najsjevernijeg dijela Škotske. Vrijeme nas ne uzbuduje — oblačno, lagana kišica i hladan vjetar. Izgleda da i ovdje sunce sja samo toliko da bi se mogle snimiti lijepo razglednice. Krećemo uz obalu Moray Firth i prelazimo rijeku Ness. Uskoro prestaje rijetko drveće, a cesta, premda lijepo asfaltirana, suzuje se na širinu od tri metra, što je dovoljno za prolaz jednog automobil. Jasno da je i dvosmjerna, pa valja dobro paziti tko dolazi u susret jer se valja ukloniti na najbliže proširenje — po pravilu pametniji popušta. To nije čudo, jer su naselja rijetka i s malobrojnim stanovništvom, pa je promet slab. Nakon dulje vožnje zavojima i suženjima, kroz maglu i uske klance, stižemo do jezera Loch Maree, koje smatraju jednim od najljepših škotskih jezera. Uz obalu

se smjestilo naselje Kinlochewe sa 100 stanovnika. Dalje nastavljamo uz obalu sjevernog Atlantika prema sjeveru te se zaustavljamo u malenom ribarskom gradiću Ullapoolu sa 1000 stanovnika, na obali Broom-fjorda. U luci čudna slika: čamci leže na dnu luke nagnuti na stranu i vezani za lukobran. Na kojem se vidi da je za vrijeme plime razina mora oko tri metra više. Veći brodovi su usidreni u dubini fjorda i mogu pristati samo kada je plima. Dalje prema sjeveru je na samoj obali »obljubljeno ljetovalište« Scourie, s divnim pješčanim plažama. Vrijeme je i dalje hladno, sa sjevera vjetar donosi kišu, a divne plaže na žalost služe samo za šetnju u gumenim čizmama. Oblaci su posve nisko — čini se na kojih 200 metara. Nastavljamo prema sjeveru dok konačno ne izbijemo na strmu obalu kraj mjestanca Durness (700 stanovnika). Vjetar i gusta sitna kiša šibaju strme stijene koje se okomito ruše u more. Golemi valovi razbijaju se o grebene. Ovdje su najviši klifovi Britanije — 180 metara. Prizor je veličanstven ali i zastrašujući. Pri ovakvom vremenu obali se ne može prići s mora. Nastavljamo sjevernom obalom prema istoku obilazeći fjordove u kojima sjeverni vjetar stvara pakao. Pusta visoravan je ovdje pokrivena samo oskudnim vrijeskom koji koristi ovo malo ljeteta da procvate sićušnim plavim cvjetićima. Stajemo u mjestu Bettyhill, jer nam je sat govorio da je vrijeme da potražimo prenočište. Na prvi natpis »Bed and Breakfast«, što smo mi preveli na hrvatski sa »Zimmer frei«, počeli smo pregovore na engleskom (sa jakom primjesom kajkavskog), jer nije lako ugovoriti spavanje s doručkom za deset Požežana, koji su prvi put na sjeveru Škotske. No dodir je brzo uspostavljen i zatili čas nudili smo domaćine našom šljivovicom. Pogotovo nas je oduševio obilan doručak, pa smo iz čiste pristojnosti, da se Mrs Mackenzie ne uvrijedi, počistili sve tanjure. Jedino je izbio nesporazum kada nam je domaćica izjavila da je danas vrijeme »very nice«, a vani je bilo oblačno i hladan je vjetar nosio sitnu kišu. Bilo je očito da nam se pojmovi o lijepom vremenu nešto razlikuju.

Posjetili smo i najsjeverniji gradić Thurso. Sav od sivog kamena, uz sivo nebo, prislijen je da se cijelu godinu kiti šarenim zaštiticama da bi bar donekle dobio boju. Nastavljamo dalje našem konačnom cilju, Dunnet Headu, najsjevernijoj točki Britanije. Put završava okomitom stijenom na kojoj je svjetionik i gromoglasna sirena; ona za maglovitih dana upozorava pomorce na blizinu obale. Sirenu smo čuli, ali smo vidjeli jako malo, jer je i opet bila gusta magla. Još jedna sjeverna točka, koju valja obići, je John

O'Groats, rt na kojem je u 16. stoljeću neki samotni Holandanin sagradio kuću sa šest uglova. Odavde polaze izletnički brodovi za otoče Orkney. I to smo vidjeli, ali sada je dosta magle, kiše i sjevera i krećemo na jug-pravac Inverness. Već 50 km južnije nema magle i sunce obasjava duge puste plaže istočne obale sjeverne Škotske. Pred večer smo opet u Invernessu i nećemo propustiti priliku da pogledamo glavni grad Highlanda (36.000 stanovnika) koji se smjestio na dnu

zaljeva Morey. Premda građen od sivog kamena, u večernjem svjetlu i živosti ostavio je na nas ugodan dojam. Obavili smo »shopping« suvenira i vratili se u svoj logor.

Premda nas vrijeme nije služilo, ipak smo stekli dojam o bitnim karakteristikama sjeverno-škotske visoravni. Usprkos surovoj klimi susretali smo ljudi ljubezne i spremne da nam kao turistima u svemu pomognu.

Inverness smo ostavili obasjan ranim jutarnjim suncem.

Susret s planinom

**SUZANA ZLATAREVIĆ
JAJCE**

Moj prvi susret s planinom nije u stvari bio prvi susret. Još kao djevojčica zamišljala sam planine kao nešto strašno i neosvojivo. Plašila sam se da i mislim o noćima u mračnim šumama, o dubokim snjegovima, tragovima opasnih zvijeri...

I šta sve nisam mislila o planinama, o malim i velikim, a one su za mene podjednako bile jezive. Ne znam zbog čega, ali tada sam o njima tako mislila i u svojoj maštici im mnogo čega pridodavala i oduzimala. Te slike jedne djevojčice o planinama već su izbljedjele jer stvarnost je donijela nove slike. One još uvijek ne mogu posve da objasne moju ljubav prema njima. Možda je koren za moju ljubav u tome što ih primam kao izazov, u stvari on to za mene i jest, izazov ljubavi.

Opijkenost i ushićenost pojavama planine golema je, neobjašnjiva i nedostupna riječima. To je isto kao kad cvrkuću ptice u šumi, a šuma pjeva životu, sve se uzburka, ustreperi, i tu doista nisu potrebne riječi. Planina sebe kazuje mračnim šumama, pjesmom vjetrova, cvrkutom ptica, mirisom proljeća, kazuje sebe svojim planinskim govorom. Tu su riječi suvišne jer taj govor svako živo stvorene razumije i osjeća.

Kada sam u zagrljaju planine, osjećam se kao srna koja piće s bistrih potoka vodu, lagana i oslobođena svakodnevnice, ploveći po vječnom oceanu prirode u stvarnosti. Osjećam se kao ptica koja leti od vrha do vrha, uzvišena nad samom sobom, među bijelim oblacima, gledajući zelene pašnjake i rasušta stada po zelenilu. Postajem nešto što je stvarnost prirode urasla u svaku njenu poru dišući istim mislima punima života i radosti. Možda to netko zove zdravljem, ali ja se osjećam tako. Iako znam da to nije san, nemoguće je to sve staviti na hiljade slika, u hiljade knjiga. To sve što se vidi, osjeti, čuje, naslutiti, je muzika, slika, pjesma, tajna za čovjeka.

Svaki susret s planinom prvi je susret jer planina se vječno obnavlja i mijenja svoju čud. Nikad nije ista. Možda je tu i draž osvajanja, pohoda čovjeka u njene tajne, u njena njedra. Tko jednom posjeti planinu ne vjerujem da je više ikad može zaboraviti jer ona nečujno uvuče svoje krvudave puteljke i plahe potoke pod kožu čovjeka, taj žubor i miris cvijeća nemoguće je zaboraviti. Uvijek se rađa nova želja da se to još jednom vidi i osjeti. To je govor prirode u čovjeku, govor čovjeka u planini života.

Planina je moja ljubav, ljubav koju ja ne mogu u istoj mjeri uzvratići, jer ona više daje no što uzima, daje sve što je potrebno da čovjek postane ptica, da leti među bijelim oblacima, nad nestičnim potocima, da osjeti muziku šume i srce stijena.

Tako golema ona služi svojom ljepotom čovjeku, daruje mu stvarnost vječnog obnavljanja. Udhahnjuje u srce novu snagu i spoznaju o životu koji treba s radošću nositi kroz prostore gdje čovjek treba da raduje čovjeka. Planina — to je živo tkivo radosti i nada ponovnih susreta i viđenja s drugim prijateljima. Da je planinu lako objasniti ona vjerojatno ne bi ni posjedovala takve neopisive vrline i osobine koje čovjeka privlače na osvajanje novih predjela stvarnosti i snova.

Jedino objašnjenje za planinu nosi moja ljubav prema njoj, a ljubav koliko se ona može objasniti, to je opet tajna kao planina. Svaki susret s njom pričinjava mi takvo zadovoljstvo da osjećam svoje snove u njenim neizmjernim darovima, koje ona neprestano daruje ne tražeći ništa. Netko je rekao: »Planina-potok-planina, rijeka-čovjek-do čovjeka«. Možda je mislio kad je izgovorio te riječi o nerazdvojnem tkivu čovjeka i prirode, a ja govorim samo o zrnu pijeska mojih osjećaja u susretima s njom. Ako je to i zrno!

Na Rabu se može i planinariti

IVANA PAŠKVAN

RIJEKA

Rab je sinonim mora, plaža, kupanja i sunčanja, no njegovi kameni grebeni, gledani s Jadranske magistrale ili Velebita i brežuljci prekriveni šumom ili mediteranskom makijom, privlače pažnju planinara. Iako je to otok, iako je tu mnogo više mora nego planina, planinari i ljubitelji prirode mogu tu naći i padine, i staze, i vrhove. Planinariti se, eto, može i na ovom otoku. I tako se jedne subote ujutro trajektom iz Jablanca, uz mnoštvo turista iz cijelog svijeta opremljenih čamcima i jastucima za plažu, dovezao i autobus pun ljudi s naprtnjačama i planinarskom obućom na nogama.

Krenuli smo autobusom duž Barbatskog kanala. Na medi između Barbata i Banjola autobus je stao. Dočekali su nas Rabljani Vjekoslav Legac, počasni konzervator za spomenike, i ing. Ante Belić, predstavnik Mjesne zajednice Rab.

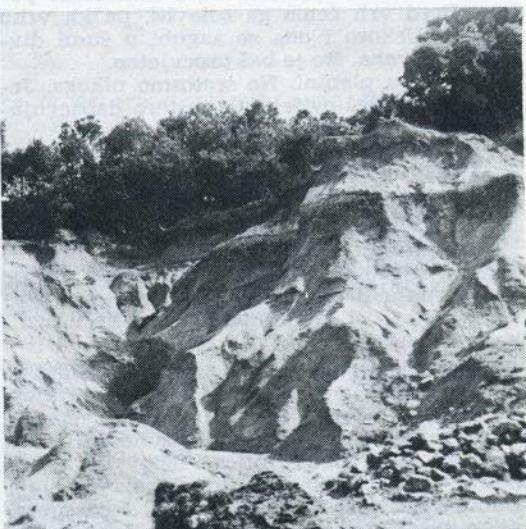
Strmom stazom, starom preko 1500 godina, krenuli smo na omanje brdo do ruševina starog Kolentuma, koji su osnovali Grci u IV stoljeću, kao četvrt naselje na Rabu za osiguranje brodovlja i odmor brodara. I tu na vrhu (228 m), ispred ostataka Crkvice sv. Kuzme i Damjana, domaćini su održali sat povijesti, od vremena Grka, Dioklecijana i Ilira do nedavne prošlosti. Nisu zaboravili spomenuti ni velike ljude s otoka. Sve kratko, sažeto, pregledno. Sjedili smo na kamenju usred ruševina. Na podnožju brežuljka kuće živopisnog Barbata i Banjola, a na zelenim padinama žuti se brnestra i svoj opojni miris miješa s onim od kadulje i drugog mediteranskog bilja. A svud naokolo školji, more i pred nama greben poluotoka.

Autobus nas je zatim prevezao do Lopara na suprotnoj strani otoka, gdje se nalazi trajektna stanica, jedan od punktova »plavog puta« koji spaja ovaj otok s otokom Krkom. A onda opet put pod noge. Staza vijuga uzduž poluotoka Lopara, najprije uz more, a zatim se lagano penje u unutrašnjost, usred raslinja koje predio pretvara u perivoj, i sve do pješenjaka, pješčanih glijiva ili piramide, što ih gradi erozija. Tu je i nalazište fosilnih ljudi; njihovi artefakti, nađeni ovđe — male kamene brusilice, pilice i noževi posebno se čuvaju u zbirci JAZU u Zagrebu i u malo manjim količinama u muzeju u Rijeci. Procijenjeno je da je nalazište staro 25—30000 godina, a ispitivali su ga između 1966. i 1969. godine ing. Mirjana Legac i dr Mirko Malez, član JAZU. Malo podalje nalaze se tzv. »mjesečevi tereni«, neobična udubljenja na pješčanim uzdignućima, takođe djelo erozije, o čemu je pisao dr Josip Poljak.

Uskoro smo ponovo bili usred mediteranskog raslinja i s druge strane poluotoka došli:

na glavnu cestu. Lopar je poznat po svojim pješčanim plažama, njih dvadeset i pet, i prvoj nudističkoj plaži u tom kraju još iz 1929. godine. Slabo je, međutim, poznata njezina lijepa planinarska staza koja kreće kamenjarom i vodi putnika do prekrasnih vidika iznad uvala, nasuprot turističkog naselja San Marino. Gradio ju je ing. Mate Čeperić između 1930. i 1940. godine, pretežno sredstvima od turističke takse. Kamenjar uskoro smjenjuje mirisava šuma crnike, koja u sebi krije stabla stara 100, pa i 150 godina. Staza dalje vodi do neobično zanimljivih pješčanih piramida Fruge, koje također gradi erozija i koje su također posebno zaštićene. Lagano smo se dalje spuštali kroz šikaru, pa kroz zaseoke, i tek predveče stigli u grad Rab.

Put Kamenjaka, najvišeg vrha na otoku, krenuli smo rano ujutro. Njegova glavica je goli kamenjar. Kamena stijena proteže se sve do mora na sjeveroistočnoj strani. Južna i jugozapadna strana Kamenjaka bogata je mediteranskom vegetacijom. Na otoku ima mnogo izvora pitke vode, ali tu na Kamenjaku i tom kamenjaru nema ni jednog. Na samom vrhu je UKV stаницa za telekomunikacijske veze. Zanimljivo je da je grada za nju većim dijelom nošena na ledima. Tu se nalazi i Tomašićeva vidilica, građena po uzoru na dalmatinske. Umjesto uobičajene kule, to je građeno kamenito uzdignuće, koje omogućuje posjetiocu bolji pregled nad cijelom okolinom. Ovu vidilicu, i još jednu smješte-

Pješčane piramide na Frugu

nu malo niže na suprotnoj strani vrha s pogledom na južne predjele, te prekrasnu kameni stazu, koja vodi od podnožja sve do vrha, gradio je između 1932. i 1934. godine zajedno s poznatim ing. Antonom Premužićem veteran našeg planinarstva dr Marijan Tomasić, koji danas živi u Opatiji. Bila je to prva planinarska staza na otoku Rabu. Neoprostivo je što je ta prekrasna staza, koja na svakom zavoju omogućuje nove vidike, danas veoma zapuštena i derutna. Na mnogim mjestima je i pregradena, što je bez sumnje djelo malih zemljovlasnika, koji svojataju dio društvenog vlasništva i ruše ono što su drugi izgrađivali. Velika je šteta, također, što se tom pohodu nisu pridružili predstavnici SIZ-a za fizičku kulturu Raba, kako je bilo dogovorenog, da na »licu mjeseca« zajednički utvrđimo što bi trebalo uraditi i da iniciramo čišćenje i markiranje staze još ove godine.

U posljepodnevnim satima posjetili smo Kampor i Spomen-groblje žrtvama koncen-

tracionog logora. Otuda smo krenuli na Kali-front, koji se proteže na jugozapadu otoka, a najviši mu je vrh svega 97 m. Tu je Dundovo, ili Šuma Dundo, koja je odlukom Sabora 1963. godine proglašena prirodnim rezervatom, pa se otada vodi i posebna stručna briga o prirastu i nužnoj sjeći. Šuma obiluje mediteranskim raslinjem i vrijednim uzorcima. Po tome je bila poznata još prije prvog svjetskog rata, ali je tokom drugog svjetskog rata veoma oštećena. Mnoštvo mladih stabala rezultat je stručne brige o toj šumi posljednjih četvrt stoljeća.

Dva dana pješke uzduž i poprijeko otkrili su nam Rab o kome se, nažalost, premalo zna. Odlično vodstvo ing. Mirjane Legaci vrijedna tumačenja domaćina učinila su taj izlet u organizaciji PD »Platak« posebno zanimljivim.

Puteve, staze i stazice na Kamenjaku i ostalim brežuljcima i šumovitim predjelima Raba trebalo bi ponovo osposobiti, urediti i markirati i tako učiniti pristupačnijim za planinarenje.

Lističi

BOŽIDAR VELJKOVIĆ
BEOGRAD

PTICA RODI PJESMU

To prije podne, u subotu, 31. maja godine 1980., bili smo u klisuri Mlave. Gornjačka klišura. Riješimo: na Vukan. Putem okolnim i kolskim. Sijeno se tuda dovlači u selo. I sir, mlijeko, vuna i još po koješta iz bačija. I drva se tuda svačje u dolinu. Tim ćemo putem. Pred vrh ćemo ga ostaviti, pa ka vrhu stazom. Uskoro i ona se zagubi u šumi divljeg jorgovana, što je baš procvjetao.

Tiho je u planini. Ne sretosmo nikoga. Jedino što ubereš cvijet, što guštera daždevnjaka uznemiriš na putu i što ptica proleti.

I još: što ptica zapjeva. Tako mi mislimo, a možda se ona doziva, razgovara, možda se ljuti, svada. Plaće možda. Bilo kako bilo, kažemo: ptica pjeva.

Put zemljan, usječen u stranu. Desno — padina, lijevo — usjek zemlje, a žile drveća mu ne daju da se obruši. Po neka vlat trave, cvijet i list na grančici, u proljeće uzdi-kaloj na usjeku.

Iz toga izleti ptica. Preleti put, zaustavi se na grani drveta preko puta. Ptica iz gnijezda izletjela. Pogledam malu ovalnu jamicu. Ptica zapjeva. Na podlozi od suhe trave: tri pjegava jaja. Učuta ptica. Učini mi se da mnim: toplo je u gnijezdu, topla su jaja. Krilima zaleprša i zapjeva ptica. Jaja pjegava, a poslije ptica šarena. Nasmiješim se — učini mi se da u gnijezdu vidim ptice. Pruzim korak, uzbrdo.

Ptica zapjeva. S grane preleti u gnijezdo. Poslije čujem kako su druge ptice rodile pjesmu.

NE MREŠKA SE JEZERO

Jutrom, u subotu, 21. juna 1980. godine, krenemo iz Bosanskog Grahova u Glamoč-polje. Moramo naokolo. Između se prostira planina Šator (1872 m). Kažu nam: na Šatoru jezero treba vidjeti! A jezero visoko — 1448 m. Ne kriju: jest visoko, ali jest i lijepo. Grjehota je ne vidjeti.

Krenemo na Šator. Jezero se skrilo pod vrhom planine, pod njegovom okomitom i krušljivom sjevernom stijenom.

Šuma prestane. Visoke jeli ostanu kao dekor i puste život livadi. U livadi, skraja, pod stijenom, neko spustio jezero. Golemo. Dugo 300, široko 120 metara. Ovalna obala brani bistrinu vode.

Skrilo se jezero pod stijenu od vjetra svakojakog. Brani ga i šuma. Uglaćala se voda na jezeru. Ništa je ne pomici. Okolo: neprimjetno se tope snježnici, nečujno se cijedi izvor. Leden je. Dotječe voda u jezero tiše od daha cvijeta encijana što se plavetnim lom razastro na obali.

Veliko je jezero Šatorsko. Visoko je jezero Šator-planine. Jezero, kako možeš da budeš tako tiho?

Namjerniče, šapući kraj jezera Šatorskog. Jedino bi tvoj glas mogao da namreška vode jezerske.

NE GAZI STOPALOM CVIJET

»Trdinova pot« — transverzalni put u Žumberačkoj gori. Kontrola 6: vrh Gače (1029 m). Popodne, dan s kraja juna 1980. Sunce krenulo na zapad.

Šumski put, izlokan, s baricama zamućene vode. Bukve i jеле visoke desetine metara. Samo jedan cilj imaju: nebo, pa su prave, izdužile se.

Zavija put. S lijeva nam ostane livada. Duga, na kosoj padini. Gore — opet šuma, što je skrila vrh. Livadom krenemo bez staze. Možda je i ima ali ne znamo gdje je. Travana i do koljena, pri dnu pomalo vlažna. Za nama ne ostaje trag, ne vidi se gdje smo prošli.

Livado, ala si cvjetna. Rodila si: ivančice — bijele, pa turski karanfil — crveni, pa visoke rade — žute, zvončiće — s malim bijelim laticama, trn bez bodlji — sa krupnom crvenom krunom, ne znam mu ime — s uskom, dugom, plavom čašicom... Netko na livadi pogubio bulke — crvene.

Livado, sve tvoje cvjetove berem okom. Brojim ih pogledom. Slažem ih u pamćenje. Negdje Te livado prešam u sebi. Hoću Te kao herbarij. Za ovo popodne, kada Sunce hita zapadu, za sutrašnje jutro, za dane što dolaze, za uspavanku i za buđenje.

Livado, kako si smogla da budeš tako cvjetna! Kako da hodam Tobom a da Ti cvjet ne zgazim! Gdje da stopalo spustim, kada si cijela cvijet!

Livado, ako sam Te ranio, oprosti.

Naš Psunj

Prof. MLADEN VIDAKOVIĆ

NOVA GRADIŠKA

U nizu prekrasnih krajeva naše domovine ističe se svojom jednostavnosću naš Psunj. Ne možemo ga uspoređivati s dostojanstvenošću Julijskih Alpa ni surovošću Prokletija, jer posjeduje svoja specifična obilježja — pitomost i pristupačnost. Prolaziti njegovim stazama i putovima predstavlja za planinara, pored aktivnog odmora, obogaćivanje znanja o prirodi, o bogatstvu ovog kraja i njegovoj ulozi u historiji.

Psunj se proteže smjerom jugozapad-sjeveroistok u dužinu od oko 30 km i najviši je od svih slavonskih planina. Vrh Brezovo polje (989 m) najčešći je cilj novogradističkih i pakračkih planinara. Psunjski masiv izgrađuju granit, amfibolit, gnajs, kloritski i biotitski škriljevci ali je najveća rasprostranjenost amfibolita (koristi se kao kamen tucanik za ceste i željezničke pruge). Starost ovih stijena nije potpuno dokazana, ali se smatra da su izdignute nabiranjem za vrijeme hercins-

ŠUM VODE

Posljednji ponедјелjak juna 1980. Jutro. Pet sati. Planinarski dom na Japetiću (815 m). Sprat, drvena terasa. Pogled u dolinu. Magla je prekrila sve ono što je sinoć bilo načičkano svjetilkama. Jastrebarsko — tko zna gdje je to sada, magla je sakrila sve. Sipi kiša.

Ipak, dogovorili smo se, i idemo na Okić (499 m).

Makadamski put, asfalt i — Jastrebarsko. Asfalt, makadamski put i — Novo selo. Još malo i — Popov dol. Tu ostavljamo auto.

Kiša je prestala. Oblaci se najprije razvukli, pa grupirali, prorjedili, oslobođili pogled ka nebū, pustili Sunce da nas obraduje. Puteljak s vlažnom travom. Niske grane nas orose. Vidimo Okić-grad. Samo nas strma dolina dijeli. U dolinu nećemo, staza vodi preko sedla.

Zaustavi nas neko brujanje. Šta bi to bilo? Automobili nisu — tu nema puta. Možda neki avion?

Kažem: to potok juri ka dolini!

U nevjericu je suputnik, ne može potok biti toliko bučan.

Kiša je potok orodila vodom. Nabrekle vodene žile. Strmina ih prihvativa. Staza vode lomovita, od kamenja grbava, od granja zapriječena, zbog vijuga bukovita. Lomi se voda, hita u dolinu, u svoj smiraj.

Slušamo šum vode.

Kišo — hvala Ti što si pala. Hvala Ti što si žubor-potok pretvorila u potok vode šumovite.

Stojimo. Slušamo šum vode.

ke orogeneze (postanak gorja srednje Evrope). Kao dio panonske mase, jezgra planinskog masiva je utonula pa je prekrivena i obrubljena sedimentima mladog tercijara. Danas na Psunjtu postoji nalazišta kremennog ili kvarcnog pijeska kod Jagme, milovke ili talka kod Koprivne, a slučajno su prije dvadeset i pet godina pronađena nalazišta grafita 600 m sjeverno od Brezovog polja, ali se rudnik ne eksplotira.

Sjeverno od sela Gornji Rogolji, uz potok Rogoljicu, postoji i kamenolom granita »BUK«. Čuveni mineralog profesor Fran Tučan navodi da su geološke prilike na Psunjtu bile povoljne za razvoj zlata. Pokusi izvedeni još 1851. godine kod Crkvice sv. Leonarda, iznad Giletinaca i Cerničke Šagovine, pokazali su da se iz 560 metričkih centi naplavljenega pijeska dobiva 350 kg magnetita i 87,5 grama zlata, što nije u granicama rentabilnog.

Brojni potoci govore svojim žuborom da Psunj ne oskudije vodom (tri Rašaške, Rogoljica, Begovica, Šumetlica, Orljava), izvori su dobro raspoređeni (Bjelovac, Dobra voda, Muški bunar, bunar Save i Pave), osobito u široj okolini Brezovog polja, te uz cestu Strmac — Novo Selo. O njihovom čišćenju i održavanju vode brigu planinari. Psunj je bogat vegetacijom mješane šume u kojoj prevladava bjelogorica (hrast kitnjak, bukva, grab ili breza), dok od crnogoričnog drveća susrećemo razne vrste bora — posebno vajmutovca, zatim jelu, smreku i ariš. Sjeverna strana Psunja je znatnije ogoljena, jer se sijeku cijeli kompleksi šume zbog sve većih potreba za drvetom. To, međutim, remeti životne zajednice i omogućava izlaganje tla erozijama. Ipak se mora priznati da Šumsko gospodarstvo »Josip Kozarac« vodi brigu i o pošumljavanju. Ovi predjeli su nekada bili bogati visokom i niskom divljачi, ali je u posljednje doba, nažalost, sve rjeđe susrećemo, što je posljedica krivolova i nedovoljnog uzgoja.

U NOB-i Psunj je odigrao značajnu ulogu. U Benkovcu je formiran prvi Psunjski partizanski odred, a u selu Brusniku prvi NOO za Slavoniju. Pružio je utočište i spas mnogim zbjegovima, kao što je bio na Jastrebinu (oko 4,5 km od Strmca) i Orišcu (između

sela Bobara i Gradine), predstavljao je prije velikih borbi s nadmoćnjim neprijateljima. Posebno su značajne bitke na Gradići, Javorovici, Begovači, Velikoj poljani, Bučju i Kamenskom, u kojima su dali svoje dragocjene živote istaknuta imena revolucije, o čemu svjedoči i natpis na spomeniku borcima palim 1941—1945. koji je na Dobroj vodi. Članovi PD »Strmac« preuzeli su obavezu uređivanja spomen-obilježja NOR-a na dijelu Psunja koji pripada našoj komuni.

Još 1937. godine postojao je na Velikoj ponjani (710 m) planinski dom, no uništen je u proteklom ratu. Pakrčako planinarsko društvo »Psunj« izgradilo je 1963. planinarski dom na Omanovcu (654 m), ali je on izgorio u noći između 16. i 17. 10. 1974. Uporni i marljivi planinari su izgradili novi dom na temeljima staroga, koji je svečano otvoren 10. 9. 1977.

Svi glavni planinarski putevi su markirani. Najpoznatiji među njima su s novogradiliške strane Strmac—Predol, Strmac — Jastrebinac — Dobra voda — Muški bunar — Ivanovac, a s pakračke strane Pakrac — Omanovac preko sela Šeovice (12 km), Omanovac — Begovača i Omanovac — Velika poljana — Brezovo polje — Strmac, što je ujedno i dio Slavonskog planinarskog puta.

OBNOVLJEN RAD NOVOGRAĐIŠKIH PLANINARA

Planinarsko društvo u Novoj Gradiški postojalo je i prije rata (osnovano je 6. 12. 1932), ali o njegovom dječovanju i radu nemamo nikakve dokumentacije. U prvim godinama postojanja sadašnjeg društva (osnovano 6. 11. 1953) nekolicina planinara entuzijasta među kojima su se isticali sudac Ilija Maretić i pokojni ing. Ivan Baretić, uspjeli su zainteresirati za planinarstvo stanovit broj mještana i brojnim izletima i akcijama rad društva je krenuo. Taj rad je svesrdno pomogao i JNA dajući besplatno na korištenje deke, šatore, opremu i kamicione za udaljenije izlete. Sjecam se, da je u tom razdoblju jednoj od godišnjih skupština, održanoj na Brezovom polju (vrh Psunja), prisustvovalo oko 120 članova. Tada smo još imali na vrhu Psunja i jednu poveću prostoriju u montažnom objektu poduzeća »Mostogradnja« koje je podizalo prvi TV toranj. Ona je bila naš mali planinarski dom. Poslije je djelomično demonteran i djelomično uništen. Postepeno je počeo opadati broj članova, krenula je ekspanzija motorizacije, a javile su se i sve veće finansijske teškoće. Društvo je niz godina vegetiralo sve do dolaska na dužnost novog predsjednika ing. Miše Trifunovića. On se maksimalno angažirao da obnovi rad društva, poveća aktivnost njegovih članova i osigura nužna sredstva. Uspostavljena je suradnja s ostalim planinarskim organizacijama Slavonije, posebno s PD »Psunj« iz Pakraca, s kojim smo ostvarili nekoliko zajedničkih izleta i susreta. Naročito će ostati u sjećanju i divnoj uspomeni susreti s Ivanovac i Omanovac. Markirano je preko 100 km planinarskih staza i putova na Psunj, u čemu je sudjelovala većina članova naše sve brojnije planinarske obitelji. Najduži planinarski marš, od oko 50 km, izvršen je 21. i 22. srpnja u trajanju od dva dana, s 11 članova. U neposredne zadatke ulazi markacija nove planinarske trase od Crne Mlake preko Cerničke Sagovine do Radničke ulice u Novoj Gradiški što je jednim dijelom već i učinjeno, te markacija: Veliki lipov pod — Marićica — I. i II. Rašaška — Ivanovac. Očišćeni su i uređeni mnogobrojni izvori vode i tablicama označeni smjerovi kretanja i trajanje puta. Prosečno izletima i radnim akcijama prisustvuje 20

članova. Broj za sada zadovoljava, ali se zalažemo da буде i veći.

Najčešći su rekreativni izleti i orijentacijska kretanja uz pomoć kompasa i karte na relacijama: Strmac — Predola — Ravn Gaj — potok Begovica — Sirmac, kao i: Strmac — Jastrebinac — Dobra voda — Crna Mlaka — Predola — Strmac. Najsvestrstrana možemo upoznati Psunj dvodnevnim izletom iz sela Bobare do Gradine i groba Nade Dragoslavljević, pa na Muški bunar — Popov kamen — Jezero i Ivanovac, gdje se može prenoći i razgledati Partizanska bolnica i groblje uz potok Rašašku; sutradan krenuti na Lipove podove i Brezovo polje, te preko Dobre vode i Jastrebinca doći na Strmac.

Koncem ožujka ove godine održana je na Strmci 25. jubilarna godišnja skupština novogradiliških planinara koju je otvorio predsjednik ing. Trifunović, pozdravivši delegate PSH, goste iz Pakraca, uzvanike i članove. U referatima je sumirana dosađnji rad, naročito osnivanje skijaške sekcije i planinarskih sekcija u Osnovnoj školi »Martin Truša« u Dragalicu i Srednjoškolskom centru »Ivo Lola Ribara«. Raste i interes kod građana, posebno iz administrativnih djelatnosti. Sve više radnih ljudi osjeća potrebu za aktivnim odmorom i rekreacijom. U plan za 1980. god. ulaze izlet na Velebit i uspon na Triglav.

Posebno smo istakli značaj propagiranja planinarskog radu omladinom. Zato činimo velike napore da preko predavanja i filmova pridobijemo još više omladine i realiziramo sadržaje koje joj nudimo. I nekoliko članaka u novogradiliškim novinama napisano je na tu temu. Članstvo PD »Strmac« čine uglavnom srednja i starija godišta, a mladost svojim žarom i poletom može samo osvježiti naše redove.

Nužno je dobiti vlastitu društvenu prostoriju i pristupiti izgradnji bar montažnog objekta na Ravnem gaju, toj divnoj livadi Psunja, odakle puca savršen pogled na Posavini i Bosnu. Potrebno je još mnogo napora da ova skromna organizacija, koja je možda u današnjem tempu života donekle i zapostavljena, dobije značenje koje joj i pripada.

Mladen Vidaković, prof.

Zimski uspon na Kamešnicu

LADISLAV BREKO

SINJ

Prema dogovoru, našli smo se 9. 2. 1980. u 7 sati na autobusnoj stanicici. Naš cilj je bio najviši vrh Kamešnice, Konj (1848 m). Sa zakašnjenjem od dva sata stigli smo u Podgradinu. Konj me je fascinirao svojom ljepotom. Uspon pruža sva ona zadovoljstva što ih planinar može tražiti od planine U to sam se uvjerio nekoliko puta, pogotovo sa stranije bosanske strane. Ovaj put uspon se razlikuje od svih dosadašnjih. Malo je planinara koji su se popeli na sam vrh sa sjeverne strane i to po velikom snijegu. To iziskuje velike napore za što se mora dobro kondicijski i tehnički spremiti.

Ja, Miro, Dražen i Vili odlučili smo da Konj mora biti osvojen tako da u dnevnik Društva bude upisan i prvi zimski uspon sinjskih planinara. Od opreme smo ponijeli uže i cepin. U Podgradinu smo stigli tek u 11 sati, što nas nije baš obradovalo, jer za uspon treba najmanje četiri sata. Ipak, planinarska jaka volja pobjeđuje, nismo se obeshrabrili.

Krenuli smo kroz dragu koja je unatoč snježnom pokrivaču otkrivala svoje ljepote. Sunce je bilo visoko, snijeg dobar za hodanje bez dereza. Čitavo vrijeme smo slušali zvukove nabujalog potoka što se veselo žurio u dolinu. Tu i tamo oglasila bi se poneka ptica što nam je davalo još više volje da idemo naprijed. Negdje na polovini drage skrenuli smo desno prema hrbatu da bismo nešto pojeli, jer do vrha nema više sjedanja i odmaranja. Vrijeme nas goni, mora se ići dalje.

Izbijamo na hrbat. Tu se vežemo i krećemo dalje. Sve ide po planu. Vrijeme je idealno za ovo doba godine. Svo vrijeme hodanja provodimo u razgovoru i divljenju predivnim vidicima na Šator, Cincar i Buško bla-

to. Nagib se povećava, a uspon postaje sve teži. U jednom trenutku Miru nestaje tlo pod nogama. Propao je u snijeg koji na tom mjestu nije bio dovoljno stvrdnut. Brzo se snalazimo, Izvlačimo ga užetom i sklanjamо se na sigurnije mjesto jer smo primjetili da tu smrznuti snijeg puca, odvaja se od stijene i za malo vremena uz tutnjavu pada u dolinu. Zastajemo da uhvatimo zraka i zatim krećemo dalje.

Sporo napredujemo. Snijeg je na nekim mjestima smrznut i tvrd, a na nekim mekan, što nam otežava kretanje. Stižemo na sjevernu stranu Konja, gdje nas čeka najteži dio uspona. Provjeravamo osiguranje. Miro ide naprijed i u stvrdnutom snijegu udubljuje stepenište. Napreduje korak po korak. Vili ga u dnu osigurava, a ja iskoristavam ono malo vremena dok je još sunce visoko, da svojim aparatom uhvatim nešto od predivnih vidika što se pružaju svud unapokolo. Miro je došao na vrh stijene i osigurava se da bi nam mogao pomoći pri usponu. Sve je prošlo u redu. Sad ispred sebe imamo još svega 200 metara do vrha. Vili osjeća velik umor. Shvaćamo ga, jer ovo je njegov prvi veći uspon u dvije godine. Ipak, on se ne predaje, uporan je.

Napokon smo stigli i do samog vrha. Dražen cepinom pokušava očistiti snijeg, ali mu ne polazi za rukom jer je snijeg suviš stvrdnut i dubok. Dva snimka na vrhu, zatim smo pojeli kompot, što nam je ulilo nove snage za povratak.

S ruksacima na ledima krenuli smo nizbrdo prema Korita stajama do kojih treba dva sata hoda. Na pola puta nas hvata mrak. Ipak sretno stižemo do staja. Tu smo se preobukli, večerali i uvukli se u tople vreće. Zaspali smo s osmijehom na usnama jer iza nas je još jedan velik uspjeh.

Konj na Kamešnici
s Livanjskog polja

Foto: Dr Ž. Poljak

»Bori se i preživi – ,Dinara 80'«

MILAN SUNKO

SPLIT

Četrdesetero planinarskih vodiča, teritorijalaca, pripadnika JNA i Sekretarijata unutrašnjih poslova Splita, Sinja, Knina, Bosanskog Grahova, Livna i Makarske zajednički su s ekipom stručnjaka bili sudionici osnovne akcije preživljavanja u prirodi pod nazivom »Bori se i preživi — Dinara 80«. Ovu je akciju u suradnji s komandom Vojnopomorske oblasti i Institutom za pomorsku medicinu Ratne mornarice organizala Stanica planinarskih vodiča u Splitu.

Koncept ospozobljavanja ljudi za život u goloj prirodi prihvaćen je u našoj JNA. Posebno se na tom planu ističe Institut za pomorsku medicinu RM čiji su stručnjaci od samog početka aktivno sudjelovali u primjeni i provođenju takvih akcija. Budući da su u dugogodišnjem pripremnom razdoblju takve akcije dale izvrsne rezultate, nakon što je sa sigurnošću utvrđeno kako višednevna orientacija na prirodne izvore hrane i vode uopće ne šteti zdravlju ljudi koji su se podvrgli takvom tretmanu, omogućeno je da takve akcije mogu organizirati i druge zainteresirane strukture. Treba kazati, da je prilično naših boraca i stanovništva stradalo u narodnooslobodilačkoj borbi upravo zato što iz naizgled izdašne prirode ti ljudi nisu umijeli uzeti kaloričnu i vitaminima bogatu hranu. A osim toga naši su ljudi uz neznanje opterećeni i nekim predrasudama i navikama.

Akcija je zapravo započela još 15. svibnja otvaranjem seminara za sve sudionike u trajanju od tri dana. Zadatak seminaru bio je upoznavanje s dosadašnjim iskustvima u preživljavanju u prirodi, fiziologijom prehrane, jestivim biljem i životinjama močvara i planinskog pojasa, improviziranim i prirodnim skloništima i nastambama, pripremanjem, čuvanjem i konzerviranjem namirnica. Organizirana predavanja uz filmove i literaturu poslužila su kao stručno-teorijska osnova i priprema za praktični dio akcije. Predavači su bili: dipl. inž. biologije Josip Bakić, pukovnik dr Mioljub Popović, dr inž. Dušan Čolić, major Frane Tonja, dr Džemal Hozo i dipl. inž. Vlado Božić. Stručni rukovodilac akcije je Josip Bakić, a organizacijski rukovodilac predsjedavajući Stanice planinarskih vodiča Marko Sladić. Programski zadaci su zahtijevali da se djelatnosti organiziraju i ostvaruju u tzv. lovno-aktivnim skupinama. Tako su organizirane skupine A, B, i C. Za njihove voditelje su izabrani Milan Sunko, prof. Lenko Milošević i prof. Dragiša Stepanović.

Praktični dio akcije je organiziran i ostvaren od 13. do 22. lipnja 1980. godine u masivu Dinare. Sudionici su se susretali s iskušen-

njima na padinama Troglava, zatim u močvarama Velikog Ždralovca i na ravniciarskom terenu Ličanskoj polja.

Osnovni moto akcije bio je ospozobljavanje relativno šireg kruga ljudi za preživljavanje u uvjetima u kojima bi neupućeni stradali jer se ne bi znali koristiti obiljem kalorija i vitamina koje priroda nudi. U ovoj i sličnim akcijama želi se ospozobiti ljudi da za prenošenje znanja i širenje broja onih koji bi se mogli snaći i preživjeti u različitim prirodnim uvjetima. Ne samo preživjeti kao jedinka, već i većoj skupini ljudi ukazati na izvore zdrave hrane. Svrha je bila obuka za samostalnu prehranu u prirodi u planinskim, nizinskim i močvarnim predjelima, u različitim klimatskim prilikama i u uvjetima eventualnog oružanog otpora.

Sudionici akcije dobivali su i dio uobičajene hrane od oko 1100 kalorija, a ostatak do 5000 kalorija trebalo je nadomjestiti hranom iz prirode.

Akcija je dala posve potvrđan odgovor na upit može li skupina ljudi opstati, po potrebi i boriti se u uvjetima gotovo potpune orientacije na prirodne izvore hrane, nastambe podignute bez alata i vodu očišćenu primitivnim načinima. Primarni je zadatak akcija odlično obavila, jer je svaki od sudionika naučio razlikovati i koristiti se u prehrani s najmanje tridesetak jestivih biljaka, uloviti bilo kakvu životinju, optimalno koristiti prirodne zaklone te izgraditi primitivne ali čvrste nastambe i sl.

Sudionici akcije dugo će se još sjećati situacija u kojima su »odsjećeni od svijeta« nužne kalorije uzimali u divljim biljčicama i životinjama. I ne samo prisjećati, jer je svrha akcije bila širenje kruga onih što razlikuju jestivo od otrovnog bilja, što se ne ustručavaju pojesti guštera ili poskoka, što i bez oružja mogu uloviti divlju životinju, što gotovo ni od čega mogu podići nastambu — jednom riječju onih koji bi u nekoj kataklizmičkoj situaciji bili spremni da većoj skupini ljudi omoguće preživljavanje i u najsurovijim prirodnim uvjetima.

Prikaz jednog aktivno-radnog lovnog dana:

Ustajanje u 6 sati, umivanje i pripremanje čaja od crnogorice, kupine, divlje ruže, maline i drugog bilja. Podjela zagarantirano dijela obroka.

Jedna se skupina bavi poslovima u logoru, npr. sječe drva i priprema ih za izradu zaklona i nastambi, koristeći se prirodnom okolinom. Izrađuje ložišta za pripremanje hrane, skuplja drva za loženje vatre, kopa jame za odlaganje otpadaka, izrađuje i druge uređaje od koristi za život i djelatnost u logoru.

Ostale dvije skupine pod stručnim vodstvom odlaze na sabiranje biljnih vrsta u blizini logora. Pojedinci odlaze u izvidanje radi pripreme za lov životinja. U zavisnosti od uočenih tragova pripremaju se za postavljanje stupica i zamki za ulov divljači prema tipu životinja. U toku dana se sabiraju puževi, gušteri i zmije nedaleko od logora. Održava se nastava iz prepoznavanja i prikazivanja osnovnih značajki vegetacije određenog planinskog pojasa i prikaz uzoraka jestivog bilja. Istodobno se i provjerava znanje. U vrijeme pripremanja hrane skupine su se upoznavale s tehnikama korištenja namirnica za preživljavanje. Zavisno o količini prikupljenih namirnica organiziralo se sušenje sabranog bilja u izgrađenoj sušnici, odnosno bilje se pripremalo za kiseljenje u posudi. Zavisno o lokalitetu logora dolazio je do promjena u satnici djelatnosti, npr. organizirao bi se lov nekih životinja noću. Osim toga bilo je i promjena u lovnim pripremama. To su negdje bile zamke, stupice, negdje priprema udica za lov riba, barskih ptica, zamka od šipova i šiblja te druge improvizacije. Dezinfekcija, filtracija vode za piće, izrada improviziranih peći za pečenje

kruha većeg kapaciteta, sve su to bile djelatnosti kojima su se sudionici akcije svakodnevno bavili. Osim toga poduzimani su i marševi do odredišta pojedinih logora sa kompletnom spremom — opremom za duži boravak u prirodi i planini.

Akcija je okončana malom skromnom svečanošću u Ivetiću Gaju u blizini sela Gubina, gdje su sudionike na njihovo posljednjoj smotri pozdravili predstavnici vlasti i drugih struktura općina iz kojih su krenuli na tu svojevrsnu i vrijednu vježbu. Mjesna zajednica Gubin počastila je članove akcije kajmacom, vojničkim grahom i pečenom janjetinom.

Posebno priznanje im je u ime komande Vojno-pomorske oblasti iskazao kapetan bojnog broda Blažo Mičunović, dok im se u ime društveno-političkih organizacija na požrtvovanju i smjelosti zahvalio predsjednik Skupštine općine Livno Stipe Boban.

Zatim su im uručene diplome o sposobljenosti za preživljavanje u golin prirodnim uvjetima. Najboljima među odličnima, Stipi Petričeviću, Đordu Šormazu i Mirku Neveščaninu, podijeljene su nagradne knjige.

Nešto kao pristup ekologiji tla

PETAR TABAK

SPLIT

Gosti su stizali kako koji i kako kada. Noć se sve čvrše zabijala u okolicu i crnom smolom neumornije brišala sve tragove dana i prostora. Još su se nazirali obrisi srebrnih jela od svjetlosti koja se prikradala s prozora. A u domu je tinjala svjetlost, tiha, smolasta, teška od onih narančastih svjetiljaka i nemoćna od slabačnosti protoka struje. Čujaše se brbljav šum guste kiše koja je spletala i svijala prostor vidičljiv u noćnoj tamni tek kao sablasnu jegulju koja se upinje, koja lamata svojim vitkim tijelom. Tako se bar meni pričinjavaše u tom čudnom prostoru dok sam nestrpljivo iščekivao goste.

Mrva mi je pred tjedan dana predložio da gostima, koji treba da stignu iz Zagreba i Ljubljane, održim predavanje o našim dalmatinskim planinama. Nevoljko sam pristao jer i sam nisam znao što bih kazivao o dalmatinskom gorju, kada me sve znanje o toj materiji izdaje, a nisam siguran da ēu zadovoljiti ugledno slušateljstvo. Oni sami znaju stostruko više od mene. Prebirah u mislim ašto da delegatima kažem i nametnula mi se svejednaka misao: prikaži im film o Mosoru i kaži im da to radiš s namjerom da potakneš ekološke dileme i potrebu da se od

rasapa i izobličavanja očuva lik prirode kakav je bio i kakav ne bi smio da postane.

I došao sam do spoznaje da mi i nisu nužna razglabljana kada je priroda u mome filmu snažno utkana u slici i tako postaje jača dokazateljica od svih govora na glasovitim i nagratičkim simpozijima. Verba volant! Moj film o Mosoru, iako je dozlaboga diletački, još uvijek može razgrnuti pepeo s ugaraka i razbuktati stanovit duhovni nemir.

Tek me treptavo nespokojstvo obuhvatilo kada sam, čekajući pred vratima doma i škropljom rosuljom, počeo sretati tko nam sve dolazi u pohode. Iskrasavahu iz tame sve sama Imena. Zadrhtah: Imena su to, Petre! I spopadne me strepnja: time nisam dorastao ni do koljena, a kamoli da predem problematiku svijeta i tla. I kao dječačić obrađovah se što sam, bolje rečeno, što su mi donijeli projektor u dom na Ljuvaču, na deveststometarsku visinu. I tješih se: što mi zamre u glasu, kazivat će solet svjetlovisa iz projektorskog objektiva. Poljuljan u sebi otpočen uvod u projekciju.

I govorah ne kao onaj kcji uvjerava, umuje, i zna, već kao učenik koji natuca pred svojim učiteljima.

»Udrut ču iz oporbe. Contra torrentem! Hoću li izazvati bijes koji me slušate? Sumnjam. Planinari su sol prirode. Voditi borbu za djevičanstvo prirode nije zgražanje pod raskoši zvijezda. Koji su opijeni napretkom (govorim »oni«, kada sam se odlučio na ovakva kazivanja, jer su to oni drugi!) hoće da svu prirodu potčine jarmu svoga duha. I svi vidimo i osjećamo da je poljuljan poredak stvari u svijetu. Priroda je reagirala na jedino svoj moguć način: poremetila se ravnoteža u svijetu. Prijeti li ta pojave debaklom? Mnogi vjeruju da je prošlo vrijeme idile prirodnaštva. Samo su nam iščezli dragocjeni primjerci flore i faune iz svijeta, izobličila se slika tla koju je priroda milenijima gradiла. Priroda tako ostaje bez svoje obnoviteljice, bez zakonitosti mijene tvari, bića i pojava. Sluti li to na apokaliptičnu scenu kraja?

Riječ je o čovjeku, o ljudima. Nisu li pomahnitali od vozila, nisu li sapeti od bezglavosti i jurnjave živovanja, nisu li prokleti od dokoličarenja? Nisu još načistu je li beton oslobađa, a sve se više osjeća njegov pritisak na duh ka bezdušnosti. Dinamit je dokazao svoju pogubnost, a buldožer nastavlja svoju razornu moć i nasilje nad priromdom.

Treba se uspeti na Kozjak. S vidika Sv. Jure pruža se stravična slika razrovana okoliša antikne Salone. Doslovan krtičnjak. Bili ste na Biokovu. To je silna i do jučer netaknuta gora. Možda ste zapazili kako i koliko ju je buldožer iznakazio. Sada ste ovdje. Na Mosoru danomice traje proces rovanja. Nemam snage da nabrojam što sve misle graditi i graditi po Mosoru. Pomahnitalost planova i lažnih računica gomila se iz dana u čas, I to nije samo u nas i pod našim nebom. H. Miller zgraža se u svojem putopisu po Grčkoj što arheolozi napravio od okoliša Akropole: raskopaše djevičanstvo akropoljskoga prostora radi nekoliko artefakata prošlosti da bi ih pod ključem sapeli u vitrine muzeja svijeta. Jeste li ikada motrili sive zidine Escoriala? Grobniča i palača Filipa II. Okoliš? »Kržljave šume po pustoj madridskoj ravni koja se pružila kao smežurani dlan prosjaka« (Lj. Babić). Sablazan li je pukla u duhu onih ribara u prostoru Aspaltosa kada su još u četvrtom stoljeću bili nagrnuti neimari s Istoka i robovi sa svih strana da prekapaju i ruju djevičanski kraj uz jadransku uvalicu i kada je počelo nicati

ogromno zide za stan i grobnicu jednoga silnika u obliku soldatsko-rimskog okoa. U dlaku isti ekološki otpor življa u pravišegradskoj kasabi kada je sličnim činom drugi silnik, sada otomanskog carstva, Mehmed-paša Sokolović, otpočeo gradnju čuprije vi-segradske. I od tih davnasnijih vremena rukla je ljudska podijelila svijet na dvoje: koji prirodu potčinjuju svome hiru i volji svojoj i na onaj drugi pasivan i skepičan, koji u svakoj rušilačkoj sili i oprezu osjeća kobančin i nezalječivu bol.

Inače se ranije gradilo i rušilo s priličnim respektom na prostor i prirodu. Danas su nasrtaji na prirodu postali toliko obimni, tako brzi, neograničeno snažni da nam u ciklu vremena nestaje sve što se milenijima gradi i ostajalo netaknuto, sveto.

Dojučer su bar vrhovi planina bili tabu, danas ni s njima nema skrupula.

Možda će neki sa sprdnjom primiti podatak. Taj se ipak može mire savjesti uklopiti u moja ekološka govorkanja. Tamo od bijega Dalaj Lame iz Tibeta, u gradu Kirongu, doživio je planinar H. Harrer otpor stanovništva kada je htio s drugom i prijateljem samo se uspeti na obližnju planinu. Tibetanci su rekli odlučno: Ne! Vjerovali su da bi bjegunci-planinari mogli izazvati bijes duhova koji žive u brdima. I Olimp je u Grčkoj nekoć bio sveto intaktno brdo.

Mi danas ne vjerujemo naivnu vjeru, ali naslućujemo da ti netaknuti vrhovi, sačuvani okoliši, imaju u sebi snagu magije koju nazivljemo život. I što bude više nedirnutih prostora, život će na Zemlji biti dulji i ljepši.

U stavovima i vjerovanjima prijašnjih stoljeća sve što je bilo oko nas i sve što je bilo »gore« pripadalo je silama Kozmosa i ostajalo je da čovjek, potaknut pohlepom i pogrešnom računicom, to ne smije skvrnuti...

Bila je duboka noć i vrijeme spavanju. A snovi brišu svaku javu. Zaželio sam prisutnima da preskoče ovim riječima i mislima onaj vakum od noćas do sutra pa da se bar planinarstvo ne ogluši borbi za integritet naših planina, za plemenitost ljudskog okoliša i herojstvo ljudskog tijela.

Jesam li one noći, i ovoga dana, bio jasan? Ono što je oko nas, pripada ljudskome biću, a ne tjelesnoj požudi i životnoj patvorini, a ono što je visoko, to je »nebo«. I boriti se je da se poredak stvari ne pobrka.

U stijenama jajačkih planina

SAKIB KLIKO

JAJCE

Gotovo da i nema planinara koji ne voli stijene, jer ga one na najposredniji način približavaju prirodi i bude u njemu sve radosti tog susreta. Svaki uspon uz stijenu predstavlja neku vrstu borbe s njom, napor da se savlada njena čud.

Još će dugo vremena ostati neriješeno pitanje što je to što tjera čovjeka da izlaže svoj život opasnostima, naporima, šta ga tjera naprijed dok s tovarom na ledima zatvorenih očiju prolazi pored ambisa. Nemam namjeru govoriti o toj neobjašnjivoj privlačnosti stijena; radije bih o pothvatima usamljenih jajačkih planinara, učinjenih u stijenama.

Svi izvedeni usponi su učinjeni bez ikakvih tehničkih pomagala i nisu to bili usponi preduzeti zbog nužde ili koristi, nego su to usponi radosti i radoznalosti. Usamljena skupina jajačkih osvajača znala je i zna da stijene može da osjeti samo onaj tko zađe u njih i tko ih upozna, a tada ga one zovu i mame do kraja života. Ta usamljena skupina ne zaobilazi ravnodušno strme litice, niti ih sa strahom izbjegava, nego ih sa zadovoljstvom penje i osvaja, bilo da su mokre, suhe, tvrde i kršljive. Ne straše ih narodne legende i odbojnost stijena, naprotiv, baš te legende su i zagolicale većinu jajačkih osvajača.

Dugo je godina u selima podno Huma ustrajalo živjela legenda da u jednoj spilji na Orlovači živi golema zmija (aždaja) što brani pristup ovoj stijeni. Tko zna dokle bi živjela ta legenda da 28. 2. 1976. godine nisu Kliko i Muhić krenuli u susret toj spilji, u kojoj ne nađoše aždu nego čudne kristalne ukrase.

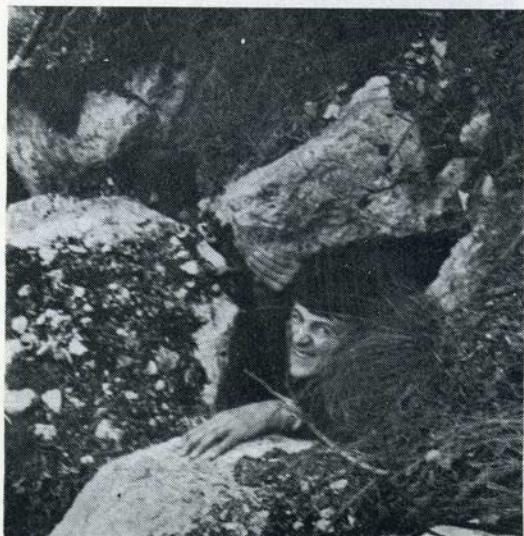
Tog posljednjeg februarskog popodneva izведен je najveći pothvat jajačkog planinarstva u stijeni. Poslije mukotrpнog uspona do spilje nije bilo povratka; ovoj se dvojici mnogo teže bilo vratiti u podnožje litice nego nastaviti uz vertikalnu kojih pedesetak metara. Savladan je i taj uspon bez ikakvih pomagala. Ovaj preskomorni i ne oviše ozbiljni uspon prvi je doticaj sa stijenom i mogao bi se u nekom smislu smatrati kao najava prvog alpinističkog pokoljenja u Jajcu. Ne dugo poslije toga osigurali smo put do te spilje, uskopali stepenice gdje je to bilo moguće i postavili 30 metara užeta, a od tad se svaki znatiželjnik mogao uvjeriti da priča o aždaji mora odumrijeti.

Naše akcije u stijenama Male i Velike Orlovače su se nastavile. Želieli smo stići do svakog šiljka, proći kroz svaki žlijeb, dotačnuti se svakog bora što je prkosio na vertikalama. Markirali smo i put do Orlovače. Jedan put ide uz Podić na vrh Male Orlovače, a potom do stope Đerzeleza (opet po lc-

gend), dok druga markirana varijanta ide uz Prisoje pod stijenu Male Orlovače. U njoj su izvedena dva prvenstvena prolaza i to kroz zloglasne Đavolje prolaze (Muhić Dedić, Kliko i Tuzlić). Također se smatra da je nemoguće proći kroz kameno grotlo cilindričnog oblika, što počinje od jednog prevjesa i vertikalno nas izvodi na prevo malog grebena, podno vrha, kao i kroz tijesan prolaz na istom grebenu pred izlazak na prevoj. Po legendama tud su mogli prolaziti samo davoli; otud i potječe njihov naziv.

Orlovača ne skriva nikakvu tajnu o porijeklu svog imena. Uzbudjenje koje čovjek osjeća pred ponosom ljepotom i prkosnom nepristupačnošću Orlovače, pred njenom snagom i djevičanskom čistotom, natjerat će ga da shvati da je to bilo i mora ostati samičarstvo orlova, što su se vjekovima tu grijezdili i gnijezde se i danas.

Nema dileme ni oko neobičnog imena Otomalja (Otomala). Završna stavka njegovog imena je »mal« i potječe od starina te po albanskom sudeći znači isto što naše »brdo«. S pravom se može smatrati da je pravilno Otomal, a ne Otomalj, kako piše na svim geografskim kartama. Stijene Otomala penjali smo s uživanjem, s osjećajem radosti i uzbudjenja. Od svih stijena jajačkih planina stijene Otomala su najposjećenije i malo je dokonih planinara u planinarskoj kući na Čusinama, koji se markiranom stazom ne bi uputili k ovim stijenama. Otomal je brdo

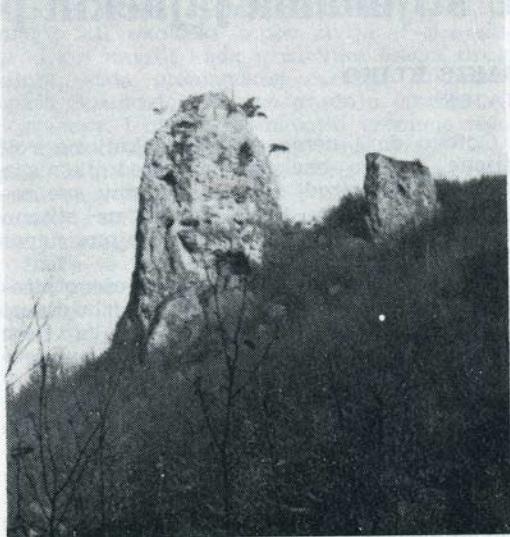

Izlaz iz Đavoljeg prolaza (M. Orlovača)

Foto: S. Kliko

koje se uzdiže na prostranoj podlozi, a završava pravilnim oštrim šiljkom. Padine su mu obrasle bukvom, grabom, hrastom i nižim raslinjem, istočno prošarane proplančima, a sjeverozapadno usamljenim skupinama stijena. Dominantna je vršna oštra stijena i vidljiva sa svih strana. Baš zbog te moćnosti i izloženosti svim vremenskim promjenama, vrlo je kršljiva i opasna za penjanje, a opet, valjda zbog istih faktora posjeduje mnogo zanimljivih oblika.

Planina Ranča oduševila je mnoge posjetioce svojim prostranim pašnjacima, gustim šumama, izvanrednim terenima za skijanje kao i dvjema skupinama stijena: stijenama u kanjonu Komotinskog potoka u jugozapadnom dijelu Ranče i Crvenom stijenom u jugoistočnom dijelu. Stijene u kanjonu Komotinskog potoka nisu privukle osobitu pažnju jajačkih planinara iako su vrlo zanimljive i privlačne, pogotovo greben što počinje od utvrde Komotin i u dugoj liniji se penje prema selu Seocima. Za razliku od Komotinskih stijena, Crvenu stijenu posjeti gotovo svaki posjetilac Ranče planine, koliko zbog jednog od pristupnih puteva što vodi iz Lendića kroz skupinu Crvene stijene, toliko zbog mnogobrojnih legendi vezanih za nju. Skupina Crvene stijene može služiti kao

Vrani kamen u Cućuzovom kamenju

Foto: S. Kliko

vježbalište za mlade alpiniste, ali se tu može naći i »krupnih zaloga«. Zato neka ovaj kratki opis stijena jajačkih planina bude poziv zavjernicima u gojzericama.

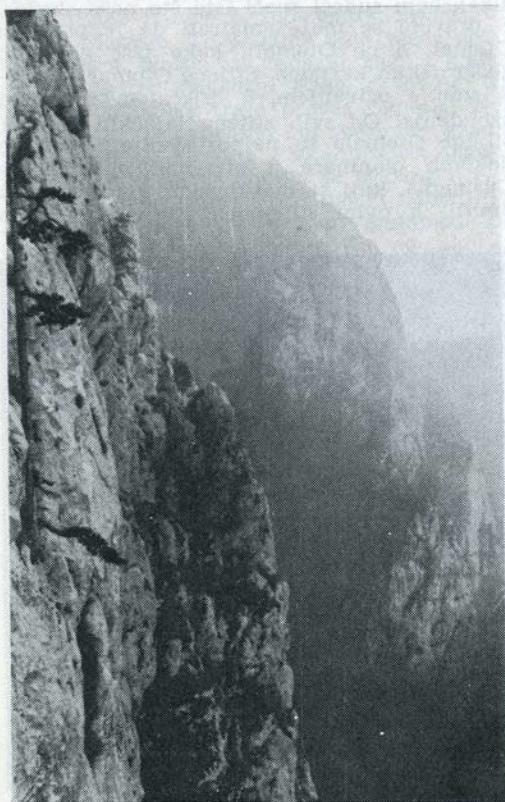
U velikom broju naših planina ima usamljenih stijena koje su naprsto iznikle iz visokih šuma, što je za čudenje. Takva pojava je suprotna svakom očekivanju i razmišljanju. Te stijene su kao prvi zubići kod male djece, kao lađa na valovitom moru ili pak kao neboder u malom gradiću.

Na takav ili sličan način nastalo je i Cućuzovo kamenje. Jednostavno kao barke na olujnom moru, stijene se pojavile iznad gustoće šume. U skupini visokih zubača, ili bolje rečeno tornjeva, nazvanog Čućuzovo kamenje, posebno se ističe Krmpotov i Vrani kamen. Do njih vodi konjska stazica, što se odvaja sa puta Šipovo-Natpolje. Od davnina vrhovi ovih stijena bili su pristupni samo gromovima i orlušinama, a odnedavna i jajačkim planinarima (Dedić i Kliko).

Pažnju svakog prolaznika privući će rijetko viđena slika što je čini Čućuzovo kamenje i špilja koju mještani zovu Ledenica.

Svi ovi naporji jajačkih planinara izvedeni u stijenama, često s elementima pravog alpinizma, jednog će dana imati ne baš sporedno mjesto u historiji jajačkog planinarstva. Nebrojene akcije u sebi nose određene, makar i male alpinističke kvalitete, slično kao i u nekim drugim našim društvima.

Skupinu jajačkih planinara što poče utirati staze jajačkom alpinizmu čine: Midhat Muhić, Zenur Tuzlić, Dževad Dedić, Sakib Kliko, Ivica Ladan i Huso Školjan. Neka ne bude čudo ako netko iz ove skupine izraste u vrsnog penjača.

Stijene M. i V. Orlovača

Foto: S. Kliko

Jajački putokazi

DŽEVAD DEDIĆ

JAJCE

Neotkrivena ljepota, planinski vrhovi, flora i fauna jajačkih planina, oduvijek su privlačili znatiželjne planinare i druge izletnike iz svih krajeva. Ljepota jajačkih planina izrana kao kakav dragulj iz tame, a da bi taj dragulj jednog dana bljesnuo punim sjajem, najviše se zalaže mladi planinar Šakib Kliko koji je nekoliko puta pisao u NP i drugim časopisima o ljepoti jajačkih planina.

Čitajući putopise i opise o jajačkim planinama ni približno ne možemo doživjeti tu ljepotu, nego treba doći da se sve to vidi i doživi. Latinska poslovica kaže da je priroda u najmanjem najveća (*Natura in minimis maxima*), a tome bih dodao da se na malom prostoru Ćusina, odnosno bližoj okolini planinarske kuće na Ćusinama, može najviše saznati i vidjeti. Ako poželite da se u to uvjerite, dodite na Ćusine u planinarsku kuću i uputite se jednom od nekoliko markiranih staza. One prolaze kroz naljepše predjele Ćusina, penjući se na uzvišenja s kojih se pružaju nezaboravni vidici, provode nas pored izvora hladne vode, kroz šume s dubokom hladovinom i preko livada s raznovrsnim cvijećem.

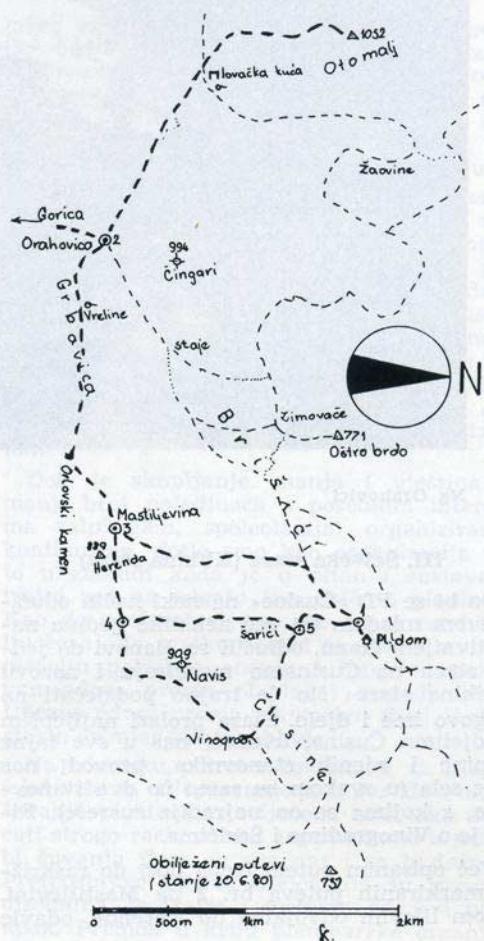
U hodniku planinarske kuće na zidu će vas dočekati velika skica markiranih puteva sa svim potrebnim podacima. Skica iste sadržine, samo malo manjeg formata, može se dobiti kod domara. Ona će vam dobro doći ako se odlučite za obilazak koje staze. Prema skici koja se nalazi u domu i skici koju prilažem uz članak dajem i kratak opis puteva.

I. Varijanta »Šarići«

To je staza kojom je išla prvobitna trasa transverzale Avnoj-Zavnoblih (TAZ), a koja je sa Herendu dolazila u Šariće i dalje do planinarske kuće Ćusine (vidi NP 1-2/79).

II. Markacija na Otomalj (1052 m)

Najkraći i najpogodniji pristup Otomalju od kuće na Ćusinama je markiranom stazom što vodi od vikendice iza kuće putem za Brišće. Poslije 10 minuta dolazi se na prvo raskrije puteva. Lijevo se odvaja strma staza što vodi u Šariće i dalje u Vinograde, odnosno na Herendu. Ako želimo na Otomalj, moramo produžiti dalje istim putem, koji će markacija ubrzo napustiti i početi se penjati ka Mastiljevini. Pri tom nailazi na nekoliko livada i novo raskrije puteva: desno Otomalj, lijevo Vinograđi. Nastavljamo grebenom i lagano se penjemo na prevoj Orahovici. Put od kuće do Orahovice je trasa TAZ

koja dalje produžava lijevo s prevoja k vrhu Gorice (KT-9). S Orahovice desno niz padinu spušta se staza do izvora, od izvora se počinje penjati, a potom ulazi u šumu. Po izlasku iz šume smo na sedlu podno vrha Otomalja, kao što je pisao Kliko u NP 1-2/79. Desno se spušta staza do lovačke kuće i izvora, a pravo uz greben na vrhu Otomalja. Stazu sa sedla do vrha uredio je Kliko vlastitim snagama, a tako i izvore na Orahovici i kod lovačke kuće.

Vrh Otomalja je najzanimljivije mjesto koje se može posjetiti iz kuće na Ćusinama. Kao na dlanu su sva jajačka brda, Plivska jezera, Do u Čerkazovićima i dolina Plive, sve do Šipova. S Otomalja nam se ukazuje slika koja se ne viđa često.

Na Orahovici

Foto: S. Kliko

III. Šetačka staza (Klikina staza)

Da bi se PD »Čusine« na neki način odužilo svom mlađom ali već nekoliko godina naktivnijem članu, odlučili su članovi da jednu stazu na Čusinama markiraju i nazovu »Klikina staza« što će trajno podsjećati na njegovo ime i djelo. Staza prolazi najljepšim predjelima Čusina, uvodeći nas u sve tajne planine i njenih stanovnika, provodi nas kroz sela (u svakom su samo po dva stanovnika, s kojima se on najradije susreće). Riječ je o Vinogradima i Šarićima.

Već opisanim putem treba doći do raskrižja markiranih puteva br. 2 na Mastiljevini, potom lijevim odvojkom do Herende, odavle

se staza počinje spuštati do oveće livade koja se zatim strmo spušta ka Brišićima, gdje se nalazi čvoriste br. 4. Lijevi put vodi u Šariće i to je već spomenuta varijanta »Šarići«, a desni se penje na mali greben i lijepom stazom ide ka Vinogradima gdje se nalazi nekoliko napuštenih kuća i jedna nastanjena.

S Vinograda se pruža lijep vidik na dolinu Vrbasa kao i Hum-planinu i Bukovicu. Od Vinograda se staza lagano spušta prema Šarićima, također napuštenom selu, sa svega dva stanovnika. Ovdje se šetačka staza sastaje s markom varijante Šarići i strmom se stazom spušta ka domu »Čusine«, odnosno čvoristu 1. S ovim se staza završava.

DALJINAR

Dom — Gorica (trasom TAZ)	3 sata
Dom — Gorica (varijantom Šarići)	2,5 sata
Dom — Vrh Otomalja	2 sata
Dom — Lovačka kuća	1,5 sati
Dom — Orahovica	1 sat
Dom — Herenda	45 minuta
Herenda — Vinogradi — Šarići	1 sat
Klikina staza (Dom — Herenda — Vinogradi — Šarići — Dom)	3 sata

Zašto me peče planinarska savjest

Dr NENAD VADIĆ

ZAGREB

Autor članka »Daphne Blagayana na Oštrenu« (NP 9-10, 1979) potaknuo me da iznesem neka planinarska razmišljanja što me već dugo zaokupljaju.

Mnoge prelijepе trenutke poklonile su mi planine, jer svaki susret planiram tražeći nove sadržaje i nove puteve kretanja. U bregovima kojima se često krećem, a takvo je naše samoborsko gorje, prolazim obično svim znamen i neznamen stazama. Za uzbudljive susrete s rijetkom florom naših planina potrebno je, osim sreće, poznavati i neke osnovne činjenice iz života bilja.

Tako sam nekoliko godina upoznavao pojedine lokalitete slikovitog samoborskog gorja. Jedan lijepi greben nazvao sam, onako za sebe, »likovčevim grebenom«, jer mi je jedne nedjelje početkom travnja otkrio svu ljepotu i draž Blagajevog likovca. Poslije sam naišao na još jedan lokalitet gdje nije istrijebljen. Usput, prije nekoliko godina bogato nalazište našao sam na padinama Kraljice (Ozren).

Jedan lijepi i strmi greben nazvao sam »irisov greben«. Jednoč u svibnju poklonio mi je uživanje u prelijepim, prošno oholim cvjetovima peruničke (*Iris graminea*).

Jedne pak zime bez snijega uživao sam u obilju kojim je vaprina širokolisna (*Ruscus hypoglossum*) ukrasila greben kojim također rijetko prolazi čovjek.

U takvim momentima spontano se javlja želja da se radošt otkrića podijeli s drugima. Vjerujem da sam ispravno postupio što sam samo rijetkim prijateljima omogućio uživanje u danas već rijetkoj flori. Međutim, peče me planinarska savjest i intenzivno razmišljam o razlozima zbog kojih je opasno širu planinarsku javnost upoznati s rijetkim lokalitetima još sačuvane planinske flore. Sasvim je jasno da krajevi, staze i putovi kojima se kreće veći broj ljudi brzo mišenjuju svoje prvobitno lice. Prvo je ugrožena flora, naročito rijetka. Običavamo govoriti o »neodgovornim pojedincima«, premda mislim da tako samo skrivamo pravo stanje stvari. Ponašanje prema planinarskim objektima koji nisu čuvani (pa i prema čuvanima), tone otpadaka kojima zagađujemo planinu (sjetite se molim samo akcije čišćenja Triglava) očito govore o nedostatku kulture ophođenja čovjeka, na i planinara, prema prirodi. Većina onih što sudjeluju u tome smatra se planinarima, čak imaju obično i dokaz uza se — planinarsku legitimaciju. Tu je eto, suština problema o kojem bih se usudio reći koju riječ.

Članom planinarske organizacije postaje se unisom u planinarsko društvo (statu-

tarna odredba), bez ograničenja, bez uvjeta, bez provjere. Planinarska organizacija preuzima na taj način, naslijepo, određenu moralnu odgovornost za ponašanje i djelovanje svojih članova, budući prilikom upisa ne provjerava niti motive pristupa niti osnovno znanje o planinarskom djelovanju.

Mislim da moramo biti svjesni činjenice da se mnogo razlikuju motivi zbog kojih netko planinari i motivi zbog kojih je netko član planinarske organizacije. Dok su prvi tek djelomično proučeni i objašnjeni, drugi su obično prozaični i vezani uz povlastice koje organizacija omogućuje svojim članovima. Nikako se ne bih usudio reći da je danas razvoj pojedinca planinara unutar planinarske organizacije planiran, premda su elementi tog razvoja donekle definirani i statutom.

Dok je skupljanje znanja i vještina za manji broj pojedinaca s posebnim interesima (alpinizam, speleologija) organiziran i kontinuiran, dotele smo kao organizacija očito u zabludi kada je u pitanju sustavni i trajni rad na odgoju tzv. običnih planinara. Kao da pretpostavljamo, ne znam na temelju čega, da svatko donosi sa sobom u organizaciju potrebna znanja i izgrađen pozitivan odnos prema planini i prirodi uopće. Upravo odnos prema planinskoj flori je drastičan primjer takve zablude.

Na iskonsku potrebu čovjekovu za lijepim i još više za uljepšavanjem, u što ide i ukrašavanje planinskim cvijećem, nije lako utjecati strogo racionalnim argumentima o potrebi čuvanja flore za sve nas i za budućrost. Pretpostavke takvog djelovanja su razum i disciplina, te trajni i sustavni odgojni postupak. Premda u krilu planinarske organizacije postoje i formalne pretpostavke takvog djelovanja, priznaimo, to nam nije iaka strana. Uostalom, to nije jedina zanemarena planinarska aktivnost, za koju u današnjoj organizaciji — koja pokazuje stalnu i dostanju sklonost neplaninarskom transformiranju — nema dovoljno vremena. Budući da bitno utječe na formiranje kulture cednosa prema planini morali bismo 'oj posvetiti mnogo više pažnje upravo u osnovnim planinarskim organizacijama.

Pokušao sam nabaciti dva ponešto različita aspekta međusobnih odnosa: odnosno utjecaja članstva i organizacije. Ništa me više ne upućuje na zaključak da u tim odnosima ima nešto pogrešno ili zanemarenio, nego stanje s našim časopisom (čitaj: s brojem preplatnika!).

Ovom prilikom htio bih natuknuti i problem komuniciranja stručnjaka bioloških

znanosti i planinara unutar naše organizacije. Mislim da je malo sretnika koji mogu planinariti u društvu s biologom i na taj način koristiti u prirodi satove biologije. S druge strane, mnogi planinari koji ne »zuje« planinom, skupili su znanja o lokalitetima pojedinih biljnih vrsta i snimke koje bi često bile dragocjene i za biologe. S više ili manje skromnog znanja iz botanike na primjer, mnogi planinar bi svoje snimke cvijeća najlakše uz pomoć stručnjaka mogao točno označiti.

Vjerujem da bi razvijena razmjena iskustava i znanja zaninteresiranih bila osobito korisna zbog širenja znanja potencijalno brojnih predavača i širilaca ideje planinarskoga i ljubavi prema prirodi i njenim ljepotama. Da imamo razvijen takav sistem komuniciranja, vjerojatno ne bi bilo potrebe da, na primjer, iz Zagreba idemo u potragu za Blagajevim likovcem u Polhograjske dolomite, kraj bogatih (premda rijetkih) nalazišta u Samoborskom gorju.

A vjerojatno bi nam mnogi izlet bio lijepi, sadržajniji i bogatiji.

Kamengrad

IVAN JAKOVINA

SLAV. POŽEGA

U Požeškoj kotlini evidentirano je 14 srednjovjekovnih gradova, uglavnom, razbacanih po teško pristupačnim vrhovima gora. Oni nijemo svjedoče o burnoj i bogatoj prošlosti ovoga kraja. Nekima se tek naziru tragovi, a drugi su, unatoč zubu vremena i ljudskom nemaru, ostali dobro sačuvani. O mnogim postoje opširni povjesni zapisi ili osebujne legende, sačuvane u narodu sve do današnjih modernih vremena, kako to znamo reći.

Tako u sjeverozapadnom Papuku, nedaleko od Gornjih Vrhovaca, najvišeg naselja u Slavoniji, nailazimo na još uvijek vidljive ostatke kasnosrednjovjekovnog grada po imenu Kamengrad. Ni ratovi, ni vrijeme, ni bujna vegetacija planine nisu mu zbrisali trag.

U dokumentima grad se spominje već 1421. godine, kao posjed Nikole Treula, plemića Požeške i Vukovarske županije. Sve do 1535. godine, smjenjujući se, gradom upravlja nekoliko gospodara, a među njima je bilo i okrunjenih glava. Spomenute godine dolazi u ruke obitelji Tahi. Prema tome gospodar mu je bio i ozloglašeni tlačitelj zagorskih kmetova Franjo Tahi. Prema književno-romantičarskom kazivanju povijesti užrok i povod seljačkoj buni 1573. godine, pod vodstvom Matije Gupca, bio je upravo Franjo Tahi, koji eto gospodari i dijelom Slavonije. Kako je poznato, Turci zauzimaju Požešku kotlinu 1536. godine, pa je vjerojatno u to vrijeme osvojen i Kamengrad. Postoji dokument u kojem Franjo Tahi potvrđuje pravo na posjed 1564. godine, iako nije već tridesetak godina vladaju Turci. Novi gospodari držali su u gradu vojnu posadu od 35 konjanika i 50 pješaka sve do 1687. godine, kada su ih ustanici protjerali. Kako je Požeška kotlina, konačno, oslobođena od Turaka 1691. godine, za pretpostaviti je da su i poslije 1687. dulje ili kraće vrijeme boravili u Kamengradu, sve do konačnog povlačenja iz ovih krajeva.

U dokumentima iz 1702. godine Kamengrad se spominje kao ruševina, a na originalnom crtežu povjesničara Ernesta Krambergera iz 1879. godine, koji se čuva u Muzeju Požeške kotline u Slav. Požegi, izgleda dobro sačuvan i pristupačan.

Zanimljive su legende o Kamengradu koje su se zadržale do danas. O jednoj nam je pričala Pela Radivojević (53) iz Gornjih Vrhovaca, živa enciklopedija narodnih pjesama i priča iz dalje i bliže povijesti, posebice iz narodno-oslobodilačkog rata.

Prema legendi u vrijeme gradnje Kamengrada narod iz okolnih mesta je uz svakodnevne težačke poslove morao odvajati radnu snagu i stoku za kuluk na podizanju utvrde. Radilo se iscrpljujuće, od mraka do mraka, s kraćim prekidom da bi se pojela oskudna hrana i prikupila snaga za nastavak rada. Napor su podjednako teško podnosili ljudi, kao i njihova stoka. U jednom trenutku, prema legendi, na zaprepaštenje seljaka i njihovih gospodara, jedan vol je progovorio ljudskim glasom: »Kadće već jednom podne», prekid rada. I navodno od tada u ovom kraju termin »podne», za koji se do tada nije znalo, postoji kao vremenska oznaka za polovicu dana, odmor predviđen za objedovanje.

U vrijeme narodnooslobodilačkog rata, kako nam priča Đeko Radivojević (69) iz Gornjih Vrhovaca, sudionik rata i partizanski majstor-apančar, u podrumima Kamengrada bile su partizanske radionice: kožarska, krojačka i postolarska radionica.

Od njega smo, također, saznali da od kada pamti, a to su mu pričali i njegovi stari, pa sve do danas, na ostacima zidina i kula Kamengrada gnezde se golubovi-grivaši, kojih u drugim dijelovima Papuka nema.

I što reći na kraju? Sigurno je da Kamengrad svojom prošlošću, povjesnim istinama i legendama zasluzuje da ga ponovo »osvojimo« (čitaj: očistimo) i sačuvamo, zapravo odgodimo njegovo nestajanje.

Treskavica, njene stijene, jezera . . .

EDIN DURMO

ZENICA

Krenete li asfaltnim putem što vodi od Sarajeva prema Foči, proći ćete i kroz Trnovo, malo naselje što se smjestilo u tjesnacu između planina Treskavice i Jahorine. Na izlazu iz Trnova stoji tabla s ucrtanim putevima za Treskavicu, a odmah tu skreće i makadamski put prema Turovima, ishodljskom selu za uspon na planinu. Mnogi produ pored spomenute table da i ne obrate pažnju, neki opet slučajno zapnu pogledom, ali im ne bude baš sve jasno. Već sam ranije znao da se gore ide iz Trnova i jednom prilikom sam zapazio tu tablu. Tada sam odlučio da Treskavicu moram posjetiti kad tad, a kako i ne bih kad su joj se stijene bjelasale suncem obasjane i kao nekom magnetičnom silom privlačile moj pogled. Gore visoko stajale su ponosne, nedokućive...

I kao što rekoh, odlučim da posjetim Treskavicu. Trebao je to da bude neki neslužbeni alpinistički skup, ali je odgođen. Vrlo važno! Nadosmo se nas dva Edina i krenusmo. U Sarajevu smo odmah »vrbovali« Muju i Zoku da nam se pridruže. Naravno, rado su pristali, na čemu smo ih bili veoma zahvalni. Jedan njihov prijatelj nas prebací kolima do Turova gdje smo se oprostili s njim. Ponovo sam gledao one divne stijene, onu gustu, zelenu šumu ispod njih i ovo malo selo, koje na me ostavi neki domaćinski dojam.

Tu u blizini su Kazani, vajarsko djelo prirode. Naime, potok Željeznica, koji protiče kroz Turove, izdubio je u stijeni fantastične oblike u dužini od oko sto metara. Na samom izlazu iz stijene, a da bi sve ono ranije začinio i obogatio, izdubio je prirodni tunel širok oko dva metra. To treba vidjeti!

Krenusmo u planinu. Već je kasno popodne i računamo da doma dodemo kasno večeras. Žao mi je što ćemo veći dio puta proći po noći, jer ću biti uskraćen za vidik na predivne pejzaže u ovoj rajskej strani. Put vodi makadamskom cestom u početku čistinom, a kasnije kroz šumu. Za nepun sat stigosmo do Omladinskog doma na Sustavcu. To je mala, jednospratna brvnara, simpatično uređena rukama vrijednih omladića PD »Treskavica«. Izvrsno se uklopio u ambijent što ga okružuje. Tu je prorjeđena šuma, a nedaleko od doma protiče potok Hrastnica. Uz sam dom je česma, podignuta u spomen Sulji Suljagiću, planinaru entuzijastu, nekadašnjem članu PD »Treskavica«. Sve je kao u nekoj priči za djecu, minijaturno, simpatično i što je najvažnije, funkcionalno. Put je i dalje širok i uglavnom bez većih uspona. Cijelo vrijeme idemo pored potoka, koji uveseljava ne samo nas četvoricu, nego i čitav ovaj tjesnac nad kojim su se nadvile strme strane

prekrivene šumom. Stigosmo do jedne zaravni, odakle se put odvaja desno. Prilično je strmo. Penjemo se preko Skoka. Naziv mu potpuno odgovara. Slično kao onaj na Prenju i ovaj Skok nas kao kakva stepenica naglo diže na priličnu visinu za relativno kratko vrijeme.

Već je mrak uveliko pao. S lijeve strane dopire neki tutanj, ali se kroz tamu ništa ne vidi. Zoka reče da je to vodopad što se obrušava niz Kragujevačke stijene. Probudi se u proljeće, nakon topljenja snijega i poslije obilnih padavina. Ubrzo zatim ponovo se uvjerih u bogatstvo ove planine vodom. Naišli smo na još jednu česmu, ovaj put podignutu u spomen Radi Lasiću. Kako su samo vrijedni planinari ovog društva, svaka im čast! Tu se malo odmorimo. Put nas je i dalje vodio kroz šumu preko manjih vododernina premošćenih drvenim mostićima. Naglo izbismo na jednu zaravan pokrivenu šumom, a ubrzo zatim na veliku livadu obasjalu mjesecinom. Bila je to Kozja luka. Na njenom suprotnom kraju izvio se stup dima, a ispod njega silueta doma »Josip Sigmund«. To je jedan od najljepših domova u BiH. Impresionirala me veličina doma, a ubrzo zatim i gostoljubivost i srdačnost domara Fadila i njegove žene. Divni su to ljudi. Brzo se na našem stolu našao čaj, pa onda večera. Sami smo u domu. Dugo smo u noć pričali s našim domaćinom o ovoj planini, o njegovom poslu, i kroz razgovor taj mi čovjek postade nekako blizak. Malo prije ponoći stigoše Vesna, Budo i Lubura. Očekivali smo ih ranije, ali ih je mrak ometao da brže napreduju. Zaspali smo kasno.

Ujutro me probudi cvrkut ptica i blesztavilo sunca. Prozor je bio otvoren. To se naš domar pobrinuo da nam u spavaonicu uđe što više čistog zraka, jutarnje planinske svježine obogaćene mirisom ozona. Hvala mu. Pogledah kroz prozor, a livada pred domom pružila se kao kakav sag i onako omamljujuće talasa se njena trava na blagom povjetarcu. Zar to nije divno? Dolje, duboko iz šume diže se jutarnja izmaglica. Koji čarobni prizori! Probudiše se i ostali, te brzo strčasmo u trpezariju, pojedosmo nešto, spremisimo se i za tili čas se izgubismo u šumi, na stazi prema Šišanu. Na tu malu visoravan stigosmo za dvadesetak minuta uz malo uspona. Ovo treba vidjeti. Pogled je pucao na prostranstvo planine. Oblici su se smjenjivali. Ovako nešto do sada sam doživio samo na Prenju. Pod suncem su se bjelasale zaostale krpe snijega, dok su se nad njima uzdizali vrhunci. Njihova veličanstvena barijera opasala je dolinu, u čijem najnižem dijelu se smjestilo Veliko jezero, ponos Treska-

vice. Kao u kakvom velikom ogledalu, na njegovoj površini su se ogledali i umivali impozantni vrhovi. S lijeve strane prijeteće se nadnjela Kruna Nikolinih stijena, sigurno jedan od najljepših vrhova na Treskavici. Njegove strme litice vratolomno se obravaju prema jezeru. Na suprotnoj strani su Zubovi, također veoma zanimljiv skup vrhova srednje visine, ali nesvakidašnjeg oblika. Pružaju se poput grebena a završavaju se strmim odlomom koji se ruši niz padine Skoka. Na krajnjem južnom dijelu Zubova izvio se vrh Ilijaš, pod kojim se smjestilo Crno jezero, bez sumnje najljepše od četiri jezera koliko ih je na ovoj planini. Pravo gorsko oko. Koja voda na ovoj ljepotici! Sjetih se Prenja, koji je vodom više nego siromašan.

Pravo naprijed vide se Čabenske stijene. Njihova barijera je najduža. Već odavde se raspoznaje Sigmundov kamin. Kao žica se protegao od samog dna stijene do njenog vršnog grebena. Iza nje se presijava limeni toranj, sklonište na najvišem vrhu Paklijenuš. Neki ga zovu Dokin toranj (2088 m.). Uspon do njega je veoma zanimljiv. Vodi pored Ušljivih vrela i izlazi na sedlo Hercegovaca vrata, koje se nalazi na severnom kraju ove barijere. Odavde su predvini vidici na Visočicu i dolinu Ljute rijeke koja dolje duboko vijuga kao zmija. Sve to biva

poslije obogaćeno pogledom s vrha na Bjelašnicu, Prenj, Velež, Maglić... Na suprotnoj strani ispružila se dugačka Jahorina i Ravna planina. Sve je to propraćeno divnom svirkom vjetra koji u silovitim naletima zanosi naša tijela. Sklanjamo se u sklonište i promatramo Treskavicu kroz prorice. U mislima odlutah na Prenj. Kako su ove dvije planine slične. Povezuje ih mnogo zajedničkih crta, samo što je Treskavica mnogo više urbanizirana, ali to ne oduzima od nje ne ljepote i raskošnosti.

Krenusmo natrag. Za uspomenu uzimam edan kamen s vrha. Sići ćemo Omladinskim putem. Bit će to zanimljiv silazak niz dugačak i prilično strm snježnik. Približavamo se rubu stijena odakle se snježni jezik pružio u dolinu. Kraj mu seže u samo Bijelo jezero koje je još posve zaledeno. Površina mu odražava sunčeve zrake i sada djeluje kao užarena ploča. Još jedan pogled na udaljene masive. Nikoline stijene se kupaju u suncu. Ali, gle! Na vrhu su ljudske prilike. Da, to su Zoka i Edin upravo ispenjali Krunu Nikolinih stijena, prilično težak smjer i sada uživaju kao i mi. Presretni su, sretni smo i mi, i ova planina koja nam je pružila tako lijepo i nezaboravne trenutke. Sretna je i ova zemlja što ima ovako divne i ponosne gore.

Planinarski po otoku Pagu

BRUNO PUHARIĆ

NOVALJA

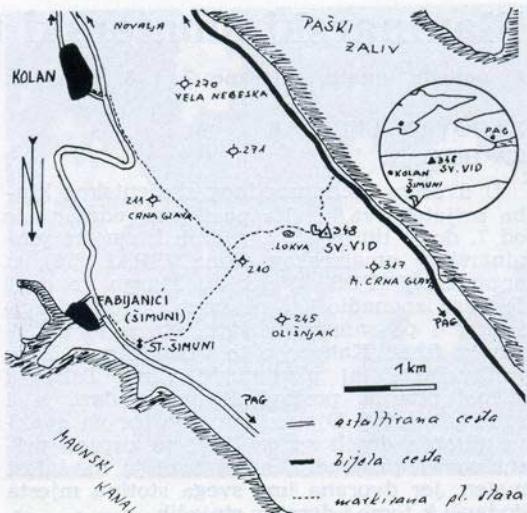
Godine 1977. stavljene su prve planinarske markacije na stazu koja vodi iz Dubrave na staroj paškoj cesti uz strmine istočne stijene Sv. Vida (348 m) najvišeg vrha otoka Pag. Time je bio započet napora posao oko markiranja pristupa ovom izvanrednemu otočkom vidikovcu iz pravaca već spomenute Dubrave, nadalje iz sela Kolana i Šimuna (Fabijanići). Krajnji cilj je bio da se planinarski raspoloženim posjetiocima otoka omogući što jednostavniji pristup vrhu i uz to povežu suprotne obale našeg najdužeg otoka čija širina na ovome mjestu ne premašuje 3 km. Usput je otvoren i pristup jednom od najljepših kutaka njegove prirode, geološkim fenomenima istočne stijene Sv. Vida koja se strmo izvila nad samim Paškim zaļjevom i velikim siparištima koja hrani neprestaće dijelićima svojeg trajanja. S botaničkim osobitostima zauzima predjele Hanžine i Dubrave te je Republički zavod za zaštitu prirode SR Hrvatske predložio da se to područje zaštiti. Markirani pristupi iz Dubrave i Kolana već su opisani u NP (Dubrava 1978/1-2; Kolan 1979/3-4). Sredstva za nabavku boje kojom je vršeno markiranje dala je

Mjesna zajednica Kolan i Mjesna zajednica Pag, a rad su izvršili članovi Speleološkog aktivista »Otočani« (PD »Paklenice« — Zadar) pri Osnovnoj školi »Ivo Lola Ribar« u Novoj lici.

Posljednji je markiran pristup iz sela Šimuna (Fabijanići) na zapadnoj obali otoka. Rad je započet 14. II 1979. g. a završen je u više mahova zbog teškog terena. Pristup je s ove obale vrhu malo duži ali je lakši od onoga koji se iz Dubrave uspinje stjenovitim strminama.

Selo Šimuni je ribarska lučica smještena u dnu slikovite i duboke uvale na zapadnoj obali otoka (na spec. geogr. karti: Fabijanići). Izabrana je staza koja se iz sela blago uspinje padinama prema vrhu Sv. Vida omogućujući većim dijelom lijepo vidike na more i otoke na zapadu. Krećući se s južnog kraja sela, zvanog Punta Šimunska, gdje je na raskrižju postavljena putokazna tabla, markacija nas dovodi za 5 minuta asfaltnom izlaznicom na novu cestu Pag-Kolan-Novljija kod područja Gradac. Odavde skrećemo desno niz cestu oko 5 minuta do Dugaića gdje se ispod Starih Šimuna odvaja lijevo i

uzbrdo kolski put (kamen s oznakom). Stari Šimuni nisu više naseljeni otkad su stanovnici sišli u današnje naselje, ali bude romantične osjećaje prema vremenima kada su ovakva mjesta kao iskre života neprimjetno trajala duž obala Jadrana. Pusta zdanja i crkvica stara 450 godina vraćaju nam na njih misli. Danas ovdje susrećemo mještane Šimuna koji navrate za ovcama ili poslom u vinograde. Kolski put kojim smo došli zatvoren je s dvoja »vrata«, drvenim pregradama, koja sprečavaju ovcama da odlutaju s viših ispasišta. Dok se ovaj nastavlja uz uvalu Gornje drage, markacija se iza drugih »vrati-ju« odvaja desno slabo uočljivim nogostupom uz krševitu padinu da bi se malo više spojila s konjskom stazom, kojom su ranije mještani Šimuna preko brda putovali u gradić Pag, općinski centar otoka. Uspinjući se dalje uz brijeg Gornje drage, otvaraju nam se sve širi vidici, dok pod nama ostaju suhozidi međaši Starih Šimuna. Konjska staza blago zavija desno, a markacija se odvaja prateći u lijevo opet teško prepoznatljiv nogostup u škraparu. Vodi nas pravo uz brijeg, a da bi se pravac kretanja jasnije istakao, postavljen je na tlu veći broj crvenih linija. Stigavši do suhozida »ogradice« Dubovica nastavljamo uspon uzduž njegove južne strane do mjesta gdje se spaja s poprečnim suhozidom, koji je u kutu blizu njihovog spoja porušen, čime je omogućen nesmetani prolaz. S druge strane suhozida markacija nas vodi i dalje naviše kroz škrpar brijege Male Dubovice. Nagib je sve blaži te konačno izlazimo na pleća Velikog brda, otvorenu kršku zaravan. Dok se ovdje vidik prema zapadu i moru zatvara, sa suprotne strane izrana upečatljiv stožac još prilično udaljenog vrha Sv. Vida. Zaravan se prekida nad Dugaćom, uvalom kojom ovdje završava Kolanska dolina smještena niže prema sjeverozapadu. S desna je suhozid koji se u pravoj liniji pruža sve do vrha. Spustivši se u dno plitke uvale možemo bez markacija nastaviti prema vrhu prateći spomenuti suhozid ili skrenuti za markacijom lijevo niz uvalu do malo nižega raskrižja markiranih staza. Dalje niz dolinu možemo stići do Kolana za 30 minuta, dok desnom markacijom, što izlazi uz padinu uvale opet na kršku zaravan, stižemo do vrha za 25 minuta. Od Šimuna do ove točke trebalo je 50 minuta, dok cijeli uspon traje

1 sat i 15 minuta. Kada stignemo na vrh zastat ćemo zaokupljeni širinom i raznolikošću vidika. A ako poslije preostane još malo vremena, poseban doživljaj će nam pružiti spust ranije spomenutom markiranom stazom niz istočnu stijenu do Dubrave gdje se za ljetnih dana u čistom moru Paškog zaljeva možemo i osvježiti. Važno je stalno pažljivo pratiti označke jer prave staze većim dijelom puta nema. Oprezno kretanje označenom stazom potrebno je i zbog mogućnosti da se naleti na poskok koji se vještoto prikrije u niskim grmićima kadulje. Uspore treba poduzimati ljeti zarana dok je u kamenjaru hlad, jer jara tokom dana kretanje bezvodnim krajem čini nesnošljivim, premda se radi o relativno kratkim udaljenostima. Treba se čuvati i oluje jer cijelim putem nema pogodnog zaklona a ona može ljeti doći iznenada, najčešće sa zapada ili s Velebita. Zimi su opsane bure koje ovdje pušu neobično snažno. Kako je Sv. Vid danas okružen dobrim komunikacijama, može se kombinirati pristup s jedne na drugu stranu bez vraćanja, ako se raspolaže automobilom (cesta uz Paški zaljev nije asfaltirana). Za duži boravak na tom području pogodnost pruža novi kamp blizu Šimuna ili malo udaljeniji kod Paga i Novalje.

Planinarski amaterski film

U povodu smotre održane 7. i 8. lipnja u Zagrebu

RADOVAN ČEPELAK

ZAGREB

U dvorani Međunarodnog studentskog kluba prijateljstva, u »Ne paviljonu, održana je od 7. do 8. lipnja 1979. godine I. smotra planinarskog amaterskog filma (SPAFA '79), u organizaciji PDS »Velebit«. Mnoge je ovaj festival iznenadio i to ne samo po organizaciji, već i po samom nazivu. Što je to planinarski film? Kakva je to vrsta filma? Koje je kvalitete taj planinarski film? Takva i slična pitanja postavljali su građani a i sami planinari. Djelomičan odgovor na ovakva pitanja dobili su oni koji su uspjeli prisustvovati projekciji, a taj broj je na žalost malen, jer dvorana ima svega stotinu mjesta dodavši k tome i desetak stajačih.

Da bismo dobili odgovor na pitanje što je planinarski film, potrebno je pružiti informaciju o tome tko sve snima planinarske filmove. Odgovor je prilično jasan, jer planinarske filmove snimaju uglavnom sami planinari. Planinarima je osnovna preokupacija penjanje po planinama, što bi se drugim mješima stručno reklo da je to kulturno, estetsko i sportsko djelovanje čovjeka u planini. Sve ostalo što planinari rade u planinama spada u sporedne planinarske aktivnosti, među kojima je i amatersko filmsko snimanje. Mali broj planinara odlazi s kamerom u brda, u namjeri da zabilježe na filmsku traku ono što tamо dožive, a od tog malog broja još je manji broj onih pojedinaca koji su na neki način stručnije osposobljeni za takav posao, kao npr. putem kino-tečaja.

Iako se radi pretežno o samoukim snimateljima planinarama, ipak se kroz duži vremenski period može izdvojiti manji broj autora koji su snimili zanimljive filmske dokumente jednog vremena i planinskog prostora. Upravo to je velika korist i doprinos planinara kinaamatera ukupnom stvaralaštvu amaterskog filma, a i samoj planinarskoj organizaciji.

Ako pogledamo vremenski unatrag, saznamemo da su za sada prvi poznati dokumentarni planinarski amaterski filmovi: film o Durmitoru (na 35 mm formatu) čiji su autori Branimir Gušić i Marijana Gušić 1930. g. (film je snimao Karl Koranek, a nalazi se u Jugoslavenskoj filmoteci u Beogradu), zatim »Velebit — Švica« 1932. autora Brösslera (snimatelj A. Bazarov i Gerasimov), te film o đačkim planinarskim domovima Velebita i Oštrca 1938. autora Dragutina Chloupeka (snimatelj A. Gerasimov) izrađeni u foto-filmskom laboratoriju Škole narodnog zdravlja. Ovi filmovi snimljeni na 35 mm formatu nalaze se također u Jugoslavenskoj filmoteci u Beogradu, a predstavljaju vrijedan dokumentarni materijal. Naslov vetera-

na kino-amaterizma i planinarskog filma pripada nesumnjivo Ivi Žgalinu koji planinarske filmove snima od prije rata sve do današnjih dana.

U generaciji mlađih autora treba spomenuti Hrvoja Lukatelu koji je snimio niz kvalitetnih amaterskih filmova na klasičnom 8 i 16 mm formatu. Od njegovih filmova ističu se film o prolazu Titove štafete kroz 200 m visoku stijenu Kleka, pa preko Velebita i Dinare sve do Ličke Plješivice (N-8), zatim film »Prva hrvatska alpinistička ekspedicija Grenland 1971« (16 mm), koji je prikazan na zagrebačkoj televiziji itd. Juraj Posarić i koautor Jelena Lovretić (RTZ) snimili su film sa speleološkom temom »Nauka i hobi pod zemljom« 1972. (16 mm), koji je također prikazan javnosti putem televizije. Jerko Kirigin snima film »Druga Hrvatska alpinistička ekspedicija Ande '74/75« (S-8), a Radovan Čepelak film o svladavanju do tada najdublje ponor-jame u Jugoslaviji »Speleološka ekspedicija Bunjevac '77« (16 mm) gdje je kamera zajedno s rasvjetom spuštena do dubine od 410 m! Stipe Božić iz Splita bavi se duže vrijeme snimanjem filmova s planinarskom i alpinističkom tematikom. Njegova kamera bila je na Nošaku (7492), a kruna rezultata je film »Everest 1979« (16 mm), koji je snimio kad se kao član Jugoslavenske alpinističke ekspedicije popeo s kamerom i na sam krov svijeta, te je na samom vrhu snimio oko 1,5 min filma. Treba napomenuti da je to druga 16 mm kamera koja je dosegla na 8882 m. Njegov film (zapravo radnu kopiju) vidjelo je oko 2500 Zagrepčana u dvorani »Vatroslav Lisinski«, a neki isječci iz filma prikazani su i u emisiji »Nedjeljno popodne« na TV ekranima.

Očito je da ovdje nisu spomenuti svi autori, ali kako su planinari u pravilu skromni ljudi, tako mnogi žive u anonimnosti te prikazuju svoje filmove malom krugu ljudi. Upravo je zbog toga pokrenuta manifestacija SPAF '79, čiji je cilj bio da se vidi koliko se planinara bavi snimanjem planinarskih filmova, zatim da se vidi kvaliteta tih filmova, da se autori planinarskih filmova izvuku iz anonimnosti, da se potencijalni snimatelji potaknu na snimanje planinarskih filmova, te da se ovom kao i slijedećim smotrama posluži pobjoljša kvaliteta planinarskog filma. SPAF je prva takva manifestacija planinara kino-amatera. Na žalost, zbog izrazito skromnih finansijskih sredstava organizatora festival je bio ograničen samo na zagrebačko planinarsko područje, a sama projekcija na malu dvoranu. U budućnosti se predviđa proširenje Smotre na republičke okvirne.

Organizator SPAF-a bio je »Velebit«, a pokrovitelj Planinarski savez Zagreba. Poslove oko Smotre vodio je organizacijski odbor u sastavu: Radovan Čepelak, predsjednik, te članovi Milan Matovina, Mladen Houška i Jakob Kopić. Članovi stručnog žirija bili su: Branko Šeparović, predsjednik, te članovi Damir Pavuna i Borislav Aleraj. Žiri je ujedno imao funkciju selektorske komisije.

NA SPAF se prijavilo 8 autora sa 14 filmova, što je prema ocjeni organizacijskog odbora i stručnog žirija premalen broj s obzirom da u Hrvatskoj postoji duža tradicija snimanja amaterskih filmova s planinarskom tematikom. Od tih 14 filmova, žiri je izdvojio 10 filmova za svečanu projekciju, a pri tom se ujedno pazio da svи autori budu zastupljeni. Gotovo svи autori bili su debitanti. Prema rasporedu, prve večeri, 7. lipnja bili su prikazani slijedeći filmovi:

1. Radovan Čepelak i Damir Prelovec (PDS »Velebit«): Zagrebačka speleološka škola '78, N-8, crno-bijeli 35 min.

2. Željko Gobec (PD »Vihor«): Vihor na Kilimandžaru, S-8, color, 40 min.

3. Jerko Kirigin (PDS »Velebit«): Škola penjanja u ledu (alpinistički film), S-8, color, 12 min.

4. Maja Kobol (PD »Vihor«, Kino klub Zagreb): Bijele stijene '77, S-8, color, 15 min.

Drugi večer, 8. lipnja, bili su prikazani slijedeći filmovi:

i. Ivo Žgalin (PD »Japetić«, Kino klub Zagreb): Branje gljiva u Gorskem kotaru, N-8, crno-bijeli, 4 min.

2. Jerko Kirigin (PDS »Velebit«): II hrvatska alpinistička ekspedicija Ande 1974 — 75, S-8, color, 23 min.

3. Dražen Zupanc (PDS »Velebit«): Toubkal 4160 m, Visoki Atlas, S-8, color, 20 min.

4. Radovan Čepelak (PDS »Velebit«, Kino klub Zagreb): Tura Prokletije-Olimp, S-8, color, 20 min.

5. Ivo i Ivica Žgalin (PD »Japetić«): Uspon na Triglav u jednom danu, S-8, color, 18 min.

6. Radovan Čepelak (PDS »Velebit«, Kino klub Zagreb): Snimanje (speleološki film) S-8, color, 8 min.

Prema propozicijama najuspješniji autori dobili su kao nagradu diplomu s tekstom: »Za nadahnuto bavljenje planinarskim filmom«, a ta je pripala Radovanu Čepelaku za film »Snimanje«, Jerku Kiriginu za film »Škola penjanja u ledu«, Maji Kobol za film »Bijele stijene '77«, te Radovanu Čepelaku za film »Tura Prokletije — Olimp«. Ostali autori: Ivo i Ivica Žgalin, Damir Prelovec, Dražen Zupanc i Željko Gobec dobili su diplome s tekstom: »Za uspješno sudjelovanje na I. smotri planinarskog amaterskog filma«. Odlukom žirija specijalna nagrada nije dodijeljena. Ovakav oblik nagrade i tekst usvojio je organizacijski odbor na prijedlog planinara i filmskog radnika Davora Ribarovića.

Članovi žirija I. SPAF 1980 (s lijeva): predsjednik Branko Šeparović (objavljuje rezultate), Borislav Aleraj i Damir Pavuna

Izjave članova žirija

Kao i u svakoj amaterskoj djelatnosti, u kojoj pojedinac ulaže svoje znanje, vrijeme i novac isključivo prema svojim sklonostima i mogućnostima, tako se i u pristiglim rado-vima na I. SPAF zamjećuje šarolikost i neu-jednačenost. Bez sumnje, da svaki pojedini film kvalitetom zadovoljava autora (jer da ne zadovoljava ne bi ga slao na Smotru), a to je ustvari i cilj amaterskih djelatnosti. Kod nekih autora, koji su zastupljeni s više filmova vidljivo je da su neke filmove snimali s više pažnje (ili ljubavi), a neke s ma-nje. Pri izboru filmova koji će se prikazati, žiri je nastojao da svaki autor koji se prijava bude zastupljen barem s jednim filmom. Zbog toga su u izbor ušli filmovi koji su snimljeni drhtavom rukom, neizoštrenom slikom ili nama možda s nezanimljivom temom. No očito je da ima zanimljivih filmova, te da su mogućnosti snimanja filmova s planinarskom tematikom tek odškrinute. Zato neka ova prva smotra bude svima nama samo poticaj za daljnji rad.

Predsjednik žirija: Branko Šeparović

Prikazani filmovi u konkurenciji su goto-vo svi tehnički dobro napravljeni, a nagrađe-ni sadrže već solidnu razinu snimateljskog rada. Osnovna zamjerka reportažama (»Vihor na Kilimandžaru«, »Toubkal 4160 m, Vi-sočki Atlas«) je površnost u prikazivanju lju-di, njihova života i prirode, a uz inzistiranje na turističkim detaljima tipa razglednice. Umjetničkim se kvalitetom i filmskim izrazom ističu »Škola penjanja u ledu« i »Snima-nje«, dok su »Bijele Stijene '77« i »Tura Pro-kletije — Olimp« duhovito i kvalitetno snim-ljeni izleti.

Damir Pavuna

Hvale je vrijedna zamisao i ostvarenje Prve smotre planinarskog amaterskog filma, jer je poznato da se planinari već dugo bave filmskim snimanjem u brdima, a nije bilo prilike da filmove vidi širi krug gledalaca. Nije neobično da je uz prvi puta održav bio relativno malen (8 autora s ukupno 14 filmova) pa zbog toga ponuđeni filmovi predstavljaju samo mali i vjerojatno nereprezentativan dio rada na planinarskom amaterskom filmu. Što se tiče kvalitete, većina filmova još pati od tehničkih »zanatskih« nedostataka; neoština, drhtava kamera, podeksponirani dijelovi, loše nasnimljen ton i sl., no glavna mana je u čestom nedostatu planinarske idejnosti i dočaravanja planinarskog duha. Stoga je žiri jednoglasno izdvojio kao uspјelije filmove s nešto jasnijom idejnom konceptcijom: film o snimanju filma »Snimanje«, kvalitetni nastavni film o ledenjačkom tečaju »Škola penjanja u ledu« te planinarske putopise »Tura Prokleti-je-Olimp« i »Bijele stijene '77«. Nadam se da će ova filmska smotra biti poticaj mnogim planinarima snimateljima da svoje kilometre snimljene trake uobliče u filmske cjeline, a u budućnosti jedan od motiva da snimanju pristupaju s unaprijed razrađenim filmskim zamislama.

Borislav Aleraj

Tehnički i organizacijski smotra je odlično uspjela. Publika je bila zadovoljna filmovima i projekcijom, a u oba dana održavanja smotre u dvorani je vladala ugodna planinarska atmosfera. Ljubitelji planina bili su zadovoljni jer su po prvi put mogli vidjeti planinarske filmove u većem broju i na jednom mjestu. Jedini je nedostatak bio u premalenoj dvorani, tako da ovu manifestaciju nije vidjelo više ljudi. S kvalitetom planinarskih amaterskih filmova uglavnom možemo biti zadovoljni, ali ta kvaliteta nije još na onoj razini na kojoj bi planinarski film trebao biti, a u to se možemo uvjeriti kad ponekad zadatak koji iznose planinarski film na TV ekrane. Da bismo postigli veću kvalitetu filmova treba znati da entuzijazam i talent planinara snimatelja nije dovoljan, pa nije na odmet da se oni, koji žele više stvoriti u planinarskom filmu, upoznaju s karnerom i filmom kao medijskim sredstvom putem stručne literature ili tečaja. Tako se ne bi u rijetkim, malo kome dostupnim i često puta izvanredno teškim i neponovljivim trenucima propustila šansa da se takvi trenuci sačuvaju ili prenesu gledateljima u dvoranu, a oni nadahnuti da se posluže filmom kao izazito sugestivnim sredstvom s kojim mogu izraziti svoj stav, želju i osjećaje.

Publicistika

● Borislav Aleraj: *Klek, stijene, penjači*. Planinarski savez Hrvatske, Zagreb 1980. Stranica 87, slika u tekstu 13 i tri karte, 18 stranica priloga s 27 slike na papiru za umjetni tisak, tvrdvo uvezano, cijena 100 dinara. Tisak »Vjesnik«. Naklada 2000. Naručuje se na adresi PSH: Zagreb, Kozarčeva 22. Planinar, penjač, alpinist, spašavalac, ekspedičijski liječnik, Borislav Aleraj sada se predstavlja i kao pisac. Neki ga se naši čitaoci sigurno sjećaju jer je u NP objavio nekoliko članaka, a polaznici planinarskih škola poznaju ga po vrlo dobrom priručniku »Penjanje u snijegu i ledu«. Nova Alerajeva knjiga pomalo je čudna za naše prilike: ona je ujedno vodič, penjački priručnik, literarno djelo i donekle antologija. Iako Aleraj poznaje mnoge planine svijeta, očito je da je Klek najviše zavolio. Stoga knjiga nije suhoparna monografija, u njoj pisac nije mogao sakriti emocije. Sastoji se od slijedećih poglavljja: Upoznavanje, Doći pa predahnuti, Setnje po Kleku, Penjački usponi, Rastanak. Na kraju je dodatak s objašnjenjima penjačkih simbola, indeks imena, literatura i kazalo. Na prilozima su fotografije pojedinih dijelova Klekove stijene i portreti dvanaestorice planinara koji su Kleku posvetili dio svoga planinarskog života. U tekstu su tri geografske skice (šira okolina Kleka, uža okolina i grebenska karta) i crteži koji simbolima prikazuju penjačke

smjerove. Originalno je u ovoj knjizi, što joj ujedno daje veliku čitkost, upotreba ranije objavljenih penjačkih putopisa i dojmova, počevši od 1842. pa do najnovijih dana, dakle, svojevrsna panorama književnosti o Kleku. Zahvaljujući ukusnoj opremi, knjiga je i vanjštinom dopadljiva. PSH je dobro učinio što je objavio ovu knjigu, a svaki će planinar dobro učiniti ako je nabavi. (Z. Poljak)

● Tomislav Đurić — Zlatko Smerke: *Ravna gora*. Biblioteka PD »Ravna gora« knjiga 7, Varaždin 1980. Tisak NIŠRO Varaždin. Broširano, 104 str., ovitak u koloru, 70 slika na 32 str. priloga na papiru za umjetni tisak, višebojna geografska karta 1:50.000. Cijena 120 dinara. Ova najnovija knjiga u kolekciji »Ravne gore« dokazuje da upornost Varaždinaca u izdavačkoj djelatnosti nikako nejenjava. Da pače, može se bez pretjerivanja tvrditi da je Varaždin po snazi medu prvim centrima planinarskog tiska u Jugoslaviji. To u prvom redu valja zahvaliti upravo autorima ove knjige, obojici iskusnim piscima. Prvi od njih, po zanimanju vezan uz izdavačku djelatnost, uložio je svoje iskustvo, a drugi je poznat kao neumorni sakupljač planinarske grade. Njihovo udruživanje pokazalo se vrlo sretnim i nadamo se da će i nadalje potrajati. Knjiga je posvećena 60. obljetnici organiziranoga planinarstva u Varaždinu, a povod

za njezino tiskanje je osnivanje planinarskog puta po Ravnoj gori. Knjiga služi u neku ruku kao vodič i dnevnik po tom putu (kontrolni žigovi otiskuju se na poledini karte). Prema tome ova je knjiga novitet bez presedana u našem planinarskom tisku: ona je ujedno dnevnik, vodič, spomenica i informator. U cijenu knjige uključena je i značka priznanja za posjet svim KT. Lijep primjer kako osnivanje novih veznih puteva ne mora biti samo licenje crvenih krugova, nego prilika za podizanje planinarstva na višu i kulturniju razinu nego što je trčanje za kontrolnim točkama. Premda je Ravna gora mala i, bez uvrede, beznačajna planina u širem smislu (visina joj je samo 680 m), ona je postala uzor kako valja planinarski obraditi jedno planinarsko područje: na njoj su dvije planinarske kuće, željezna razgledna piramida, 5–6 markiranih prilaza, vezni put i, sada, eto i monografije o planini i varaždinskom planinarstvu. Njezin je sadržaj podijeljen u pet dijelova: Planina, Kulturno-povijesni spomenici, Planinarska organizacija, Planinarski putevi i objekti i Dnevnik puta. Valja naglasiti da se i ova knjiga, kao i sve ostale knjige iz Biblioteke »Ravne gore«, odlikuje bogatstvom ilustracija izvrsne kvalitete, tako da se s užitkom čita i prelistava. Naručuje se kod PD »Ravna gora«, Varaždin. (Z. P.)

Speleološki objekti s vodom

MLADEN GARAŠIĆ, dipl. ing. geol.

ZAGREB

U jednom od prošlih brojeva NP (5—6/1978, str. 125) nававио сам чланак о spašavanju iz speleoloških objekata s vodom. Budуći da je ta tematika vrlo značajna i korisna za speleologe i spasavaoce, a u našoj je literaturi malo ili gotovo nikako obrađena, morao sam se poslužiti stranom stručnom speleološkom literaturom i dostupnim znanjem hrvatskih speleologa, koji su godinama skupljali iskustvo prilikom istraživanja tisuća speleoloških objekata.

Speleološki objekti s vodom su najteži i najopasniji za istraživanje i posjetе. Prema najnovijim podacima (National Cave Rescue Commission 1978. i 1979) objavljenim u »Pријуџнику tehnike spašavanja iz spilja« (engl.), od svih smrtnih nesreća koje su zabilježene u speleološkim objektima (1932—1978) čak 44% imaju za uzrok podzemnu vodu. Spomenimo i podatak da su u Hrvatskoj slučajno (!) izbjegnute, koliko je autoru poznato, 4 nesreće kojima je uzrok bio nagli nadolazak vode, a posljedice kojih bi bile nesagledive i tragične. Bilo je to 1959. prilikom istraživanja ponora Gotovž kod Klane, 1967. na istraživanju spilje Novokraćene u Čićariji, 1977. pri III istraživanju ponora na Bunovcu i VI istraživanju Rokine bezdane 1978. godine. U sva 4 navedena primjera speleolozi su imali sreću (i to veliku!) da su uspjeli izići u posljednjem trenutku iz objekta ili se smjestiti na sigurnije mjesto u samom objektu. Bio sam prisutan prilikom tri takva nadolaska vode u podzemlje. Još i sada se vrlo dobro sjećam svih detalja vodenih stihija, bujica koje nose sve: kamenje, granje, mulj... Možda je upravo ta snažna impresija, izazvana opasnošću od smrti, potaknula u meni želju za boljim upoznavanjem režima, količine i hirovitosti podzemne vode, te mogućnostima obrane od nje. Podzemna voda izvor je najvećeg broja opasnosti u speleološkim objektima, ali je ujedno i magnet za velik broj zaljubljenika prirode.

Većina speleoloških objekata koji su do nedavno tretirani kao »istraženi«, ponovno se istražuju na najopasnijim mjestima ronjenjem vodenih sifona, prelazom vodenih slapova i brzaka. Napredak speleološke tehnike i opreme prodrio je i u taj dio speleoloških istraživanja. Sigurna je činjenica da će broj istraživanja speleoloških objekata s vodom biti sve veći, ali nažalost i crna statistika će jednom krenuti po svoj danak. Zbog toga valja da već sada upoznajemo i usavršavamo metode spašavanja iz takvih speleoloških objekata, što bi se u nekom smislu moglo nazvati krunom speleo-spašavanja, jer su svakako najopasnija i najkompleksnija od svih do sada poznatih bilo iz stijena, snijega ili suhih speleoloških objekata.

Ovaj prikaz o toj vrsti spašavanja treba da pobudi još više interesa kod speleologa-spasavalaca, prije nego se dogodi i jedna nesreća u speleološkom objektu s vodom.

TEHNIKA KRETANJA U SPELEOLOŠKIM OBJEKTIMA S VODOM

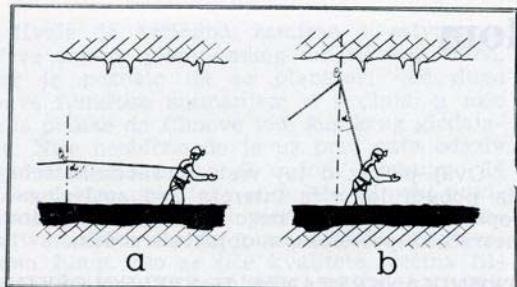
Horizontalni speleološki objekti ili horizontalni kanali vertikalnih objekata s vodom

a) Za prelazak preko manjih podzemnih potočića, jezerca i mlaka (kapaciteta protoka do Q je 15 lit/sek) dubine do 30 cm, upotrebjavamo tehniku preskakanja ili paralelnog otpejanjavanja iznad same vodene prepreke (penjačka tehnika bez upotrebe penjačkog užeta, npr. potok u spilji Veternici). Ako su takve prepreke učestale, poželjno je da se opremimo gumenim čizmama, te da vodu pregazimo na najplićem mjestu (npr. potočić u Mijatovoj jami). Poželjno je da čizme imaju vibram, jer čemo ih koristiti i za penjanje po tzv. suhim dijelovima, te je nužno da se ne kližu po blatu ili glini.

b) Za potoke i jezera do 1 metar dubine koristimo ribarske čizme. Međutim, ako je speleološki objekt kompleksan te sadrži i suhe dijelove, vertikale, te visoke čizme će smetati i potrebitno ih je svući čim se pređe vodenu prepreku, jer su vrlo neugodne i nesigurne za penjanje u suhom (npr. jezerce u Ponoru na Bunovcu).

c) Za podzemne rijeke, potoke i jezera dubine do 2 metra možemo se koristiti čizmama s odijelom do ramena, a ispod prsiju postavimo gumeni uložak ispunjen zrakom. Na noge se objesi balast, da se speleolog uslijed djelovanja sile uzgona ne preokrene, a hoda se po dnu. Poslije prelaska vodenе prepreke čizme s odijelom se skidaju jer su nesigurne za kretanje po suhom. To je stari način svladavanja vodenih prepreka, ali se i danas, ponegdje, s uspjehom koristi, ako se speleolog ne želi smočiti u vodi (npr. Zelena pećina u Lici).

d) Za duboke vodenе prepreke koriste se nepropusni kombinezoni (npr. tip Frankenstein, Marbach...), suha ronilačka odijela (tip »diverzant«) i mokra ronilačka odijela (npr. tip Technisub, Spirotechnique, Mares) u kombinaciji s kratkim čizmama ili gojzericama. Speleolog odjeven u takvo odijelo pliva po vodi, a može se neko vrijeme vrlo dobro kretati i u suhim dijelovima speleoloških objekata (npr. Jopićeva spilja, spilja Čavle). Za vrijeme plivanja speleolog mora biti osiguran užetom s obale (fotografija 1). Ako se radi o bržim vodotocima (više od brzine toka, v je 50 cm/sek), osiguranje užetom mora svakako biti izvedeno preko kolotura i spita pričvršćenih na mnogo višem nivou od

Crtež 1. Kut koji čini uže s okomicom povučenom iz površine vode (a — loše, b — dobro)

razine vode. U protivnom se može dogoditi da uže ne pomaže pri prolazu, već može speleologa, uslijed jačine vode, povući u dubinu i onemogućiti mu da ispliva (slična smrtna nesreća je zadesila jednog člana švicarske speleološke ekspedicije na Novu Gvineju 1979). Upamtimo, da sidrište za osiguranje treba biti uvijek na najvišem mogućem mjestu, tako da uže čini što oštiri kut s okomicom povučenom iz površine vode (crtež 1).

e) Za duge, široke i duboke vodene prepreke, te za dugotrajan boravak na (ili u) podzemnoj vodi, nezamjenjiva je upotreba speleoloških gumenih čamaca (fotografija 2). Jedini problem se javlja pri transportiranju čamaca u suhim dijelovima speleoloških objekata, jer se često nekoliko puta moraju naizmjence puniti i prazniti zrakom, a imaju i znatnu težinu (npr. istraživanja u donjoj etaži Jopićeve spilje). Pri transportiranju čamaca treba biti oprezan jer se materijal od kojeg su napravljeni može lako oštetići. Za prebacivanje skupocjene opreme preko vodenih prepreka (npr. foto oprema, TV kamere, magnetofoni, rasvjeta itd), speleolo-

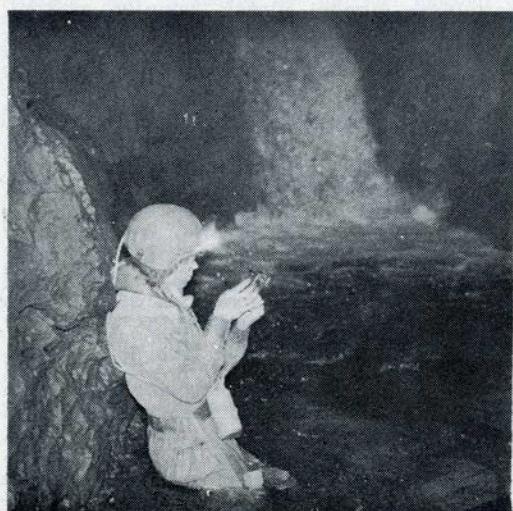
ški čamci su nužni, a za manje prepreke i sifone mogu se koristiti i posebne waterproof posude (npr. u Rokinoj bezdani). Speleolozi koji se nalaze u čamcu uvijek moraju na sebi imati pojaz za spasavanje koji bi ih spasio od utapljivanja u hladnoj vodi. Par vessala (velikih ili »reket« izvedbe), pribor za popravak i ljepljenje i pumpa za zrak nikada se ne odvajaju od čamca. Ako se radi o vodenim preprekama kojih je brzina vode veća od 25 cm/sek, svaki speleolog (a i čamac) trebaju biti osigurani užetom s obale (ili s neke čvrste točke), da ih struja vode ne odnese sa sobom. Za istraživanje vodenog toka dužeg i većeg razmjera, poželjno je uspostaviti radio vezu između speleologa u čamcu i speleologa na obali (rjeđe telefonsku vezu).

Vertikalni speleološki objekti ili vertikalni kanali horizontalnih objekata s vodom

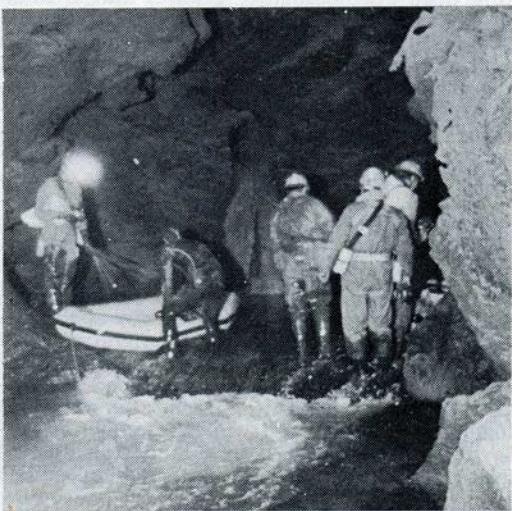
Za sva kretanja kroz vodene prepreke u vertikalnim speleološkim objektima, pored opreme za horizontalne speleološke objekte, uvijek se koristi i uže, a uz njega i sva poznata oprema za spuštanje i podizanje, već prema karakteru objekta i prepreke.

a) Vodeni brzaci označuju, u principu, početak slapova i svladavaju se tehnikom pomoću užeta. Javljuju se u tzv. kosim kanalima i zbog toga je moguće i hodanje po njima. Uvijek se izbjegava kretanje kroz sredinu vodene prepreke, nego se treba kretati sa strane, te u okolne stijene zabijati spit-klinove (vidi: NP 1-2/1979, str. 42), a osiguravati se preko karabinera, kolotura i užeta. Tako se najsigurnije stiže do ušća slapa, gdje će se postaviti sidrište za novo uže ili ljestvice.

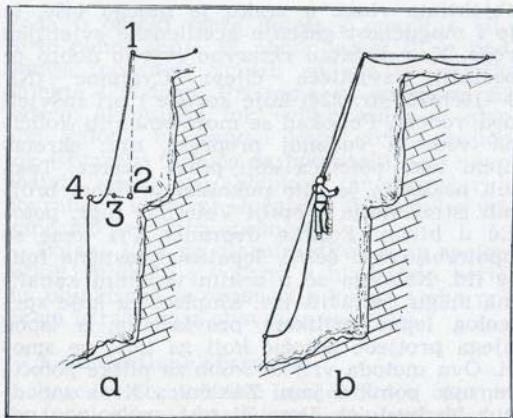
b) Slapovi su vrlo teške, komplikirane i opasne vodene prepreke u podzemlju, bez

Fotografija 1. Speleolog u mokrom ronilačkom odijelu i kombinezonu

Fotografija 2. Upotreba gumenog speleološkog čamca

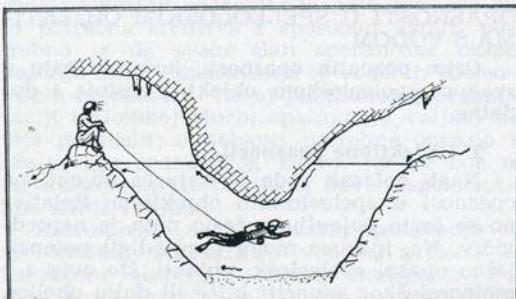

Crtež 2. Sviadavanje slapova u speleološkim objektima (a — redoslijed zabijanja klinova, b — preuređivanje »skok« na slapi)

obzira sviadavaju li se prema dolje ili prema gore. U svakom slučaju sidrišta za užeta ili ljestvice moraju biti postavljena tako da se prolazi pored slapa, a ne kroz njegovu sredinu. Pri tome se upotrebljavaju spit klinovi ili konstrukcije jarbola. Speleolog koji se prvi spušta ili penje kroz vertikalni kanal s aktivnim vodenim tokom (slapom), treba biti klasično osiguran, tj. da ga drugi speleolog drži na užetu, jer se može dogoditi, da uslijed siline vode, čovjek nije u stanju da ispenje vertikalni skok bez pomoći drugog speleologa. Nakon silaska (ili penjanja) prvog speleologa, potrebno je da se sidrište još jednom preuredi i učini što sigurnijim, te da užad (ili ljestvice) po mogućnosti, potpuno izbjegne vodu. Nažalost, to se rijetko kada u praksi uspijeva ostvariti (crtež 2: istraživanje slapova u Rokinoj bezdani).

Kanali speleoloških objekata koji su potpuno ispunjeni vodom (sifoni)

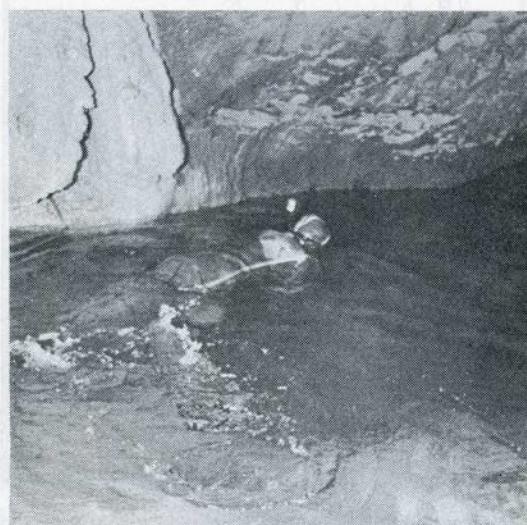
Tehnika ronjenja sifona u speleološkim objektima bit će posebno prikazana u jednom od narednih brojeva NP, a ovdje ćemo spomenuti samo najbitnije. Sifoni su spiljski

Crtež 3. Ronjenje u dovodnom ili ulaznom vodenom sifonu

(ili jamski) kanali potpuno ispunjeni tekucom vodom ili vodom stajačicom, a razlikujemo »ulazne« ili dovodne i »izlazne« ili odvodne sifone. Kroz dovodne voda dolazi u speleološki objekt, a u odvodnima voda ponire i istječe iz objekta. Odvodne sifone je, u pravilu, teže istraživati i mnogo su opasniji za ronjenje (crtež 3).

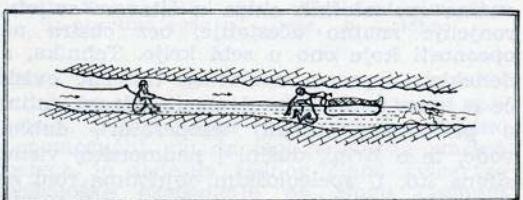
Potpuno potopljene kanale ili sifone možemo istraživati na dva načina: ronjenjem ili ispumpavanjem vode. I jedna i druga metoda istraživanja ima svoje dobre i loše strane, ali je u sadašnjoj materijalnoj mogućnosti većine speleoloških ekipa u čitavom svijetu, ronjenje znatno učestalije, bez obzira na opasnosti koje ono u sebi knije. Tehnika, a donekle i oprema speleologa-ronioca, ovisit će o tome je li sifon ulazni ili izlazni, zatim o prozirnosti, brzini, temperaturi, dubini vode, te o širini, dužini i nadmorskoj visini sifona itd. U speleološkim objektima roni se pomoću ronilačkih aparata (boce, automatski regulator, respirator, itd). Speleolog-ronilac za vrijeme ronjenja sifona neprestano mora biti povezan s drugovima na površini pred sifonom, uz pomoć posebne uzice i nipošto se ne smije odvezati, jer je orijentacija u mutnoj, podzemnoj vodi nemoguća. Kod nas u Hrvatskoj su ronjeni sifoni u Vaternici, Urinjskoj spilji, Tounjčici, Rokinoj bezdani i dr. Samo za pronaalaenje sifona u podzemnim jezerima, može se koristiti i tehniku ronjenja na dah (fotografija 3), ali se ona koristi samo u nuždi. Speleolozi-ronioci, pored ronilačke opreme, na glavi nose speleološki šljem s rezervnom rasvjetom, a imaju i sredstva za vezu (radio-aparate ili voki toki stanice, telefone) i za topografsko snimanje.

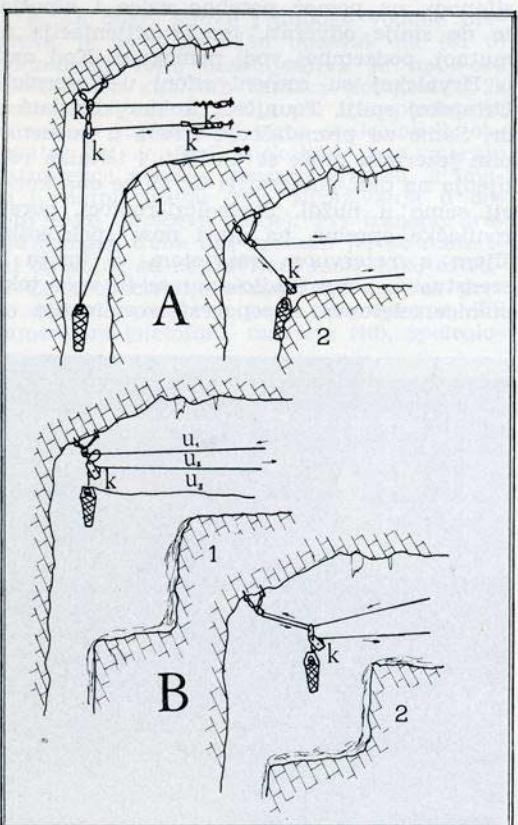
Fotografija 3. Za istraživanje sifona iznimno se koristi ronjenje na dah

DODATNA OPREMA ZA ISTRAŽIVANJE SPELEOLOŠKIH OBJEKATA S VODOM

Prilikom istraživanja speleoloških objekata s vodom nužna je sigurna i dobra rasvjeta. Bila bi poželjna piezo-instalacija na šljemu (Garašić 1980) koja će u svakom trenutku sama uspjeti zapaliti žičak acetilenske svjetiljke (što nije slučaj sa šibicama ili plinskim upaljačima koji ne djeluju pouzdano u mediju s visokim postotkom vlažnosti), a i vodonepropusnu baterijsku ili akumulatorsku svjetiljku. U vodenim speleološkim

Crtež 4a. Metoda spašavanja u horizontalnom objektu s vodom

Crtež 4b. Metoda spašavanja speleologa u vertikalnom objektu (A — isključivo vertikalni transport, B — kombinacija vertikalnog i horizontalnog transportiranja unesrećenoga), u — uže, 1 i 2 — faze transportiranja

objektima vlage u zraku je mnogo više, te je i mogućnost gašenja acetilenske svjetiljke veća. Kao dodatno rezervno svjetlo dobro će poslužiti svjetleće cijevi Cyalume (NP 9-10/1978, str. 224) koje koriste i pri rasvjeti pod vodom. Ponekad se može smanjiti količina vode u vodenoj prepreki, npr. skretanjem toka potočića koji pravi jezerca. Takođe pokušaja je bilo nekoliko prilikom brojnih istraživanja u spilji Veternici (npr. potočić u blizini Fosilne dvorane). Pri tome se upotrebljavaju čekić, lopatica, plastične folije itd. Katkada se u uskim vodenim kanalima mogu postaviti tzv. klupice, na koje speleolog legne prilikom provlačenja, a ispod njega protječe potočić koji ga tako ne smoci. Ova metoda vrijedi samo za plitke potočiće, npr. potok u jami Zakičnica X na zapadnoj Medvednici. Domisljatost speleologa pokazala se i prilikom prelaska kroz ulazni sifon u spilji Veternici. To u stvari i nije bio pravi sifon kako se, pogrešno, godinama prije mislilo, jer je iznad potoka bilo 10–15 cm slobodnog prostora za prolaz. Kad je prvi speleolog prošao kroz vodu u tzv. Željezničarski kanal, postavio je plastičnu foliju oblika cijevi dužine nekoliko metara, široku toliko da čovjek nesmetano može proći kroz nju. Ostali članovi ekipe su prošli kroz postavljenu cijev na drugu stranu sifona i ostali suhi. No, ovaj način ima svojih zamjerki i navodim ga isključivo kao primjer originalnih rješenja. Za topografska snimanja vodenih speleoloških objekata predlažem snimanje sistemom tablica (NP 1-2/1978, str. 33) i pisanje na plastičnim pločicama. Za dulje boravke u vodenim speleološkim objektima speleolozi moraju biti odjeveni u donje rublje, ronilačko »mokro« odijelo (gornji dio odijela po mogućnosti s automatskim zatvaračem, zbog lakšeg oblačenja), a preko toga nose speleološke kombinezone koji sprečavaju prekomjerno trošenje i oštećivanje ronilačkog odijela. Na nogama nose ronilačke čarape i kratke čizmice s dobrim vibrom. Obavezno se nosi i pojaz za spašavanje, koji je gotovo 100%-tina zaštita od utapljanja, iako se ni u ronilačkom odijelu ne može potonuti. Oprema za bivakiranje i ostali pribor nose se u posebnim nepromocijivim transportnim vrećama ili posudama (npr. u Rokinoj bezdani).

OPASNOSTI U SPELEOLOŠKIM OBJEKTIMA S VODOM

Osim poznatih opasnosti, koje se kriju u svakom speleološkom objektu, postoje i dodatne.

1. Objektivne opasnosti

Nagli dolazak vode je najveća objektivna opasnost u speleološkim objektima. Relativno se često pojavljuje, često puta je nepredvidiv. No, ipak se mogu predvidjeti potencijalno opasni speleološki objekti, što ovisi i o meteorološkoj situaciji bliže ili dalje okoline. U većini slučajeva se dobrom organizacijom istraživanja i sigurnim sredstvima veze može sprječiti tragičan završetak akcije.

Voda u objekt može doteći s površine (ako je to ponor-spilja ili ponor-jama) ili iz podzemlja (opasnost vrijedi za sve speleološke objekte s vodom). Pri tome su opasnosti slijedeće: a) bujični tok velike snage s udarnim valom, b) slapovi koje stvara bujični tok (stvaraju teškoće za povratak), i c) novonastali sifoni ili »klopke« (onemogućavaju povratak i u većini slučajeva traju dulje vrijeme, što povećava opasnost).

Pojava leda na ulaznim dijelovima speleoloških objekata s vodom, u hladnjem periodu, objektivna je opasnost s kojom treba prilikom istraživanja obavezno računati.

2. Subjektivne opasnosti

Pored svih poznatih subjektivnih opasnosti (npr. loša tjelesna kondicija, rekorderstvo, iscrpljenost, bolesne ambicije) u speleološkim objektima s vodom opasnosti se prvenstveno kriju u: a) neznanju plivanja (uzrokuje davljenje prilikom pada u vodu), b) nedovoljnom poznavanju speleološke i ronilačke tehnike (česte nesreće prilikom ronjenja sifona), i c) nedovoljno sigurnoj opremi (npr. loša rasvjeta, ronilački aparati). Voda u podzemlju može biti opasna i zbog velike buke koju stvara, te na taj način otežava sporazumijevanje između speleologa. Zbog niske temperature vode može doći i do tjelesnog pothladivanja.

3. Subjektivno-objektivna opasnost

Panika je prisutna uvijek u težim situacijama, a osobito je nepoželjna u speleološkim objektima s vodom zbog tragičnih posljedica. Znatan je broj smrtnih slučajeva kojima je ona bila uzrok.

SPAŠAVANJE IZ SPELEOLOŠKIH OBJEKATA S VODOM

Za spašavanje iz speleoloških objekata s vodom, potrebna je dobro organizirana grupa speleologa ili služba spašavanja koju sačinjavaju isključivo oni ljudi koji su već bili u sličnim objektima, te oni koji dobro poznaju režim voda u kršu. Inače se može dogoditi da i neki od spasavaoca, koji vrši humani čin pomoći, nastrada. To moraju biti ljudi koji su, istodobno speleolozi, alpinisti, ronoci i spasavaoci. Budući da u Jugoslaviji za sada ne postoji organizacija koja ima sva za to potrebna sredstva i sposoban kadar, potrebno je da svaki član speleološke ekipe poznaje osnove spašavanja iz vodenih speleoloških objekata. U našoj planinarskoj organizaciji i Gorskoj službi spašavanja valjalo bi više promisliti o nabavci potrebne opreme i školovanju spasilačkog kadra, jer se baš u Hrvatskoj najviše planinari bave i speleološkim istraživanjima.

Razlikujemo nekoliko vrsta spašavanja iz speleoloških objekata s vodom, zavisno o karakteru nesreće i načinu transporta. Po karakteru nesreće takvo spašavanje može biti:

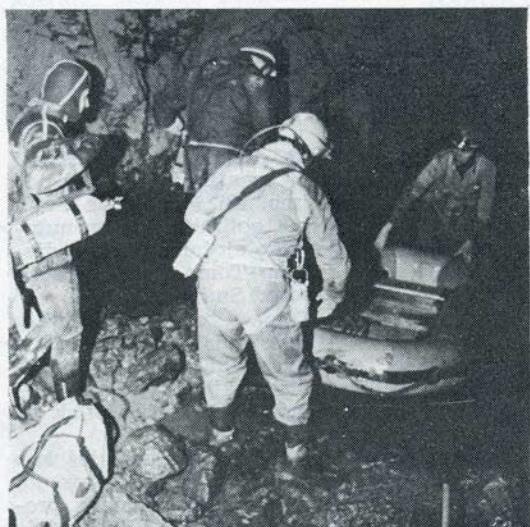
a) spašavanje speleologa koji je nastradao (na bilo koji način) prilikom akcije u

objektu (npr. prijelom noge uslijed pada). Važno je odrediti pravilan način transporta (vertikalni ili horizontalan). Vodene prepreke otežavaju transport! Spašavanje je slično klasičnom spašavanju u suhom speleološkom objektu. U ovu grupu spašavanja se ubrajuju sva spašavanja u objektima gdje direktno ne prijeti dolazak vode.

b) spašavanje pred nadolaskom vode, kad još nitko nije ozlijeden. Bujica sa sobom nosi materijal koji može vrlo opasno ozlijediti ljude, te zato treba biti oprezan. Spasavaoci mogu biti članovi speleološke ekipe u objektu, a mogu doći i s površine, ako treba da se postave nova užeta ili ljestvica, npr. kad silina vode i materijala u bujici ošteći prije postavljenja sidrišta za spuštanje. Najbolje je pronaći sigurno mjesto u najvišem dijelu objekta (npr. »balkon« u dvorani), dokle se voda ne može podići, i mirno čekati da s vremenom spadne razina vode.

c) vrlo je teško spašavanje kad treba unesrećenog transportirati kroz kanale u kojima postoji velika opasnost od naglog dolaska vode (sjetimo se: »...zlo nikad samo ne dolazi...«). Treba organizirati posebne ekipe transporta, osigurati sredstva veze, opremu itd. Treba izabrati horizontalan način transporta (u čamcima) ili vertikalni (preko slapa) (crtež 4).

d) najteža su spašavanja i transportiranja iz vodenih sifona ili transportiranja kroz tzv. klopke. Spasavaoci upotrebljavaju vodenе crpke za ispumpavanje sifona, a ako je to nemoguće, onda se unesrećenoga pokuša transportirati u posebnoj nosiljci ronjenjem kroz sifon. To se primjenjuje samo u krajnjem nuždi; sigurnije je da spasavalac preroni sifon, stigne do unesrećenog ili »zarobljenog«, te da mu donese hranu ili lijekove.

Slika 4. Transportiranje opreme ili unesrećenoga u horizontalnom objektu

Fotografija 5. Upotreba gumenih obložaka za immobilizaciju pri transportu unesrećenog u speleološkom objektu s vodom

Unesrećeni se može tamo i liječiti, uz posebne mјere opreza

Zapamtimo: ako se unaprijed ne uspije osigurati siguran transport, bolje je liječiti unesrećenog u objektu, nego nastradati prilikom transporta. Treba djelovati brzo, ali sabrano.

Unesrećene se može transportirati na poznatim nosiljkama (NP, 5—6/1978, str. 125) ili improvizacijom od gumenih čamaca i speleoloških užeta (fotografija 4). Za imobilizaciju ozlijedenih udova valja koristiti gumene »obložke« ispunjene zrakom, jer su se klasične Kramerove udlage i zavoji vrlo nesigurni prilikom transporta kroz vodene speleološke objekte (fotografija 5).

Nadam se da će ovaj članak pomoći u cijelokupnom razumijevanju opasnosti koje se kriju u vodenim speleološkim objektima, te da će jedan dio nesreća tako biti izbjegnut.

LITERATURA

- Cook, T. (1978): Water problems and techniques. HCRO, str. 49, Huntsville.
Garašić, M. (1977): Prva pomoć i spasavanje iz speleoloških objekata. Priručnik zagrebačke speleološke 77, str. 112, Zagreb.
Garašić, M. (1978): Topografsko snimanje speleoloških objekata. NP XXX, br. 1—2, str. 33, Zagreb.
Garašić, M. (1978): Neke metode spašavanja u speleologiji. NP XXX, br. 5—6, str. 125, Zagreb.
Garašić, M. (1978): Upotreba kemijskog svjetla i fotočelira. NP XXX, br. 9—10, str. 224, Zagreb.
Garašić, M. (1979): Split-novi klin za stijenu. NP XXXI, br. 1—2, str. 42, Zagreb.
Garašić, M. (1980): Acetilienska instalacija (rasvjeta) na speleološkom Šljemu. Speleolog. god. XXVI, Zagreb.
Heap, D. (1969): Water in Caves. Manual of Caving Technique. London.
Montgomery, N. (1977): Waterfalls, SRT, str. 37, Sydney.
Meredith, M. (1979): Vertical caving. Kendal.
Robinson, D. (1969): Cave rescue. Sumps. London.
Smith, D. (1978): Handbook of Cave Rescue operations, NSS, Huntsville.

Spilja Josipa Tome Čorka

Ing. MLADEN GARAŠIĆ

ZAGREB

Djetinjstvo ostavlja najsnažnije »otiske« — dojmovi su neizbrisivi, puni ljepote, zanosa, optimizma... Onoga, što čovjek proživi u djetinjstvu, sjećat će se dugo i izražajno, slike su mu bliže nego neki »mladi« događaj iz kasnijeg života. Neka djetinjstva su teška i mukotrpna, baš kao i kasniji život u bezvodnim krškim krajevima, ali i u njima može biti lijepih, radosnih i optimističkih trenutaka kojih se kasnije rado sjećamo. Takvo djetinjstvo je imao i Josip Tomo Čorak, dječak iz zaseoka Oblajac, pored Smiljana u Lici.

Danas je Josip Tomo Čorak, koji živi u Zagrebu, poznati i uvaženi sportski radnik, rvač, osvajač mnogih medalja sa sportskih borilišta, nosilac olimpijskih, svjetskih, evropskih i jugoslavenskih odličja. Uvijek se rado sjeća djetinjstva...

Njegovu priču smo čuli slučajno... još kao dijete pronašao je jednu spilju... otkopao joj ulaz, te je iz znatiželje mnogo vremena provodio pred njenim ulazom, ili poslije, kad je postao stariji, i u njenim tamnim prostorima. Nedavno se ponovno sjetio tih lijepih trenutaka, želio je skinuti veo tajni koji je

skrivaо »njegovu« spilju, ukratko, želio je da se ta spilja u potpunosti i do kraja istraži. Preko svojih prijatelja i poznanika obratio se za pomoć Speleološkom odsjeku PD JNA »Sutjeska« iz Zagreba. Članovi Zdravko Damjanić, inž. Tihomir Kovačević, Tomislav Marinčić, Zdravko Medimurec i inž. Mladen Garašić 10. lipnja 1978. godine su zajedno s Josipom Čorkom, njegovom suprugom Mirjanom i sinom Nevenom, kao i članom PD »Rade Končar« Arpadom Karolyjem krenuli zapadno od zaseoka Oblajac prema brdu Karauševici.

Ulaz u spilju se nalazi oko 1400 m zapadno od Oblajca na sjeveroistočnoj strani brda Karauševice, na istočnoj strani manje vrtalice u šumi oko 600 metara sjeverno od vrha brda. Koordinate ulaza su x: 4938,750 N, y: 5521,675 E, z: 675 m. Veličina ulaza iznosi 4,5 m x 1 m. Odmah nakon ulaza objekt se strmo spušta prema istoku, a zatim prema jugoistoku. Dimenzije kanala su znate.

Nije nam bilo važno koliko će spilja biti dugačka. Željeli smo što detaljnije istražiti objekt. Promatrali smo Josipovo lice: kao da

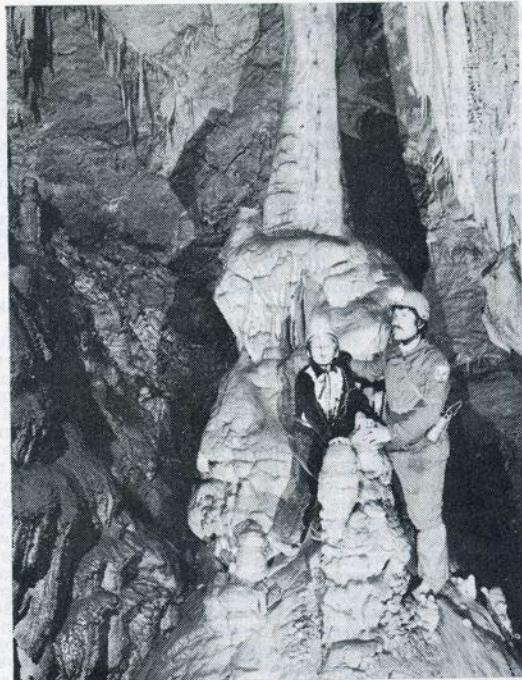
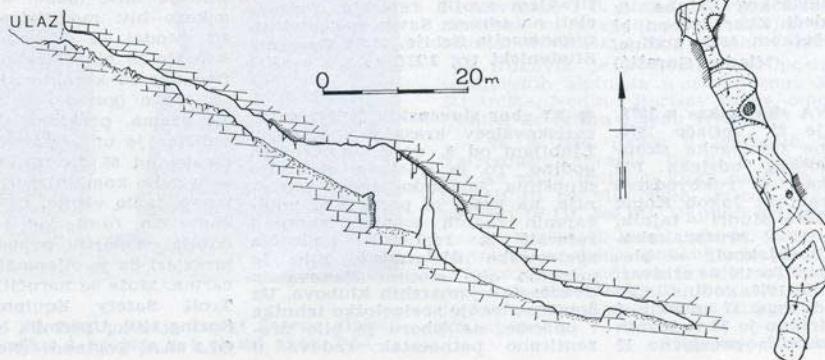
je proživljavao drugu mladost, bio je sretan. I mi smo osjetili to zadovoljstvo. Sinu je pričao kako je znao satima sjediti na kamenom bloku u spilji i slušati kako voda kaple po tlu stvarajući stalagmite. Prilikom našeg istraživanja ponovno je sjeo na taj kamen.

Spilju smo detaljno istražili; topografsku snimku je izradio inž. Tihomir Kovačević, a fotografiski su snimali inž. Kovačević i inž. Garašić. Ulagi dio spilje je snimljen Josipovom »Akai« elektromagnetskom video kamerom (magnetoskopom). Na taj način nam se Josip Tomo Čorak želio odužiti za istraživanje »njegove« spilje. Jer to je bilo prvo snimanje takve vrste na speleološkom istraživanju u Jugoslaviji! Mogućnosti snimanja tom metodom nesagledive su i osobno smatram da će se većina značajnijih speleoloških akcija ubuduće snimati na taj način. Potrebno je vrlo malo svjetla za osvjetljavanje, tako da se može snimati uz svjetlo acetilen-skih svjetiljaka (!). Ukupna je dužina spilje 89 m, a visinska razlika 39 m. To su dimenzijske koje odgovaraju srednje velikom speleološkom objektu. Spilja je vrlo bogata ukrasima, a na sreću je i odlično »očuvala« svoju ljepotu.

Budući da spilja nije imala narodno ime, a niti su mještani znali za njen ulaz, složili smo se da se nazove »Spilja Josipa Tome Čorka« prema onome koji joj je prvi otvorio ulaz i koji nas je doveo do nje.

Bili smo zahvalni Josipu što nam je omogućio ovo lijepo istraživanje, a navečer smo, uz pečenog janje, gitare i pivo, doznali za još nekoliko desetaka speleoloških objekata u okolini. Sutradan je Josipov sin Neven pronašao ulaz u jamu iznad zaseoka Vaganca u blizini. Bio je toliko uzak (20 x 20 cm) da smo ga klesanjem morali proširivati. Ipak se trudisplatio, jer je jama duboka preko 30 metara, a nastavlja se kao spilja s vodenim tokom. Koordinate ulaza u »Nevenovu« jamu su x: 4937,350 N, y: 5524,050 E, z: 620 m.

SPILJA JOSIPA TOME ČORKA

Josip Tomo Čorak sa sinom Nevenom u svojoj spilji iz djetinjstva

Speleolozi iz »Sutjeske« će i ubuduće istraživati speleološke objekte za koje je netko zainteresiran. Takvim radom moći ćemo brže i lakše ostvariti Speleološki katalog SR Hrvatske.

Topografski snimio: inž. Tihomir Kovačević
Mjerili: Zdravko Damjančić, Tomislav Marinčić,
Zdravko Medimurec
Istražio: SO PD JNA »Sutjeska«, Zagreb
Datum istraživanja: 10. lipnja 1978. godine
Dužina: 89 metara
Visinska razlika: 39 metara
Crtao: inž. Mladen Garašić

Speleologija

● Zbor planinara speleologa Hrvatske. U prostorijama Društvenog doma PSH u Zagrebu održan je 12. travnja 1980. Zbor planinara speleologa SR Hrvatske. Prema novim i promjenjenim statutarnim aktima PSH, Zbor Komisije za speleologiju PSH je godišnji sastanak planinara speleologa Hrvatske. Prijasni naziv za Zbor bio je Plenum. Na Zboru je sudjelovalo samo 24 planinara speleologa iz Hrvatske i dva gosta iz Slovenije. Ne možemo biti zadovoljni tako slabim odazivom Zboru koji se održava svake dvije godine. Ako u Hrvatskoj postoji 13 odjekova s oko 300 članova, lako se može izračunati da je na Zboru bilo prisutno manje od 10% članova. Neki odjeci nisu poslali niti jednog predstavnika.

Radno predsjedništvo u sastavu inž. Vladimira Lindića, Gorana Gabrić i inž. Mladen Garašić, vodilo je Zbor prema najavljenom i prihvaćenom dnevnem redu. Jedna od točaka bila je posvećena 30. godišnjici osnivanja prve poslijeratne speleološke sekcije (kasnije odjeka) unutar planinarske organizacije. O osnivanju Speleološke sekcije PD »Zagreb-matica« govorio je prof. Mirk Markulin. Izvještaj o nekim aktivnostima KSPSH u 1978. i 1979. godini podnio je inž. Marijan Čepelak, a plan rada za 1980. god. i srednjoročni plan KSPSH za razdoblje 1980.-1985. predložio je predsjednik Komisije inž. Božić. Od ostalih točaka spomenuto promjenju Pravilnika KSPSH u nekim točkama, tako i one koje se odnose na uvjete za dobivanje naziva »speleolog-pripravnik« i »speleolog. Istanak je da danas u Komisiji ima 19 speleologa-instruktora, od kojih je 11 aktivno. Bilo je govora i o katastru speleoloških objekata, nabavci opreme, ali nisu donesena nikakva rješenja. Zbor je utvrdio neke manje propuste u radu Komisije i zaključeno je da se oni neće više ponavljati. Zboru su prisustvovali članovi iz PD JNA »Sutjeska«, PD »Željezničar«, PD »OKI«, PD »Zagreb-matica« i PDS »Velebit« iz Zagreba, PD »Dubovac« iz Karlovca, PD »Mosor« iz Splita, PD »Paklenica« (SO »Ljubnjava«) iz Zadra i SA »Otočanje iz Paga« iz Zadra, te kao gosti članovi Speleološkog kluba iz Kranja. Slijedeći Zbor trebao bi se održati početkom 1982. godine. (Mladen Garašić)

● SO PD JNA »Sutjeska« u 1978. U Zagrebu je 21. veljače 1978. godine održana Osnivačka skupština Speleološkog odjeka PD JNA »Sutjeska«. U rukovodstvo Odjeka su izabrani Jakob Kopić — pročelnik, Boris Mudri — tajnik, Mladen Šeban — oružar (ekonom), Dora Bošnjaković — blagajnik i Marijan Tortić — arhivar. Odjek je tokom 1978. godine imao 29 članova, od toga 17 muških i 12 ženskih. Održano je 38 redovnih radnih sastanaka, s prosječno 13

prisutnih članova na sastanku. Izvršeno je 59 različitih akcija (među kojima treba istaknuti 13 istraživačkih akcija i 15 akcija posjetu u 15 speleoloških objekata). Pored toga članovi su sudjelovali na 18 planinarskih izleta, 4 veće planinarske ture, 2 ekspedicije, a priredeno je i 7 predavanja sa speleološkom tematikom. Štampani su »Izvještaji o izvršenim akcijama«, »Zapisnici istraživanja«, »Priступnice Odsjeku« i »Nalozi za istraživanje«, a napravljen je i Žig Odsjeka. Članovi su aktivno suradivali s drugim odsjecima i ostvareno je 7 zajedničkih akcija. U »Našim planinama« i »Speleologu« članovi opisuju svoju aktivnost. Četiri akcije su bile spomenute u sredstvima javnog informiranja. Radi se na realizaciji Speleološke transverzale Hrvatske. Tokom 1978. odjek je nabavio 440 metara dinamičkih užeta, 2 kompletna ronilačka odijela s priborom, gumeni čamac s priborom (a dobio je i 4 voki-toki primopredajnika i 4 komada induktorskih telefona od TSC u Zagrebu na upotrebu). Od značajnijih speleoloških objekata koje su članovi istražili i topografski snimili u 1978. godini treba spomenuti: Spilju Josipa Tome Corka, Neverenju jamu, Jamu u Mrzlim dragama, Mašinu jamu, Jamu u Krivoj dragi, Bezdanu jamu, Spilju Čavle, Rokinu bezdanu, Rastovici pećinu i spilju Bučnovicu. Struktura članstva u 1978.: 19 speleologa suradnika, 7 speleologa pripravnika, 3 speleologa (1 gorski spasavalač, 2 alpinistička pripravnika). Sposobnih za speleološka spašavanja u Odsjeku je bilo 8.

(Mladen Garašić)

● Osmi kongres speleologa Jugoslavije. Od 23. do 25. listopada 1980. godine će se na Borskem jezeru u Srbiji održati VIII kongres speleologa Jugoslavije. Takvi kongresi se održavaju svake četvrti godine, a ove godine organiziranje je povjereno Savezu speleoloških organizacija Srbije. Očekuje se da će biti prisutan velik broj speleologa iz svih dijelova naše domovine, te da će aktivno sudjelovati u jednoj ili više stručnih sekcija, s prezentiranjem svojih referata. Prijave slati na adresu: Savez speleoloških organizacija Srbije, 11000 Beograd, Studentski trg 3/III. (M. Garašić)

● XI zbor slovenskih jamarjev in raziskovalcev krasa je održan u Ljubljani od 6. do 8. lipnja 1980. godine. To je u stvari Godišnja skupština Jamarske zveze Slovenije, na kojoj se pored već uobičajenih radnih točaka, iznose i referati iz različitih područja speleološke djelatnosti. Bilo je prisutno oko stotinu članova iz dvadesetjak jammerskih klubova. Uz demonstriranje speleološke tehnike i opreme, na Zboru je bilo prezentirano petnaestak radova u

dvije zasebne sekcije: A. sekcijsi za morfologiju i geologiju krša i B. sekcijsi za tehničku speleologiju. Iz Hrvatske su bila prijavljena 3 referata: Mladen Garašić — prikaz speleološke opreme i tehnikе, Radovan Čepelak — snimanje speleološkog filma i Boris Vrbek — novi tehnički zahvati u prelazu preko ulaza na užetima. Uslijed sprječenosti B. Vrbek nije prisustvovao Zboru, R. Čepelak je prikazao uz komentar film o snimanju, a nažalost M. Garašić nije prikazao film o tehniki jer je nestalo el. struje. Radovi će biti štampani u časopisu »Naše jame«. Na Zboru je izabran novo rukovodstvo JZS, a diskutiralo se o aktualnoj problematiki speleologa u Sloveniji. Predstavnici Komisije za speleologiju PSH su pozdravili Zbor, a ukupno je iz Hrvatske bilo prisutno 13 članova iz 4 zagrebačka speleološka odjeka (»Sutjeska« 6, »Željezničar« 3, »Zagreb-matica« 2, »Velebit« 2 člana). To je velik broj članova (pokusajmo se sjetiti koliko nas je bilo na Zboru planinara speleologa Hrvatske!) Nakon Zbora posjećeni su neki speleološki objekti, a i turistička spilja Taborska jama, kod Grosupija. Ocjena je da su ovakvi posjeti skupovima speleologa korisni, jer se izmjenjuju iskustva i pronalaze bolja rješenja za eventualne probleme. Slijedeći Zbor slovenskih speleologa bit će 1982. godine. (Mladen Garašić)

● Novosti iz »TROLLA«. U više je navrata pisano o pojasevima (sjeđištima) engleske firme za alpinistički i speleološku opremu »TROLL« (Speleolog 1974-75 i 1976-77). Naime, ovdje je riječ o »TROLL BODY HARNESS« posjedu, koji je sigurno jedan od najboljih, ako ne i najbolji na svijetu, podjednako dobar za alpinizam, spašavanje i speleologiju. Sve do nedavno bila su poznata dva modela: Model 3/1, koji je bio posebno pogodan za spašavanje unesrećenih i za speleologiju, gdje je potrebno više vremena visiti na užetu ili sajli, i Model 4/1, koji je bio pogodan za alpinizam. Oba ova modela više od dvije godine su ispitivana, a kao rezultat toga nastao je novi model 4/2, a on će uskoro biti modificiran u model 4/3. Model 4/2 odobrila je UIAA, kao što je bio slučaj i s 3/1 i 4/1. Osnovne su karakteristike: deblijina trake (gurtne) 45 mm, težina 900 grama, prekidna sila 2000 kp, veličina je univerzalna za obujam struka od 85 do 110 cm, izradjuje se u dvije kombinirane boje: plava i boja trule višnje. Cijena je 24,97 engleskih funti; od te sume se odjiba eksportni popust (13%), pa proizlazi da je cijena 21,72 funte + carina. Može se naručiti na adresi: Troll Safety Equipment LTD, Spring Mill, Upermill, Nr. Oldham, OL3 6AA, England. (Nenad Salijć)

In memoriam

● Agata Truhelka, dugogodišnja suradnica »Naših planina«, poznata po criticama pisanim s mnogo topline i znanja, preminula je 5. travnja u 89. godini života. Za sobom je ostavila trajnu uspomenu i kao pedagog (po zanimanju je bila nastavnica). »Naše planine« gube u njoj vrijednu suradni-

cu koja je ostala aktivna do kraja svoga života.

● Novica Čirić, poznati planinar iz Novog Sada, preminuo je koncem ovoga proljeća. Bio je jedan od osnivača PD »Fruškogorski venac«, a poslije je bio na čelu Općinskog planinarskog saveza u Novom Sadu. Planinarstvo je

toliko zavolio da ga se nije određao ni kad je zbog bolesti izgubio jednu nogu: pješice je prošao put od doma na Rajcu do Dobre Vode na Suvoboru. Kremiran je u Beogradu 18. 6. 1980. i tom prigodom oprostio se od njega posmrtnim govorom poznati beogradski planinar Duško Jovanović.

Alpinistika

ZLATNI JUBILEJ

Preko stotinu gostiju i alpinista iz Ljubljane, Pazarića, Goražda, Konjica, Jablanice, Mostara, Zenice i Sarajeva okupilo se 15. 3. 1980. godine u svečanoj sali hotela Bristol u Sarajevu na proslavi 50-godišnjice alpinizma u Bosni i Hercegovini.

Petar Simonetti, predsjednik PS BiH, istakao je u uvodnom govoru kako je baš jubilarna 1979. godina krunisana najvećim alpinističkim dostignućima na Everestu i Pamiru. Kratku kronologiju je dao Slobodan Žalica, nakon čega je 70-godišnji Drago Šefer, doajan bosanskohercegovačkog alpinizma, evocirao uspomene na prve alpinističke potpovate u našoj republici. On je zajedno s pokojnim Vojom Ilićem izveo prvi penjački uspon u stijeni Djeve na Romaniji 1929. godine.

U glavnom dijelu proslave izvršena je dodjela značaka i priznanja. Svi, koji su dosada stekli naslov alpinista, a takvih je 68, dobili su numerirane značke i svečane povelje. Četiri alpinista, među kojima i Drago Šefer, dobili su zlatne značke PSJ, dvanaest je dobilo zlatne značke PS BiH, a sedamnaest priznanja »počasni alpinist«. Posebna priznanja dodijeljena su radnim organizacijama i pojedincima koji su pomogli napretku bosanskohercegovačkog alpinizma.

Proslava je završena projekcijama dijapositiva i filma s motivima iz uspona naših alpinista, od

Romanije do Pamira i Everesta. Predavači su bili Muhamed Gafić, Branimir Maltarić i Slobodan Žalica.

Pripremio Branimir Maltarić

ALPINISTIČKA KRONIKA BiH

— 19. 1. 1980. održano je zborovanje alpinista BiH na Trebeviću kod Sarajeva. U radu je sudjelovalo 35 alpinista iz Goražda, Pazarića, Sarajeva, Varoša i Zenice. Za predsjednika KA izabran je Muhamed Gatić. Pet pripravnika je uspješno položilo ispit za naslov alpinista, to su: Radomir Čarapić, Milan Gvozderac, Boris Kovačević, Edin Kundalić i Slobodan Pandžić.

— 9. 2. 1980. Kovačević i Pandžić, te Čarapić i Šimić ponavljaju Sandžački smjer u Osobcu na Prenju. Naredni dan navez Kovačević i Pandžić ponavljaju Brid Osobca, a navez Čarapić i Šimić Bosansko-Banijski u Zelenoj Glavi.

— 15., 16. i 17. 2. 1980. održan je memorijalni pohod na I upoglav na Prenju u spomen nastradalim alpinistima Iliji Dilberu, Ziji Jajatoviću i Miloradu Stjepanoviću. 43 planinara i alpinista iz Zenice, Varoša, Mostara, Sarajeva, Pazarića i Zagreba položili su cvijeće na grobove i odali poštú poginulim drugovima. 39 članova pohoda izašlo je na Lupočlav, 2102 m. Šest alpinista iz Sarajeva: N. Logić, B. Kovačević, B. Maltarić, M. Šišić, A. Vatrencak i F. Žalirović izveli su u dva dana prečenje Prenja po tragu nastradalih: Konjic — Jezerce — Vjetrena brda — Poljica — Lupočlav — Barni do.

— 24. 2. 1980. R. Grabus i S. Šimić ponavljaju »S« u Velikoj Kapi na Prenju.

— 15. 3. 1980. održana je svečana proslava povodom 50-godišnjice prvog alpinističkog uspona u BiH.

— Od 30. 4. do 4. 5. 1980. u Paklenici su boravili alpinisti AS »Željezničar« iz Sarajeva (8 ljudi) i AS »Dilber-Stjepanović« iz Zenice (5 ljudi). Sarajlije su napravile 33 čovjek-smjera. Značajniji usponi su: Šaieški, Mosoraški, Karabore i Brid za mali čekić koje je prepenjao navez B. Kovačević i S. Pandžić; navez Z. Bošnjak i G. Černak penje Klin, a navez P. Marković i S. Šimić ponavlja Akademski smjer. Zeničani su prepenjali 10 čovjek-smjera, među ostalim Mosoraški i Brid za mali čekić.

— Bukovik je s Romanjom postao vježbalište sarajevskih alpinista u medusezoni. Blizina stijene Strmista, Nedin i Borisov smjer, omogućuju dobar trening uz veliku uštedu vremena.

— 14. 6. 1980. navez B. Maltarić, M. Šišić i A. Vatrencak napravio je prvo ponavljanje Stupa (V, 200 m) u Velikom kuku na Čvrsnici. Ulagani dio penjali su po klasičnom smjeru Dragman — Brezovački (V/III, 300 m). Ukupno vrijeme uspona 15 h.

— 21. 6. 1980. E. Kundalić i M. Šišić, oba iz Zenice, napravili su drugo ponavljanje Kamina (V, 200 m) u Izgorjeloj Grudi na Prenju, za 7 h. Naredni dan navez B. Kovačević, B. Maltarić i M. Rakić izveo je treće ponavljanje Stupa Izgorjele Grude (V/IV, 500 m) za 6 h.

Pripremio Branimir Maltarić

Predsjednik PS BiH predaje Dragi Šefetu alpinističku značku s brojem 1 i zlatni znak PSJ

Transverzala planinara željezničara Jugoslavije

KRESIMIR ORMANEC
ZAGREB

Željezničarska planinarska društva djeluju u svim republikama osim u Crnoj Gori, pa je postojala osnova za stvaranje zajedničke planinarske transverzale. Ideja i prvočitan prijedlog stari su već pet godina (PDŽ - Beograd), no tek je 11. 2. 1978. g. odlučeno na sastanku KOOPDŽJ (Koordinacioni odbor PD Željezničara Jugoslavije) u planinarskom domu na Rašici (kod Ljubljane) da zadatak preuzme ljubljansko PD »Željezničar«. Inicijativna komisija za transverzalu u sastavu Kancijan Kušar - predsjednik i članovi: Jure Boruta, Janez Resnik, Milena Peterlin i Mirko Žerjav u suradnji s ostalim željezničarskim PD izvršila je zadatak, pa je službeno Transverzala planinara željezničara Jugoslavije promovirana 21. 4. 1979. g. na Popovici na Fruškoj gori u čast Dana željezničara i 25-obljetnice samoupravljanja na željeznicu.

Koncepciju Transverzale diktirala je teritorijalna rasprostranjenost (sve SR i SAP) i općepoznati temeljni uvjeti (ishodište, pristup, pl. dom, broj KT, težina za sve uzraste i dr.), pa je dogovorenovo da transverzala bude »točkastog tipa«. To znači da su PDŽ predložila po 2 KT u svakoj Republici i po 1 KT u Pokrajinama, dokle ukupno 14 KT. Tu prvočitnu, dobro i jedino ispravnu zamisao »transverzale točkastog tipa« nije poštovala Inicijativna komisija, već ju je proširila (?) »zadanom usponom« do KT (pl. dom ili vrha - tzv. »glavna KT«), ako je ova krajnji cilj, odnosno po »obaveznoj trasi« ako je »glavna KT« između nekoliko (2-6 KT) »obaveznih sporednih KT« (po sistemu ubičajenog »linijskog puta«). To praktički dovodi do 14 novih transverzala s ukupno 73 KT. Takav sistem je nedoran, a prvočitan pravilnik (s 14 KT) nije podešen novim uvjetima i zato nejasan. Pritom su obaveze obilaznika (uloženo znanje i fizička sprema za terensko kretanje, često i nemarkiranim putovima, te uloženo vrijeme i novac) mnogostruko veće od odgovarajuće naknade (poruka transverzale obilazniku, planinarsko zadovoljstvo i nagrada - značka). Čini se da je godinu dana priprema i rada na transverzali (i nedovoljna koordinacija s ostalim PDŽ) bilo ipak premalo vremena za konačno ostvarenje, jer mnogo toga će se morati još popraviti i napraviti. U već štampanim dnevnicima teško da može biti bilo kakvih izmjena (prva naklada 7000 kom.; finansijske prepreke), a trebalo bi prvenstveno srediti cijelokupan tekst (jednoobraznost, stilske i gramatičke greške, nejasnoće), proturječnosti pravilnika i njegovo usaglašavanje s tekstrom (popis KT u posebnom članu, zavrzlama »glavnih« i »sporednih« KT), kao i karte koje su šarena zbirka tehničkih izraza (prostoručne skice, tehnički crteži, jasna fotokopija grebenske pl. karte i nejasne vojne specijalke), pa da dobijemo solidan pričučnik - vodič. Mnogo više (i korisnije) može se učiniti na terenskom dijelu transverzale, jer su mnogi pristupi odnosno »zadane trase« bez ikakve markacije ili s prijašnjim starim i neobnovljivim markacijama. Željezničarska planinarska dužna su (moralno-pravna obaveza prema obilaznicima i zajedničkom organizatoru Zajednici PDŽJ) u svojoj Republici (dogovoriti se za Crnu Goru) odnosno Pokrajini obnoviti ili izmarkirati pristupe i »zadane trase« i stalno ih održavati, a organizator to mora strogo kontrolirati, jer samo onda ima smisao pravovaljanost član Pravilnika o vlastitoj odgovornosti (u protivnom sve pravne posljedice eventualne nesreće snosi organizator).

Za dokaz obilaska KT služe žigovi (čl. 3 Pravilnika), a pritom ih organizator nije ni osigurao, što je najviše rečeno nekorakten odnos prema obilaznicima odnosno ustanovama od kojih se traži da daju svoje žigove, a nisu o tome čak ni obavije-

šene. Na terenu je organizator postavio samo 14 »glavnih« žigova (u SAP Kosovu, SR BiH i SR Crnoj Gori ni to — od otvorena 21. 4. do 25. 7. 1979. g. vrijeme autorovog obilaska), a za »obavezne sporedne« žigove mora se obilaznik sam snalaziti. Ako se zaista želi poštovati želja organizatora (ne i Pravilnika), i sakupiti sve obavezne žigove — glavne i sporedne — (ukupno 73), onda u neizvjesnom, zanimljivom, mukotrpnom, nepoznatom pa i »opasnom« (!) lov na njih, treba uložiti sve svoje umijeće, upornost, blagoglagoljivost, molbe, »mito« (značke ili da se nade za pivce) pa i drskost, da se sakupe »dokazi« pretežno na neplaninarskim mjestima (seoske škole, muzeji, lovački i sindikalni domovi, pošte pa čak i željezničke stanice). Shvatit ćete sve netom navedene epite kad pokušate uvjeriti službenika na pošti da vam u transverzalni dnevnik utisne službeni poštanski žig koji se inače zakonski smiju ponijevati samo poštanske marke i službeni dokumenti, ili željezničkog službenika u prometnom uredu koji vam daje žig iz »sentimentalnosti« samo zato »što smo ipak svi mi skupa željezničari«. Posebno zadovoljstvo vam pričinja »razgovor ugodni naroda slovenskog« (čitat: članova općenarodne obrane i Narodne milicije) kad želite svoj obilazak transverzale dokazati snimkom npr. ispred zatvorenih javnih objekata. Neke KT nisu dobile nikakvo službeno (pismeno) obaveštenje od organizatora da su sastavni dio novootvorene transverzale i da se nadu na usluzi obilaznicima. Zar se time zaista dokazuje, odnosno zar se time potiče (citatram čl. 1 Pravilnika) »cilj, da planinari željezničari i drugi usponima na vrhove bolje upoznaju svoju užu i šиру domovinu«, kad i tzv. »glavni žigovi« nisu na vrhovima, već je prepunjeno savjesti svakog pojedinca hoće li se zadovoljiti samo njegovim otiskom ili se i popeti na vrh. Naša grupa planinara, zahvaljujući takvoj konceptiji željezničarske transverzale, prilično je dobro »upoznala« svoju užu i šиру domovinu, posebno folklor i narodne običaje.

»Poslije kiše dolazi sunce« — mislite. Organizator za uspešno savladavanje transverzala kao nagradu daje značku. To, naravno, ne piše nigdje u pravilniku, kao ni potrebno vrijeme »administracije« (pregleđ i povrat dnevnika uz značku), ali dovitljivi obilaznik do sada »premazan svim mastima« saznaće posrednim putem da se značka dodjeljuje na godišnjem sletu PDŽJ. Tako obogaćen sletski sadržaj nudi obilazniku-željezničaru nezaboravan doživljaj, njegovim prisutnim drugovima možda budu želju da i oni postanu centar pažnje na nekom budućem sletu, dok se ostalim obilaznicima uskraćuje čak i mogućnost izbora kako će primiti značku, odmah poštom ili nakon godine dana na željezničarskom sletu. A što ako se slijedeći slet održava na Ohridu, hoćete li ići po nju ili čekati da jedno od 17 PDŽ organizira slet najbliže vašem mjestu sticanja, možda nakon 17 godina?

Vjerujem da takvu »željezničarsku transverzalu« ne želi niti jedan planinar, a vjerojatno niti organizator, jer u sadašnjem obliku, sa svim svojim otežavajućim okolnostima, ne može ispuniti svoju osnovnu namjeru, masovnost svih planinarskih uzrasta, posebno željezničarskih. A kome je onda namijenjena?

Krešimir Ormanec

Dnevnički »Transverzala planinara željezničara Jugoslavije« mogu se nabaviti u svim željezničarskim društvima, a ispunjeni se šalju na adresu: PD »Željezničar«, Komisija za transverzale, 61000 Ljubljana, Moše Pijade 39.

Orijentacijski sport

● **Orijentacijsko natjecanje PD »Sljeme«.** Dvanaesto pojedinačno orijentacijsko natjecanje PD »Sljeme« iz Zagreba održano je 6. travnja u Vukomeđičkim goricama. Sudjelovalo je ukupno 98 natjecatelja iz 19 planinarskih društava iz SR Slovenije, SR Hrvatske i AP Vojvodine. Plasman je slijedeći: Kategorija »A«: 1. Milan Cvetković, PSD »Čelik Smederevo; 2. Miroslav Zunić, PD »Sljeme« Zagreb; 3. Veljko Radović, PSD »Josip Pančić« Beograd. Kategorija »B«: 1. Ivan Dančuk, PSD »Hajduk« Kula; 2. Radosav Kadić, PSD »Jasenice« Smederevska Palanka; 3. Svetoslav Babić, PSD »Jasenice«. Ženska kategorija: 1. Dorjana Subotićki, PSD »Hajduk« Kula; 2. Vika Dolenc, PD »PTT« Ljubljana; 3. Rada Stetin, PSD »Avala« Beograd. U kategoriji »A« izvršeno je ekipno bodovanje na temelju plasmana trojice najbolje plasiranih članova. Redoslijed društava je slijedeći: 1. PD »Sljeme« Zagreb, 2. PD »Ravna gora« Varaždin, 3. PD »Sutjeska« Zagreb. N. A.

● **Memorijal Janka Mišića.** U nedjelju 27. travnja u organizaciji PD »Zeljezničara« Zagreb održano je na terenima Samoborskog gorja tradicionalno orijentacijsko natjecanje »Memorijal Janka Mišića«. Ukupno je sudjelovalo 135 ekipa i 20 pojedinačnih startova za pionirsku kategoriju bio je u Samoboru a za sve ostale kategorije u Galgovu, dok je cilj bio zajednički u planinarskom domu pod Okićem. Plasman ekipa je slijedeći: kategorija pioniri: 1. PD »Torpedo« Rijeka (voda Greditić), 2. Škola Rude (voda Tandarić), 3. Škola »Bogumil Toni« Samobor (voda Galjani). Kategorija mladi članovi: 1. Zastava Samobor (voda Kasa), 2. Zastava (voda Todosićević), 3. PD »Zeljezničar« (voda Ormanec). Kategorija

ja stariji članovi: 1. PD »Vihor« Zagreb (voda Aleksić), 2. PD »Zeljezničar« (voda Leskovšek), 3. PD »Zeljezničar« (voda Vadić). Brzičinska kategorija: 1. PD »Sljeme« Zagreb (voda Zunić), 2. PD »Neštin« (voda Stevanović), 3. PD »Zeljezničar« (voda Predović). Pojedinačna kategorija: 1. Ivan Plantak, PD »Ravna gora« Varaždin, 2. Bora Stepanović PD »Neštin«, 3. Cedomil Gros PD »Sljeme«. (N. A.)

● **XII trofej »Tuhobić«** održan je 25. V. 1980. godine na padinama Učke. Natjecanje se odvijalo po kružnoj stazi čiji cilj i start su bili kod planinarskog doma na Poklonu. Ove godine prijavljeno je 112 ekipa iz slijedećih planinarskih društava i organizacija: PD Torpedo, PD Paklenica, PD Kamenjak, PD Opatija, PD Tuhobić, Izviđači Perušić-Cavli, JNA VP 7640 — Ilirska Bistrica, Pionirski odred »B. Rakic« iz Rijeke i SSD Bobijevo Rijeka. Natjecanje je održano po lijepom vremenu uz povremenu kišu. Plasman po kategorijama: Pioniri: 1. PD Tuhobić 30, Kućan; PD Torpedo A.P.1, Smatljet; 3. PD Torpedo G.V.5, Terki; Pionirke: 1. PD Torpedo A.P. 6, Frančula; 2. PD Tuhobić 18, Janković; 3. PD Tuhobić 21, Pezzo; Omladinke: 1. PD Tuhobić 13, Starčević; 2. PD Tuhobić 15, Keklić. Ostale ekipе su odustale. Omladinci: 1. PD Opatija 1, Červar; 2. PD Tuhobić 5, Vuruna; 3. PD Torpedo 1, Pol; 4. Izviđači Perušić Cavli 2, Hess; Stariji omladinci: 1. PD Tuhobić 7, Popdankovski; 2. PD Torpedo 5, Lazić, 3. PD Opatija 2, Eradar; 4. PD Paklenica 1, Rudan. U svakoj kategoriji dodijeljen je prelazni trofej te za prvo mjesto zlatna, za drugo srebrna, za treće brončana plakete. Budući da je ove godine Tro-

fej Tuhobić bio i Otvoreno prvenstvo Rijeke, sve prvoplasirane epipe doble su i pehar tog natjecanja u trajno vlasništvo. Stazu su osiguravali članovi GSS-a Rijeka. U organizaciji su uz planinare iz PD Tuhobić sudjelovali i članovi PD Torpedo. PD Opatija je za organizaciju takmičenja i ove godine ustupila svoj planinarski dom na Poklonu. Kao gosti su prisustvovali predsjedavajući predsjedništva Općinskog planinarskog Saveza Rijeka, tajnik OPS-a i inspektor za prosvjetu Općine Rijeka. (Branko Grbić)

● **Orijentacijsko natjecanje PD »Sutjeska«.** U subotu 26. travnja na terenu Ponikava na Medvednici održano je prvo orijentacijsko natjecanje PD JNA »Sutjeska« iz Zagreba, uz sudjelovanje 250 natjecatelja. Plasman pojedinačna i ekipa je slijedeći: kategorija M 21 A pojedinačno: 1. Tore Engelbreten, PD »Sljeme« Zagreb; 2. Zlatko Smerke, PD »Ravna gora« Varaždin; 3. Miro Zunić, PD »Sljeme«. U ekipnom bodovanju tri najbolje plasirana pojedinka najbolja je ekipa PD »Sljeme«. Kategorija M 21 B pojedinačno: 1. Ivica Rudavina, 2. Milan Bajić, 3. Aljoša Božiković, svr PD »Sutjeska«. Kategorija M 18–19 ekipno: 1. VP Sarajevo, voda Miodrag Kapor; 2. Vojna gimnazija Zagreb, voda Siniša Knežević; 3. Vojna gimnazija Zagreb, voda Damir Ferencina. Kategorija M 17 ekipno: 1. PD »Sutjeska«, voda Mladen Perica; 2. VP Novi Sad, voda Dušan Ličina; 3. PSD »Bačka«, voda Atila Pešti. Kategorija Z 19 pojedinačno: 1. Jadranka Bajić, 2. Bosiljka Vojković, 3. Slavica Bajić Cosović, svr PD »Sutjeska«. Radi propagande orijentacijskih natjecanja postavljena je posebna trasa za kategoriju rekreativaca u kojoj je sudjelovalo 20 natjecatelja. N. A.

Vijesti

● **Susret PZS i PSH.** Deveti po redu susret predstavnika Planinarske zveze Slovenije i PSH održan je od 30. svibnja do 1. lipnja u planinama Dalmacije. Delegacija saveza vodili su dr Mihal Potočnik, počasni predsjednik PZS, i Božidar Škerl, predsjednik PSH. Tokom susreta razmisljenjena su mišljenja o pojedinim planinarskim problemima, te dogovoren zajednički stavovi. Sa zadovoljstvom je konstatirana sve veća suradnja između planinarskih društava obje republike, te pojedinih regionalnih saveza. Posljedica toga je i sve veći posjet planinara iz jedne republike planinama u drugoj republici. Posebno su dane informacije o suradnji Planinarskog saveza Zagreba i Meddrušnog odbora Ljubljane na uspostavljanju transverzalnog puta Zagreb — Ljubljana, te školovanju kadrova. Članovi delegacija po-

sjetili su Kozjak, Mosor i Biokovo, gdje su bili srdačno dočekani od članova društava domaćina. Delegacija PZS uputila je poziv PSH za uzvratni susret u planinama SR Slovenije. N. A.

● **Proglašeni planinarski instruktori.** U organizaciji Planinarskog saveza Zagreba, Fakulteta za fizičku kulturu i SFK Zagreba završeno je školovanje prve (službenе) skupine planinarskih instruktora za određene specijalnosti. Na posebnoj svečanosti u društvenom domu PSH 24. lipnja uručene su diplome Fakulteta za fizičku kulturu trideset i dvojici istaknutih planinara koji su stečeli naslov instruktora (rang trenera u drugim sportovima). Naslov instruktora alpinizma steklo je 12 kandidata, instruktora speleologije 8, instruktora orijentaci-

je 4 i vodiča instruktora 8 kandidata. Dogovoren je da se škоловanje instruktora za pojedine planinarske specijalnosti nastavi i ubuduće i to na republičkoj razini. (N. A.)

● **Seminari za zaštitu prirode.** Seminar o zaštiti prirode planina, koji je organizirao Planinarski savez Zagreba, održan je od 21. do 23. ožujka u Zagrebu. Seminar je prisustvovalo 40 članova iz 15 zagrebačkih planinarskih društava, a vodio ga je mr. Željko Kašpar, predsjednik Komisije za zaštitu prirode PSH. Predavači su uz mr. Kašpara bili Vladimir Božić, Radojan Čepelak i dr. Ignac Munjko. Sudionici su se upoznali sa zaštitom prirode, flore i faune, speleoloških objekata, krša, gorskih vodotoka i pojedinih planinskih područja u Jugoslaviji. Nakon

seminara sudionici su polagali ispit i stekli naslov »Čuvar prirode planina«. Ovo je prvi seminar takve vrste u SRH, a dio je organiziranog rada planinarske organizacije na edukaciji svojih članova. Prema zaključku Predsjedništva PSH, predočit će se održavanje ovakvih seminara i u drugim regijama u SRH.

N. A.

● 91. savjetovanje ZPP. U nedjelju 30. ožujka u domu na Velikom dolu održano je 91. savjetovanje Medudruštvenog savjeta Zagorskog planinarskog puta iz 16 društava. Dogovoreno je da dosadašnji Savjet postane Savez planinarskih društava sjeverne Hrvatske tijekom društava koja su do sada bila učlanjena u ZPP. Do jeseni pripremit će se samoupravni sporazum koji će potpisati sva učlanjena društva. Izabran je novo predsjedništvo od pet članova, a za prvog predsjedavajućeg s mandatom od godine dana izabran je dosadašnji dugogodišnji predsjednik Dragutin Karažinec iz Ivance. Također je izabran delegat Saveza u Predsjedništvo PSH. Za najuspješnije društvo u Hrvatskom Zagorju u 1979. g. jednoglasno je proglašeno PD »Ravna gora« iz Varaždina, te mu je dodijeljen prelazni pokal PSH. Idući sastanak održava se 29. lipnja na Ložekovom izvoru na Medvednici prilikom otvorenja novog planinarskog doma PD »Stubičane« iz Donje Stubice.

N. A.

● Susret bratstva i jedinstva. Planinarsko društvo »Bilogora« iz Bjelovara bilo je od 6. do 8. lipnja na Kamentovcu domaćin susreta zbratimljenih planinarskih društava. Susretu su prisustvovali članovi »Bjelašnice« iz Sarajeva, »Javorke« iz Nikšića, »Ponikve« iz Kočana, »Kranja«, »Javora« iz Beograda, »Stražilova« iz Sremskih Karlovaca i članova PD »Bilogora«, sveukupno 140 planinara. Prisutne su pozdravili i predsjednik Skupštine općine Bjelovar i drugi predstavnici društveno-političkih organizacija općine, te predsjednik PSH. U toku susreta izmijenjena su iskustva iz rada društava, održano orientacijsko natjecanje, obideni pojedini predjeli Bilogore, te Trostjivo, gdje je neko vrijeme živio i radio drug Tito.

N. A.

● Akcija »Upoznajmo Medvednicu«. Povodom Dana općine Medveščak su Partizan, savez za sportsku rekreaciju općine Medveščak, PD Grafičar, Savez planinarskih društava Zagreba i drugi organizirali posjet Medvednicu pod nazivom »Upoznajmo Medvednicu«, koji je održan 13. travnja. Polazišta su bila kod Sestinskog lagvića i Tunela s kojih je krenulo mnogo radnih ljudi, omladine i pionira Zagreba. Vodenim su iskusni planinari »Grafičara« po lijepom i sunčanom danu do planinarskog doma »Grafičar« na Malom Sljemenu, koji je pružao divnu sliku. Uredena je livada, postavljeni su novi stolovi i klupe. Organizator je pripremio i prigodan program, na kojem su sudjelovali poznati glumci i pjevači Zagreba. Za ovu

prigodu svi su prilazni putovi i staze bili uređeni. (J. Sakoman)

● Planinarski odbor Slavonije. Na Jankovcu je 19. travnja održana Skupština Planinarskog odbora Slavonije, kojoj su prisustvovali delegati većeg broja planinarskih društava Slavonije. Nakon podnesenog izvještaja o radu u protekli dvije godine, razmatrana je problematika planinarstva u Slavoniji te održavanje zajedničkih akcija u 1980. g. Svakako će biti najmasovnija akcija, koja će imati i republički karakter, Slet planinara Slavonije koji će organizirati PD »Sokolovac«. Dogovorene su i izmijene Statuta u skladu sa Statutom PSH. Usvajanje novog Statuta uslijedit će na prvoj idućoj sjednici. Tom je prilikom sastanka POS-a prvi put prisustvovao i predsjednik novog slavonskog društva, PD »Dakovo«. Osim toga bili su predstavnici osječkih društava »Zanatljija« i »Jankovac«, brodskog »Dilj«, slavonskopolješkog »Sokolovac, daruvarskog »Petrov vrh« i GSS-a Slavonog. U ime PSH sudjelovalo je tajnik N. Aleksić. Posebno je istaknuta potreba čvršćeg povezivanja i bolje aktivnosti odbora. Jedna od akcija na kojoj su obećali sudjelovati svi Slavonci planinari, objektivna je požeškog društva: 80 godina planinarstva u Sl. Požegi. Novom odboru predsjedajući je Josip Muha (Zanatljija), tajnik Miroslav Matović, blagajnik Josip Jung (oba Jankovac). (I. Slavićek)

● Beogradani na JJP. Grupa od pedesetak članova beogradskog PD »Železničari« posjetila je 26. i 27. travnja Jankovac. Oni su razgledali prirodne ljepote toga kraja, a više od 30 planinara potom je, pod vodstvom osječkog planinara, predstavnika domaćina PD »Jankovac«, Josipa Junga, prešlo Jubilarni jankovčki put i osvojilo transverzalne značke. One su to vrednije, što je na najvišoj točki puta, Ruštu, bilo gotovo 20 cm snijega, pa je put svladan napolja pod zimskim uvjetima. (I. Slavićek)

● PD »Mahnjača u Zepcu«. 10. marta 1980. godine se navršila godina od formiranja planinarskog društva u Zepcu. Društvo je dobio ime po obližnjoj planini Mahnjači, a ima preko 270 članova. Sadašnji predsjednik društva je Alija Tešek. U društvu djeluje nekoliko aktivnih članova koji su do formiranja društva u Zepcu bili članovi društva u Zenici i redovno se pojavljivali na planinarskim manifestacijama. Članovi su se izborili za jednu radničku baraku (bila je namijenjena za radničko odmaralište), renovirali su je i napravili ugodan kutak za planinare. Nalazi se na obroncima Mahnjače u predjelu obraslim crnogoričnom šumom zvanom Ravnica rijeka, po kojoj je i kuća dobila ime. Kuća se otvara vikendom i po dogovoru. Može joj se prći za 3 sata iz Zepca kao i šumskim putem. U kuću se može smjestiti 30 do 40 planinara. (Sakib Kliko)

● Planinarske knjižice uručene na vrhu Lopoča. Autobus polazi iz Sarajeva ispred škole 16. 2. 1980. Saroliko obućeni učenici, među kojima je dobar dio onih koji prvi put odlaze u planinu. Radoznašto postavlja pitanja starijim planinarkama koji su pošli s nama do Treskavice. Stižemo u selo Turove i za manje od jedan sat smo na Sustavcu. Još dva odmora i evo nas do doma u Kozoj Luci. U domu topao čaj, presvlačenje, ručak. Poslije podne predlažem šetnu do Lopoča. Sa Spasovače Lopoč pokazuje sav svoj sjaj, izdiže se kao stjenovit piramidični vrh sa snježne poljane. Osjećam kod malih budućih planinara strah. Da ih ohrabrim pokazujem kako se ide po snježnim padinama. Napokon smo na 1776 metara. Zadovoljstvo na licima, u riječima. Pokazujem Sarajevo u moru smoga koji caruje u Sarajevskoj kotline. I sada onaj očekivani i pomalo teatralni čin, podjela planinarskih knjižica i planinarsko krštenje. Uručujem planinarske iskaznice i prutom po turu. Ovo bi trebalo značiti da planina mnogo pruža, ali traži da se poštuje. U domu poslije večere muzika za sve ukuse i Želje. Gitare, defovi, harmonika. Na improviziranom mikrofonu dežurni u domu čestita novim planinarama primitak u članstvu. U 23 sata povećerje, odmor poslije ovoga uistinu posve ispunjenog dana. Odmor za novi dan. (Sevkad Kadrić)

● Internacionalni tečaj za vodiče. Na poziv Švicarskog skijaškog saveza, Planinarski savez Zagreba uputio je 8 sudionika na zimski internacionalni tečaj za vodiče, koji je održan od 16. do 22. ožujka na Engstengenalpu kod Adelboden (Švicarska). Na tečaju je ukupno sudjelovalo 47 planinara iz evropskih zemalja, a instruktori su bili istaknuti švicarski vodiči. Osim redovnog programa, na tečaju je demonstrirano spasavanje unesrećenih pomoći helikoptera, te spasavanje iz lavina.

● Podstrek razvoju planinarstva u BiH. Krajem maja ove god. predsjednik Predsjedništva SR BiH Raif Dizdarević primio je delegaciju PS BiH koju su sačinjavali: Ešref Korjenić, predsjednik Planinarskog saveza Jugoslavije, Spaso Stjepanović, predsjednik, i Dane Pavičević, sekretar PS BiH, te alpinisti Muhamed Sišić i Muhamed Gafic, članovi prošlogodišnje jugoslavenske ekspedicije koja je osvojila Mount Everest. Oni su obavijestili druga Dizdarevića o usjećnom radu i djelovanju ove masovne sportsko-rekreativne organizacije, a članovi ekspedicije na Mount Everest iz BiH detaljnije upoznali predsjednika Dizdarevića o podvigu jugoslavenskih alpinista. Ovom prilikom Dizdarević je u svoje ime i u ime Predsjedništva SR BiH čestitao osvajačima Mount Everesta i istakao da bi se u Republici moralno brže raditi na razvijanju planinarstva. Podržao je napore PS BiH da svoju organizaciju omasavi i da u svakoj komuni u Republici formi-

planinarsko-smučarsko društvo i istakao veliki značaj podizanja dobrovoljnijim radom i prilozima planinarskih domova i njihovog čuvanja sa stanovišta razvoja planinarstva i sa stanovišta potreba općenarodne obrane.

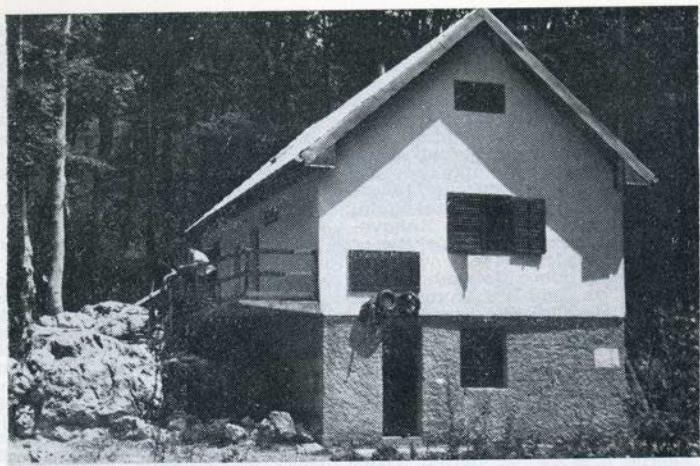
(Stanoje Jovanović)

● **Olkšan uspon na Dinaru.** Uspon na najviši vrh SR Hrvatske, Dinaru (1831 m), bio je done-davna pohod skopčan s priličnim teškoćama zbog nedostatka skloništa i udaljenosti komunikacija. Sada je situacija mnogo bolja zahvaljujući obnovi kuće na Brezovcu i probijanju ceste do Suhog polja, oko 2h od Brezovca. O tome nam piše planinar iz Knina, K. Mislav: Dom na Brezovcu, koji pripada PD »Dinara« u Kninu, otvoren je, ali ga planinari nažalost malo posjecuju. Jedan je od razloga što putevi nisu dobro markirani. Od Knina do doma je oko 4h umjerenog hoda, a pola toga puta može se proći kolima. Dom je smještan u slikovitoj dolini Brezovcu na početku šume. Kapacitet mu je 20 kreveta, voda iz cisterne, ima elektriku, dijelimo je opskrbljeno, ali nema opskrbnika i posjetiocima se prije posjeta domu trebaju najaviti (ključ je u Poljoprivrednoj apoteku u Kninu). Od doma do vrha ima 2 i pol sata hoda preko Dulera i Samara. Na Dinaru su vrlo lijepi i slikovite doline Risovac i Surđup, gdje se smjenjuju područja ljtog krša, gustih šuma, dubokih klanaca i klisura. Zimi ima dobrih skijaških terena. Ljeti se kod čobana može nabaviti izvrsnog sira, mlijeka i kruha ispod peke. Njihovo je gostoprinstvo veliko. Stoga, planinari ne čekajte! Planina Dinara Vas zove i odazovite se njezinom pozivu. Ona će Vam pružiti bezbroj zanimljivih doživljaja.

● **Od sedam šuma do Himalaja.** Proteklih dana bila je postavljena u sarajevskoj »Skenderiji« izložba planinarske fotografije »Od sedam šuma do Himalaja«. Autor ove izložbe je Sarajlić Muhamed Šišić, planinar, alpinist i jedan od članova naše ekspedicije na Mont Everest i to smjerom kojim se do sada nije popela ni jedna ekspedicija. Naziv izložbe označava ne samo kolekciju izložbenih eksponata već istinski preden planinarski put ovog mladog alpinista. Eksponati kazuju da je njihov autor i vrstan foto amater, ali s prvenstvenom željom da nas putem fotografije odvede u one poznate, a i nepoznate predjele i masive, čak i one kamo ljudska nogu dopire veoma rijetko. Očigledno je da su ove slike više od samog dokumenta. Izuzetnost im je u tome što mnoge od njih ne može snimiti onaj koji je samo dobar poznavalac tehnike snimanja, nego prvenstveno dobar planinar — alpinist. Cijeloj kolekciji (90 fotografija), a posebno nekim fotografijama, slobodno se može dati i umjetnička dimenzija.

(Stanoje Jovanović)

● **Željezničarsko-planinarski maraton.** Povodom 60. obljetni-

Planinarski dom na Brezovcu (Dinara)

Foto: D. Čeko

ce velikog štrajka jugoslovenskih željezničara. PD »Željezničar« iz Ljubljane organizirao je za 12. travnja Željezničarsko-planinarski maraton, na kojem je sudjelovalo više od tisuću planinara-željezničara iz čitave Jugoslavije. Start je bio u Ljubljani kod zgrade ZG-a, da bi odatle I skupina od 250 sudionika pošla na maratonski put dugačak 40 km, a zatim II skupina s preko 800 planinara-željezničara (35 km). Od Ljubljane do Crnuća na pruzi prema Kamniku prevezli smo se posebnim vlačkom. Odatle smo krenuli u nepreglednoj koloni prema selu Rašici, gdje nas je natpis upoznao, da dolazimo u prvo popaljeno selo tijekom NOB-a. S vrha Rašice krenuli smo prema Viškrbu, gdje je pripremljen topli napitak. Tu smo prešli preko rijeke Save, tamošnjim višećim mostom za Medno, te nastavili put preko Dvora, a odatle grebenskim putem do Dulnice i Koseza te Mosteca. Na oba puta (60 i 35 km) bilo je 6 odnosno 5 kontrolnih točaka, gdje je trebalo ovjeriti prigodne dnevne. S Mosteca kretalo se u pravcu Ljubljane preko Tivolija, do Pražakove ulice, gdje je bio cilj. Tu je priredena mala zakuska s toplim napitkom i dodjela spomen-značke sudionicima maratona.

(Josip Sakoman)

● **100 žena na vrhu Kalnika.** U čast Međunarodnog dana žena PD »Kalnik« Križevci održalo je i ove godine tradicionalnu akciju »100 žena na vrhu Kalnika«. Svečanost je održana 9. ožujka na Kalniku, a prigodni govor održao je potpredsjednik društva Božo Muretić, koji je uz naznaku općeg značenja Dana žena obnovio sjecanje i na aktivne planinarke kroz 80-godišnju aktivnost planinarskog doma i planinarskih klubova i stolova oko planinarskog doma i uređivalo okoliš. (Zeljko Husinec)

● **Prilazi Jankovcu.** U broju 5–6 1980. »Naših planina u vijestima je članak o ljepotama našeg Jankovca na Papuku, što je svakako povoljno. Pisac članka također je opisao sve prilazne puteve, ali samo one od Požege odnosno Velike, pa će neupućeni čitalac planinar steći dojam da se na Jankovac može doći samo iz Velike i da sa sjeverne strane Papuka nema prilaza na Jankovac. Prijstup na Jankovac postoji sa sjeverne strane od sela Slatinski Drenovac. Do Slatinskog Drenovaca asfaltiranom cestom kojom je povezana cijela Podravina od Varaždina do Osijeka. Najblža željeznička veza je u Čačincima (12 km). Od Slat. Drenovaca markirana su i uredena 3 planinarska puta do planinarskog doma na Jankovac; za 1 sat hoda dove se na Jankovac najkracičim putem. Od istog sela do Jankovca izgrađena je i dobro održavana cesta dolinom jankovačkog potoka u dužini od 4,5 km.

(Miroslav Matović)

● **PD »Sokolovac«.** Rasprava o novom Statutu, izvještaju tajnika, gospodarskog i nadzornog odbora, planu rada za ovu godinu, Sletu planinara Slavonije i Baranje, te izboru novog rukovodstva — bile su glavne teme redovne godišnje skupštine PD »Sokolovac« Slavonska Požega, održane 22. ožujka o. g. u Planinarskom domu »Lapjak« u Velikoj. Uz ostale goste skupu planinara je prisustvovao Božidar Skerl, predstavnik PSH, te predstavnici iz »Zanatlije« Osijek, »Dilja« Slav. Brod i »Krnđije« Našice. Više od 400 članova, kako je rečeno u izvještaju tajnika, djelovalo je kroz izletničku sekciju, propagandnu i foto-sekciju, omladinsku, plonirsku, skijašku i markačijsku sekciju, koje su radile s manje ili više uspjeha. Posebno su bili aktivni članovi Stanice GSS. Veliki broj članova izvršio je niz pohoda i uspona na mnogobrojne vrhove u zemlji i inozemstvu. Treba istaći jednodušnost sudionika skupštine

u prihvaćanju prijedloga da se 80-godišnjica planinarstva u Požeškoj kotlini i 30-godišnjica poslijeratnog dječelovanja PD »Sokolovac«, uz ostale sadržaje, obilježi Sletom planinara Slavonije i Baranje u Velikoj u lipnju ove godine, a u »Našim planinama«, objavi sažeti prilog o razvoju planinarstva u požeškom kraju u minulih 80 godina, kao i materijali o nekolicini najzaslužnijih planinara. Rukovodeći se intencijama kolektivnog rada, rukovodenja i odgovornosti, u Upravnim odbor je izabran 13 članova, na čelu s Ivicom Martinikom, dosadašnjim predsjednikom.

(Ivan Jakovina)

• PD »Dimitrije Janković Cici« iz Kragujevca je u subotu 16. III. 1980. proslavilo 30 godina svog postojanja i rada. Uz ovu proslavu održana je i godišnja Konferencija društva za period 1977-1980. godine. Predsjednik društva Gojko Skrblić, otvarajući ovu svečanost, pozdravio je prisutne predstavnike društveno-političkih organizacija grada Kragujevca kao i prisutne predstavnike planinarskih društava. Poslije opširnog izvještaja o radu društva u proteklih tri godine, diskusije i usvajanja novog Statuta, izabran je predsjedništvo od 11 članova na čelu s predsjedavajućim Milovanom Nedeljkovićem, profesorom. Nakon toga podijeljene su plakete i zahvalnice za zaslужnim planinarama koji su doprinijeli uspešnom radu društva. Plakete su dobili: Jovan Antić, Stevan Goldner, Miodrag Krunic, Bora Petrović i Aleksandar Nikolić.

(M. Krunić)

• Seniorska skupina PD »Ravna gora« u Varaždinu održala je 9. siječnja godišnji sastanak na kojem su podneseni izvještaji o radu 1979. Nakon što su prihvaćeni izvještaji i dana razriješnica Upravnog i Nadzornog odbora, izabran je novi Upravni i Nadzorni odbor.

U prošloj godini povećan je broj članova skupine od 49 na 80. Dva seniora postali su novi pretplatnici NP. Za svoje članove priredila je više skupnih planinarskih izleta autobusom na hrvatske i slovenske planine. Skupina već više godina kroz zimske mjesecne priređuje predavanja uz prikazivanje diapozitiva. Uz veliko zalaganje članova odbora, a naročito pročelnika ing. Ivana Zukine, uspjela je pronaći privremene prostorije. Od prosinca do travnja održano je osam predavanja i to uspon na Visoki Atlas, dojmovi su puta po Novoj Zelandiji, dojmovi su puta po Polineziji. Od crnogorskih planina do Ohridskog jezera, Nacionalni parkovi i rezervati u Sjedinjenim američkim državama, Barokno slikarstvo u Hrv. zagorju, kroz Gruziju i Armeniju i Problem zaštite prirode na području Zajednice općine Veraždin. Svakom predavanju prisustvovao je prosječno 50-60 članova i nekoliko nečlanova, ukupno preko 500 slušatelja. Ovakav svestrajan rad urođio je plodom, što se

najbolje vidi u povećanju članstva iz godine u godinu tako da danas skupina ima 80 članova, dok ih je prije šest godina imala samo 28. Poslije predavanja većina članova ostala je u prostorijama još koji sat i uz čašicu i pjesmu u sruščanom drugarskom raspoloženju provela večer. Uz dobru volju i drugarski rad mogu i starije osobe s uspihom organizirati rekreaciju i društveni život.

(Matija Jaklin)

čić, Miljenko Zanki, Mira Poldručić i Mikica Koprivnik.

(Drago Tropčić)

• PD »Zagreb-Matica«. Sekcija društvenih izleta priredila je za Međunarodni dan žena pohod u Hrvatsko zagorje. Autobus sa 38 članova odvezao ih je do Trakoščana. Slijedio je uspon na Ravnu goru, a zatim posjet dvorcima Maruševcu i arboretumu »Opeka«. Povratak u Zagreb preko Varaždina.

(Irena Pučar)

• PK »Split« organizirao je od 1. do 3. 5. pohod u BiH sa 42 člana. Najprije su posjetili Bunu i Počitelj, a u Sarajevu su ih prihvatiли članovi PD »Tekstilac« i smjestili ih u domu »Partizan« na Jahorini. Idući dan su preko Foče otišli u Tjentište. Na povratku su posjetili Busovaču i Travnik. Članovi su na tom pohodu skupili 20 bodova BiH transverzale.

(Lahorija Damjanović-Bolanča)

• Danski planinari u Jugoslaviji. Skupina od 40 članova Danskog planinarskog kluba boravila je tijedan dana na južnom Velebitu pod vodstvom nekadašnjeg istaknutog zagrebačkog planinara i alpiniste Dolfija Rotovnika, koji sada živi u Kopenhadenu. Nakon dolaska u Zagreb 29. ožujka i domjenka koji im je priređen u društvenom domu PSH, nastavili su put u Paklenicu.

(N. A.)

• Na Okiću 18. 5. 1980. Skromna ipak vrijedna planinarska sjećanost bila je održana na terenu samoborskog Okić-brijega i gradine. Proslava u organizaciji PD »Željezničar« Zagreb namijenjena je 40. godišnjici planinarskog i alpinističkog rada Dragutina Belačića, svojedobno jednog od naših najboljih penjača. Ujedno je obavljeno otvorene planinarsko-penjačko »Zoharovog klinčanog puta« na gradinu Okić, pa je tom prilikom spomenut i 45-godišnji jubilej od osnivanja Alpinističke sekcije HPD-a u Zagrebu. Tih dana, u proljeće 1935., započelo se i s organiziranim penjačkim vježbama, baš na području Okića, zatim samoborskog Oštrea i Kleka. Za nas »novanjije« bili su to još skromni, prvi koraci u početnom alpinističkom djelovanju, pod vodstvom braće Ćubelića, Slave Brezovečkog, kasnije i Emila Laszowskog ml. pa i drugih. Tako je Belačićeva proslava osvijetila neke uspomene iz prvih dana društvene penjačke djelatnosti u Hrvatskoj. Od tuda je uskoro ili s vremenom izrastao iz vršnih penjača i alpinista, koji su — uz neke još starije — gotovo sustavno obradili mnoge stijene, napose u Dinardima Hrvatske, Bosne-Hercegovine i Crne Gore.

(Ivo Veronek)

• Stanje u kućama na Velebitu. I ove godine je Velebit privukao velik broj planinara. Zato dajemo informacije o planinarskim objektima. Dom na Zavijušanu stalno je otvoren i djelomično opskrbljen. Na domu je izvršena

izmjena kompletnih prozora, jer su dosadašnji potpuno dotrajali. Rosijeva koliba nije sposobna za noćenje jer su protekle godine nesavjesni posjetiovi uništili sav inventar. Zbog toga upozoravamo posjetioce da u kolibi ne planiraju boravak i noćenje. Vodu u kolibi treba prije upotrebe pruhati. Sklonište na Alanu raspolaže s 12 ležajeva i stalno je otvoreno. Ključ treba podignuti kod Danijela Vukušića na Mirevu, desetak minuta hoda do skloništa cestom uzbrdo.

Sklonište u napuštenom Skorpovcu je u lošem stanju, pa je upravo premešteno u drugu kuću, u Pejakušu. Sklonište na Oštarijama je stalno otvoreno, a prošle godine je i potpuno uređeno. Sada sklonište raspolaže s 20 ležajeva. Sklonište Jelova Ruja može se koristiti za noćenje samo u slučaju nužde, uz upotrebu spavaće vreće. Nažalost, uz sve napore PSH nije uspio sa šumarijom Karlobag riješiti pitanje ponovnog uređenja skloništa. Dom na Visočici otvoren je preko vikenda. Za korištenje u ostale dane treba se obratiti na PD »Visočica« u Gospicu ili koristiti sklonište uz dom. Dom na Stirovcu ima stalnog domara i otvoren je do konca mjeseca rujna. Zbog otežane dopreme namirnica ne treba računati na mogućnost prehrane. Dom u Paklenici stalno je otvoren i djelimice opskrbljen.

(N. A.)

Zavjet planinara na Titovom vrhu. U okviru memorijalnih svečanosti povodom »Dana mladosti« PD »Ljuboten« iz Tetova organiziralo je masovni pohod planinara na Titov vrh — drugi po visini vrh u SFRJ, s imponantnim 2.747 m nadmorske visine. Na ovaj pohod bili su pozvani planinari Makedonije a organizator, koji je uključen u »Krug bratstva«, pozvao je i sva pobratimска društva. Svega je od Popove Šapke prema Titovom vrhu krenulo 140 planinara. Kod Orlove stijene planinare je zahvatilo loše vrijeme te su nastavili put povremeno zahvaćani snježnom vijavicom, jakim vjetrom i gustim snijegom i maglom. Na samom vrhu pokraj kule održana je skromna svečanost na kojoj je učestvovalo svih devedeset šest stiglih planinara. Planinari su se dogovorili da ovaj uspon postane tradicionalan i od sada će se svake godine održati »zimski uspon« na Titov vrh na sam »Dan mladosti« što će podsjećati planinare na dublje uvršćivanje bratstva i jedinstva kao zalog sjećanja na Predsjednika Josipa Broza.

(V. S.)

Sve više transverzalaca! Prema podacima koje je prikupila Komisija za transverzale PSH, do kraja prošle godine podijeljeno je preko 13 tisuća značaka za prijedene planinarske puteve. Prije četiri godine taj broj je bio 6.090 a pred desetom godinom svega nešto preko dvije tisuće. Iz toga je vidljivo da je prolazanje transverzalama sve popularnije čemu svjedoči i otvaranje novih puteva. U Hrvatskoj je do kraja 1979.

Nova plan. kuća pod Okićem u Samoborskom gorju

Foto: Dr Ž. Poljak

godine otvoreno 24 puteva i na Jadranu da još bolje upoznaju glavne osobine Kornatskog otočja

(Edo Pavšić)

SR Hrvatskoj slijedeća društva:

1. »Zelježničar« Zagreb	1734
2. »Zagreb-Matica«	1284
3. »Sljeme« Zagreb	760
4. »Zanatlija« Zagreb	617
5. »Rade Končar« Zagreb	565
6. »Japetić« Samobor	421
7. »Bilo« Koprivnica	374
8. »Grafičar« Zagreb	638
9. »Ravna Gora« Varaždin	344
10. »OKI« iz Zagreba	334

U podugackom popisu slijedi još 15 društava koja su osvojila preko stotinu značaka i još ravno 50 društava koja imaju u svom sastavu bar jednog transverzalca. Ukupno: 75 društava sa 13092 značaka. Najviše planinara prošlo je »Samoborskim kružnim putem« (2.353), zatim »Medvednicom« (2.028), »Partizanskim putem« (1.675). Od duljih, višednevnih puteva najviše je planinara bilo na »Zagorskem planinarskom putu« (810) i »Velebitskom planinarskom putu« (758). Značku za najdulji put »Kroz planine SR Hrvatske« dobilo je 220 planinara. Po planinarskom stažu svega šest godina staro PD »OKI« iz Zagreba otvorilo je već dva planinarska puta. Nakon »Petrove gore«, u nedjelju 8. lipnja ove godine otvoren je na svečan način i planinarski put »Kornati«. Na otoku Ižu u mjestu Veli IZ, nakon uvodnog govora dra Zvonimira Sliepčevića, predsjednika PD »OKI«, i pozdrava predstavnika PSH i PSZ te mjesnih rukovodilaca, vrpcu je kod prve markacije prerezao je dr Ignac Munjko, inicijator i glavni organizator priprema i otvaranja tog veoma zanimljivog puta. Dnevnici za PPK tiskani su na pet jezika što će nesumnjivo omogućiti i velikom broju stranaca koji ljetuju

• »Bukulja« je održala na planini Bukulji koncem marta izbornu konferenciju. Na ovom skupu su se prisutni, kroz izvještaje dosadašnjeg predsjednika Mihaila Krstića i načelnika Vlastimira Jovanovića, upoznali s aktivnostima arandelovačkih planinara u 1978. i 1979. godini. U proteklom periodu članovi su izveli više od 140 izleta, pohoda, i marševa s blizu 2000 članova. Društvo je posebnu pažnju posvetilo njegovanju revolucionarnih tradicija, organizirajući posjeće značajnijim mjestima iz naše revolucionarne prošlosti i zbog toga mu je pripala Plaketa »4. julie Saveznog odbora SUBNOR-a Jugoslavije. Uručio ga je Miodrag Mile Riznić, predsjednik nadzornog odbora Saveznog odbora. Delegati su poslije iscrpne diskusije, u kojoj su istakli uspjehe i propuste u svojim aktivnostima za dvije godine, izabrali predsjedništvo od 11 članova, odbor samoupravne kontrole i sud časti. Za prvog predsjedavajućeg na godinu dana imenovan je Negosav Baltić, zdravstveni radnik bukovičke Banje, a za sekretara Vlastimir Jovanović. Blagajničku dužnost obavljat će u narednom periodu Milutin Ranisavljević, radnik industrije elektroporculanja. Na kraju je dodijeljeno više priznanja, zahvalnica i pohvalnica: Radijanovinskoj OUR »Sumadija«; naaktivnijim planinarsima-članovima granačaka osnovnih škola »Sumadijski partizani«, »Svetolik Ranković« i »Milan Ilić-Cićić«; transverzalcima Milosavu Takovcu, Đordu Pešiću, Milanu Radovanoviću i Nadeždi Kićanović, dok je Plaketa za 32-godišnji rad na unapređenju planinarstva u Aranđelovcu pripala penzionerki Jeli-

ci Tadić. Podmlatkarci su, po završetku rada konferencije, izveli kraći kulturno-zabavni program u duhu planinarstva i planinarenja, ispunjen prigodnim recitacijama, pjesmama i dosjetkama s planinarskih pohoda.

(V. Jovanović)

● **PD »Grebengrad«** iz Novog Mrača. U lipnju je skupina članova na čelu sa Stjepanom Horvatem posjetila Kozjak, Mosor i Vidovu goru i skupila na njima žigove republike transverzale. Jedna je skupina posjetila slavonske planine (Papuk), a u srpnju je 13 članova bilo u poljskom i slovačkom Tatrama te u Austriji na Dachsteinu. U kolovozu jedna skupina odlazi na Velebit, a druga na Triglav. (H. S.)

● **Skupština PD »Jankovac«** održala se ponovo jednom u planinarskom ambijentu, u domu na Jankovcu, u subotu 19. travnja. Organiziran je poseban autobus, usto još kombi, pa je uz one koji su došli svojim automobilima ili javnim prijevozom, bilo više od 50 prisutnih. Skupština je pokazala da je rad prošle godine bio ploden, o čemu svjedoči velik broj pohoda (sve više ih je u zimskim uvjetima), osvojenih transverzalnih značaka, gotovo redovna predavanja uz dijapoziitive a i dodjeljena priznanja PSH. Na skupštini je tajnik PSH Nikola Aleksić uručio Zlatne znakove PSH Josipu Jungu, Đurđiću Matoševiću i Ivi Slavićeku, srebrni Đurđić Brodić, a brončane Krunoslavu Ciriću, Darku Fišeru, Robertu Jungu, Ivanu Kelavi, Diani Krstić, Ljubici Mišljenović, Mili Odavić, Milanu Rajšiću, Zdenku Rešetar, Branku Sajfertu i Cabiju Verešu. Osim toga društvo je ustanovalo i tzv. počasno čestvo, pa su ga skupštinski dodjelili dru Kamilu Firingeru, Draganu Egeru, Eduardu Ličaru, Miroslavu Matoševiću, Miši Matoševiću, Đordu Preljiću, Melhioru Tramšeku, Zvonimiru Sešiću, Pavlu Vuksanu i dru Aleksandru Vrbaškom. Ugodno je primljena novost: uz čitanje izvještaja ujedno su prikazani dijapoziitive s pohoda o kojima je bilo riječi u izvještaju. Poslije skupštine održana je planinarska veselica. Skupština je bila popraćena i planinarenjem: unatoč snijegu koji je nenadano zapao, pa na višim dijelovima Papuka prelazio i 15 cm, kolona planinara uspela se do partizanskog groblja gdje je položen vijenac. (I. Slavićek)

● **Zastava na pola kopila na Triglavu.** U televizijskim emisijama, posvećenima Josipu Brozu, prikazani su nekoliko puta snimci vrha Triglava i Aljaževog stolpa na kojem se vila jugoslavenska zastava na pola kopila. Zastavu su u znak žalosti svih jugoslavenskih planinara za pokojnim predsjednikom postavili na najviši vrh alpinisti iz Mojsbrane i Jesenica. Četvorica alpinista nakon nekoliko pokušaja i velikih napora, zbog lošeg vremena i visokog snijega, uspjeli su se pope-

ti na sam vrh 7. svibnja i tamo postaviti zastavu. (N. A.)

● **Samoborci na Kilimandžaru.**

PD »Japetić« iz Samobora organiziralo je u vremenu od 26. travnja do 10. svibnja pohod na najviši vrh Afrike Kilimandžaro. Na pohodu je sudjelovalo šest članova PD »Japetić« i po jedan član PD »Maks Plotnikov« iz Samobora i PD »OKI« iz Zagreba. Svi članovi popeli su se na kotač Gillmans point na rubu kratera, a šestorica i na najviši vrh Uhuru peak (5895 metara). Po povratku sudionica pohoda posjetili su jugoslavensku ambasadu u Dar es Salamu i upisali se u knjigu žalosti povodom smrti druga Tita. (N. A.)

● **Predavanja u Tršću.** Planinarsko društvo »Rudnik« u Tršću (Gorski kotar) iskoristilo je zimski sezonu za održavanje niza planinarskih predavanja za svoje članove i širi krug ljubitelja prirode. Najveći interes pobudilo je predavanje osvajača Mount Everest-a, slovenskog alpinista Stane Belaka, koje je održano 22. ožujka u prepunoj mjesnoj kinu dvoranu. Društvo priprema još niz akcija čija je svrha propaganda planinarskog kotara.

(N. A.)

● **Planinarska obuka** za podmlatnik zagorsko-prigorske regije održana je prošlih zimskih školskih praznika i u domu na Straninjčići. U organizaciji krapinsko-planinarskog društva bila su smještena 32 učenika i učenice, članovi podmlatka iz sedam planinarskih društava, s potpunom opskrbom u domu od 23. do 27. siječnja, u svrhu održavanja obuke iz planinarstva. Teme su bile: planinarstvo i planinarenje; planinari Zagorja i Zagorski planinarski put; međudruštveni susreti; kretanje u prirodi s vježbama u orijentaciji; opasnosti; ozljede i prva pomoć u planinama; poznavanje biljnog i životinjskog svijeta. Nastava je održavana u obliku predavanja i razgovora, također s pitanjima i odgovorima. Popraćena je prikazivanjem kolor-dijapoziitiva. Terenski izlasci su bili organizirani po zasjenjenim planinskim stazama, napose s obilaskom novog »Kajbumbičkog putac« oko Krapine. Uz podjelu priznanja i spomen-znakova polaznicima bila je uspješno završena ovogodišnja planinarska obuka. Vjerujemo da će i ova »mała škola u prirodi« pridonijeti razvoju planinarstva u zagorskoj regiji.

(I. Veronek)

● **Stazama Titovog rodnog kraja.** U sklopu proslave Dana maldosti 75 pionira iz svih republika i pokrajina u pet dana prošli su stazama Titovog rodnog kraja. U toku pohoda posjetili su Medvednici, odakle su se partizanskim stazama spustili do Gupčeve lipe u Gornjoj Stubici. Organizaciju njihovog boravka na Medvednici

provedli su Planinarski savez Zagreba, te vodići i spasavaoci iz Zagreba. (N. A.)

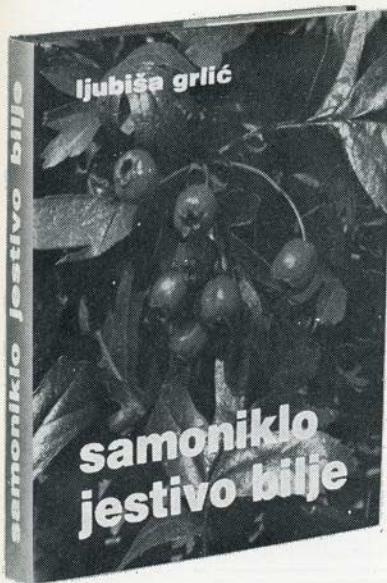
● **Priznanje »Dubovcu«.** SOFK-a općine Karlovac proglašila je PD »Dubovac« za najbolje društvo masovnog sporta i rekreacije u 1979. godini, a u anketi »Karlovackog tjednika« za najbolji sportski kolektiv društvo je svrstan na drugo mjesto. U protekloj godini PD »Dubovac« bilo je veoma aktivno, utvrđeno je na godišnjoj skupštini održanoj 17. veljače. Ekspedicija od šest alpinista popela se na Kilimandžaro, 15 članova popelo se na Triglav, šest članova na Jalovec Hornovim smjerom u zimskim uvjetima. Izvršeni su još mnogi manji pohodi. Speleoturski su provedli podzemljom 1480 sati, a najveća im je akcija bila istraživanje Spilje pod kolosjekom nedaleko Karlovaca. Održano je 28 predavanja uz prikazivanje dijapoziitiva o planinarskim pohodima, koje je pratilo 1560 slušalaca. Članovi su sudjelovali u pet društveno-političkih akcija. Organizirano je 9 izleta i to na Klek, Slovenski Snežnik, Tulove grede, Bijele stijene, Vodice u Zumberku, Okić, Martinščak i u spilju Vrlovku. Karlovačku transverzalu preprečilo je 38 planinara. Organiziran je niz dobrogoljnih radnih akcija »Vodice« što će i u ovoj godini biti najveća akcija planinara. (A. Radmanović)

● **Karta Velebita.** Autor planinarske karte Medvednice, na koju se osvrćemo u ovoj rubrici, priprema za tisak i planinarsku kartu Velebita u mjerilu 1:50.000 koju bi tiskalo NIŠRO Varaždin u pet boja, u tri sekcije, s detaljima 1:25.000 u nakladi od 10.000 primjeraka. Na poledini korica bio bi kratak informativni tekst na nekoliko jezika.

● **»Hrvatske ekspedicije«** naslov je planinarsko-alpinističke putopisne edicije koju namjerava objaviti NIŠRO Varaždin. Knjiga bi imala oko 400 stranica, a obradila bi u riječi i slici 25 ekspedicija i njima sličnih pohoda, počevši od ekspedicija braće Šefjana pa do naših dana. Glavni urednik Zlatko Smerke. Knjiga bi se saštojala od tekstova raznih suradnika, većinom samih penjača. Poznajući upornost urednika vjerujemo da će se taj pothvat ostvariti.

● **Broj članova u Jugoslaviji.** Na temelju podataka iznesenih na protekloj Konferenciji PSJ, ukupan broj članova (prodanih markica) iznosi 196.163. Od toga najveći broj ima PS Slovenije 99.770, a zatim slijede PSH 28.368, PS BiH 27.347, PS Srbije 19.168, PS Makedonije 10.000, PS Vojvodine 6.810, PS Crne Gore 3.900 i PS Kosova 800.

PROSVJETA

1. Ljubiša Grlić

SAMONIKLO JESTIVO BILJE

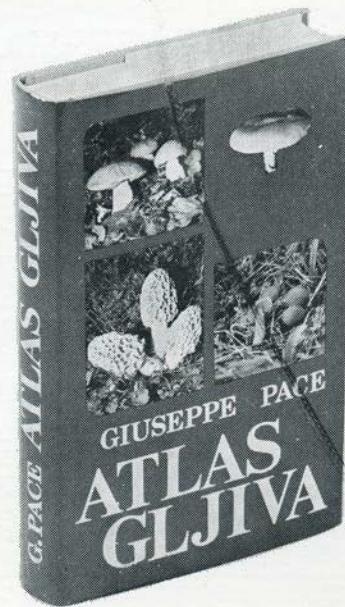
Je li vam se dogodilo da, prolazeći nekim cibronkom, zastanete ispred nepoznatog bodljikavog grma, razmišljajući jesu li njegove bobice jestive? Koliko ste se puta vraćali gladni s izleta, ne obraćajući pažnju na darove prirode kojima ste mogli utažiti glad?

Knjiga »Samoniklo jestivo bilje« pomoći će vam da još bolje upoznate prirodu i njezine jestive plodove. U njoj ćete naći 443 fotografije u boji šumskog voća, divljeg povrća, jestivih gljiva, lukovica i gomolja, čajnih napitaka i začina. Uz svaku sliku naći ćete i opis biljne vrste, podatke o staništu na kojima se mogu naći, najpovoljnijem dobu berbe, jestivim dijelovima, načinima upotrebe, prehrambenoj i vitaminskoj vrijednosti. Gdje god je bilo potrebno, upozorenje je na mogućnost zamjene sa sličnim, nejestivim ili otrovnim vrstama.

»Samoniklo jestivo bilje« je knjiga koja će vas danas, u doba industrijskog zagadivanja, uputiti na zdravu i prirodnu vegetabilnu hranu koju možete koristiti i u svakodnevnoj prehrani. Knjiga je koristan priručnik za planinare, izletnike i sve ljubitelje prirode. Poslužit će i pripadnicima općenarodne obrane i čitavom stanovništvu u slučaju gladi ili elementarnih nepogoda. Format 17 x 21 cm, 336 stranica. Uvez u platno s ovitkom u boji. Cijena 490 din.

2. Giuseppe Pace

ATLAS GLJIVA

Najkompletniji priručnik za gljive kod nas. Opisano je oko hiljadu vrsta i podvrsta gljiva koje uspijevaju širom svijeta. Knjiga sadrži oko 300 slika u boji skupina gljiva, odnosno 2000 pojedinih primjeraka gljiva u boji. U Atlasu gljiva pronaći ćete i savjete za umjetno uzgajanje šampinjona i kuvarške recepte za pripremu kulinarskih specijaliteta. U posebnom poglavljiju obradene su otrovne gljive.

Format 12 x 19 cm, strana 280. Ovitak platno, omot u boji. Cijena 300 din.

PROSVJETA — ZAGREB Berislavićeva 10, p. p. 634

Prezime i ime —

Ulica i broj —

Br. pošte i mjesto —

Br. legitimacije —

Zaposlen kod —

Naručujem kod PROSVJETE slijedeće knjige:

Knjige ću platiti na jedan od slijedećih načina:

a) **U gotovom**, pouzećem — plaćanje na pošti prilikom preuzimanja pošiljke.

b) **Na otplatu** u _____ rata (najviše 6). Prvu ratu platiti ću prilikom preuzimanja.

NAPOMENA: Najmanji iznos na otplatu je 600.— din. najniža rata 150.— din. Pri kupnji na otplatu zaračunavamo 8% kamata. (Zaokružite način plaćanja a) ili b)

(Ovjera zaposlenja
samo za kupce na otplatu.)

Penzioneri prilažu kupon od penzije.)

Datum

Potpis

PESMA BUKULJI

Riječi: MIROSLAV ŽIVKOVIC

Glasba: ALOJZ HOČEVAR

The musical score consists of ten staves of music. The first staff starts with a C major chord. The lyrics are: Pi-to-ma go-ro iz-nad malog gra-da što snove. The second staff begins with an Am7 chord. The lyrics are: mla-dih bu-diš u na-ma u te-bi su sva na-ša. The third staff begins with a C major chord. The lyrics are: bla-ga pi-to-ma go-ro, Bu-ku-ljo dra-ga. Na vr-hu. The fourth staff begins with an F major chord. The lyrics are: tvo-me k'o da me-sec sto-ji i bla-ge zra.. ke. The fifth staff begins with a C major chord. The lyrics are: si-pa pa-di- na-ma, naj-lep-šoj me-du svim pla-ni-. The sixth staff begins with an A7 chord. The lyrics are: na-ma pozdrave ša-ljem, Bu-ku-ljo dra-ga. The seventh staff begins with a C major chord. The lyrics are: Pi-to-ma go-ro iz-nad ma-log gra-da što snove. The eighth staff begins with an Am7 chord. The lyrics are: mla-dih bu-diš u na-ma u te-bi su sva na-ša. The ninth staff begins with a C major chord. The lyrics are: bla-ga pi-to-ma go-ro, Bu-ku-ljo dra-ga. The tenth staff begins with a Dm chord. The lyrics are: pi-to-ma go-ro, Bu-ku-ljo dra-ga.

